

Σχολή Κοινωνικών Επιστημών

Τραπεζική, Χρηματοοικονομική & Χρηματοοικονομική
Τεχνολογία (FinTech)

Διπλωματική Εργασία

«Φορολογικό σύστημα, δημόσιο χρέος και προσφυγή στο ΔΝΤ.
Συγκριτική μελέτη με την περίπτωση της Ρουμανίας»

Ταμιωλάκη Νικολέτα

Επιβλέπων καθηγητής: Ρεπούσης Σπυρίδων

Μάιος 2024

Η παρούσα εργασία αποτελεί πνευματική ιδιοκτησία της φοιτήτριας Ταμιωλάκη Νικολέτας που την εκπόνησε. Στο πλαίσιο της πολιτικής ανοικτής πρόσβασης ο συγγραφέας/δημιουργός εκχωρεί στο ΕΑΠ, μη αποκλειστική άδεια χρήσης του δικαιώματος αναπαραγωγής, προσαρμογής, δημόσιου δανεισμού, παρουσίασης στο κοινό και ψηφιακής διάχυσής τους διεθνώς, σε ηλεκτρονική μορφή και σε οποιοδήποτε μέσο, για διδακτικούς και ερευνητικούς σκοπούς, άνευ ανταλλάγματος και για όλο το χρόνο διάρκειας των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Η ανοικτή πρόσβαση στο πλήρες κείμενο για μελέτη και ανάγνωση δεν σημαίνει καθ' οιονδήποτε τρόπο παραχώρηση δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας του συγγραφέα/δημιουργού ούτε επιτρέπει την αναπαραγωγή, αναδημοσίευση, αντιγραφή, αποθήκευση, πώληση, εμπορική χρήση, μετάδοση, διανομή, έκδοση, εκτέλεση, «μεταφόρτωση» (downloading), «ανάρτηση» (uploading), μετάφραση, τροποποίηση με οποιονδήποτε τρόπο, τμηματικά ή περιληπτικά της εργασίας, χωρίς τη ρητή προηγούμενη έγγραφη συναίνεση του συγγραφέα/δημιουργού. Ο συγγραφέας/δημιουργός διατηρεί το σύνολο των ηθικών και περιουσιακών του δικαιωμάτων.

«Φορολογικό σύστημα, δημόσιο χρέος και προσφυγή στο ΔΝΤ.
Συγκριτική μελέτη με την περίπτωση της Ρουμανίας»

Ταμιωλάκη Νικολέτα

Επιτροπή Επίβλεψης Διπλωματικής Εργασίας

Επιβλέπων Καθηγητής:

Ρεπούσης Σπυρίδων

Συν-Επιβλέπων Καθηγητής:

Ψυχογιός Δημήτριος

Μάιος 2024

Περίληψη

Η παρούσα εργασία αποτελεί μια βιβλιογραφική μελέτη του φορολογικού συστήματος της Ελλάδας και της φορολογικής πολιτικής που ακολουθείται λίγο πριν την έναρξη της οικονομικής κρίσης με έμφαση στην περίοδο που ακολουθεί την προσφυγή της χώρας στο Διεθνές Νομισματικό Ταμείο. Επίσης, παρουσιάζεται συνοπτικά η εξέλιξη του δημόσιου χρέους του οποίου η συσσώρευση οδήγησε στα προγράμματα διάσωσης και η πορεία των δημοσιονομικών μεγεθών από τα οποία εξαρτάται η έξοδος από την κρίση.

Το φορολογικό σύστημα, η πορεία του δημόσιου χρέους και η εξέλιξη των δημοσιονομικών μεγεθών παρουσιάζονται συγκριτικά με την περίπτωση της Ρουμανίας, κράτος μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης από το 2007, η οποία όντας σε κρίση αιτήθηκε τη συνδρομή του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου το 2009 και αναγκάστηκε σε προγράμματα λιτότητας.

Ο κοινός παρονομαστής Ελλάδας και Ρουμανίας είναι τα προβληματικά οικονομικά μεγέθη και η λήψη βοήθειας από τους ευρωπαϊκούς μηχανισμούς που έπεται της κρίσης. Ωστόσο, η Ρουμανία αποτελεί νέο κράτος μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, είναι εκτός ευρωζώνης και το φορολογικό σύστημα της χώρας παρουσιάζει μεγάλες διαφορές ως προς τους συντελεστές και τη μορφή. Μέσα από τη σύγκριση τους εξετάζεται κατά πόσο τα δημοσιονομικά μεγέθη προωθούν την αναπτυξιακή πορεία της χώρας και κατά πόσο το φορολογικό σύστημα συνάδει με την προοπτική αυτή.

Παρουσιάζεται, ακόμα, η σύγκριση των φορολογικών συντελεστών και η απόκλιση των φορολογικών εσόδων και των δύο χωρών από το μέσο όρο των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης αναζητώντας τις παθογένειες των συστημάτων και τις αιτίες απόκλισης των οικονομικών μεγεθών που απομακρύνουν τις χώρες από την ανάπτυξη.

Η βασική διερεύνηση έγκειται στο κατά πόσο το φορολογικό σύστημα διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη της χώρας και στην έξοδο από την κρίση κατόπιν σύγκρισης του ελληνικού συστήματος με προοδευτική φορολογία, πλήθος κλιμάκων και συντελεστών και του φορολογικού συστήματος της Ρουμανίας με καθεστώς ενιαίας φορολογίας και χαμηλότερους συντελεστές.

Λέξεις – Κλειδιά

Φορολογικό σύστημα, Φορολογική πολιτική, Δημόσιο χρέος, Διεθνές Νομισματικό Ταμείο

“Tax system, public debt and recourse to the IMF. Comparative study with the case of Romania”

Tamiolaki Nikoleta

Abstract

This paper is a bibliographical study of the Greek tax system and tax policy followed shortly before the onset of the economic crisis, with emphasis on the period following the country's recourse to the International Monetary Fund. It also briefly presents the evolution of public debt, the accumulation of which led to the bailout programs and the course of the fiscal figures on which the exit from the crisis depends.

The tax system, the course of public debt and the evolution of fiscal figures are presented in comparison with the case of Romania, a member state of the European Union since 2007, which, being in crisis, requested the assistance of the International Monetary Fund in 2009 and was forced to implement austerity measures.

The common denominator between Greece and Romania is the problematic economic figures and the receipt of assistance from the European mechanisms in the aftermath of the crisis. However, Romania is a new member state of the European Union, it is outside the Eurozone and its tax system is very different in terms of rates and form. Through their comparison it is examined whether fiscal figures promote the country's growth path and whether the tax system is consistent with this perspective.

It also presents the comparison of tax rates and the deviation of tax revenues of both countries from the average of the member states of the European Union, looking for the pathologies of the systems and the causes of the divergence of economic variables that distance countries from growth.

The fundamental question is whether the tax system plays an essential role in the country's growth and exit from the crisis by comparing the Greek system with progressive taxation,

numerous tax brackets and rates and the Romanian tax system with a flat tax regime and lower rates.

Keywords

Tax system, Tax policy, Public debt, International Monetary Fund

Περιεχόμενα

Περίληψη	iv
Abstract	vi
Περιεχόμενα	viii
Κατάλογος πινάκων	x
Κατάλογος διαγραμμάτων	xi
Εισαγωγή	1
1. Φορολογία και βασικά χαρακτηριστικά	3
1.1. Η έννοια του φόρου	3
1.2. Αρχές φορολογίας	4
1.3. Φορολογικό σύστημα	5
1.4. Χαρακτηριστικά φορολογικού συστήματος	6
1.5. Λειτουργίες φόρων	7
1.6. Ταξινόμηση φόρων	8
1.6.1 Ταξινόμηση των φόρων με κριτήριο τη φορολογική βάση	9
1.6.2 Ταξινόμηση των φόρων με βάση τη μέθοδο προσδιορισμού φορολογητέας ύλης ..	12
1.6.3 Ταξινόμηση των φόρων με βάση τη μέθοδο υπολογισμού τους σε φόρους κατά μονάδα ή κατ' αξία	12
1.6.4 Ταξινόμηση των φόρων με κριτήριο τον χαρακτήρα του φορολογικού συντελεστή ..	13
1.6.5 Ταξινόμηση των φόρων με κριτήριο τον φορέα που τον επιβάλλει	15
2. Φοροδιαφυγή-Φοροαποφυγή-Παραοικονομία	16
2.1 Φοροδιαφυγή	16
2.2 Φοροαποφυγή	17
2.3 Παραοικονομία	18
3. Φορολογικό σύστημα Ελλάδας	20
3.1 Φορολογία φυσικών προσώπων	20
3.2 Κέρδη από επιχειρηματική δραστηριότητα	24
3.2.1 Εκπιπόμενες επιχειρηματικές δαπάνες	24
3.3 Εισόδημα από κεφάλαιο	25
3.3.1 Εισόδημα που προκύπτει από υπεραξία μεταβίβασης Κεφαλαίου	26
3.4 Φορολογία εισοδήματος νομικών προσώπων και νομικών οντοτήτων	26
3.5 Φορολογικά κίνητρα	27
3.5.1 Κίνητρα ευρεσιτεχνίας	27
3.5.2 Ενίσχυση θέσεων απασχόλησης	27
3.5.3 Ενίσχυση της παραγωγής οπτικοακουστικών έργων	27
3.5.4 Κίνητρα για εφαρμογή ηλεκτρονικής τιμολόγησης	27
3.5.5 Κίνητρα σε επιχειρήσεις παραγωγής ηλεκτρικών οχημάτων	28
3.6 Λοιποί άμεσοι φόροι	28
3.6.1 Ενιαίος Φόρος Ιδιοκτησίας Ακίνητης Περιουσίας (ΕΝΦΙΑ)	28
3.6.2 Φόρος μεταβίβασης ακινήτων	28
3.6.3 Φόροι χαρτοσήμου	29
3.7 Έμμεσοι φόροι	29
3.7.1 Κώδικας του Φόρου Προστιθέμενης Αξίας	29
3.7.2 Συντελεστής του Φόρου Προστιθέμενης Αξίας	30
3.7.3 Ειδικοί φόροι κατανάλωσης	31
3.7.4 Περιβαλλοντικοί φόροι	31
3.8 Εισφορές κοινωνικής ασφάλισης	32
3.9 Εξέλιξη φορολογικού συστήματος από το 2010	32

4.	Αξιολόγηση ελληνικού φορολογικού συστήματος συγκριτικά με τις χώρες της Ευρωπαϊκής ένωσης.....	41
4.1	Φορολογικά έσοδα	41
4.2	Έμμεσοι φόροι	42
4.3	Φόρος εισοδήματος εταιρειών	47
4.4	Φορολογία φυσικών προσώπων.....	51
4.5	Συμπεράσματα αναφορικά με το ελληνικό φορολογικό σύστημα.....	56
5.	Το φορολογικό σύστημα της Ρουμανίας.....	59
5.1	Φόρος κερδών	59
5.1.1	Απαλλαγή φόρου κερδών.....	59
5.1.2	Φόρος μερισμάτων.....	60
5.1.3	Φόρος επί του εισοδήματος των πολύ μικρών επιχειρήσεων	60
5.2	Φόρος εισοδήματος.....	61
5.3	Υποχρεωτικές κοινωνικές εισφορές.....	63
5.4	Φόρος προστιθέμενης αξίας.....	64
5.5	Ειδικοί φόροι κατανάλωσης.....	65
5.6	Φόροι ακίνητης περιουσίας.....	66
5.6.1	Φόρος δόμησης	66
5.6.2	Φόρος ακίνητης περιουσίας	66
5.7	Περιβαλλοντικοί φόροι	66
5.8	Εξέλιξη του ρουμανικού φορολογικού συστήματος από το 2005	66
6.	Αξιολόγηση ρουμανικού φορολογικού συστήματος συγκριτικά με αυτά της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης	68
6.1	Φορολογικά έσοδα	68
6.2	Έμμεσοι φόροι	69
6.3	Φόροι εταιρειών.....	74
6.4	Φόρος εισοδήματος φυσικών προσώπων.....	77
6.5	Συμπεράσματα αναφορικά με το ρουμανικό φορολογικό σύστημα	83
7.	Δημόσιο χρέος.....	85
7.1	Βασικές έννοιες.....	85
7.1.1	Το πρωτογενές πλεόνασμα ή έλλειμμα.	85
7.1.2	Το καθαρό δημοσιονομικό αποτέλεσμα.....	85
7.1.3	Δημόσιο χρέος.....	85
7.2	Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης	86
7.3	Ελληνικό Δημόσιο χρέος.....	88
7.3.1	Πορεία ελληνικού δημόσιου χρέους	88
7.3.2	Το πρώτο μνημόνιο (05/2010-03/2012).....	94
7.3.3	Το δεύτερο μνημόνιο (03/2012-06/2015)	94
7.3.4	Το τρίτο μνημόνιο (08/2015-08/2018).....	96
7.4	Δημόσιο χρέος Ρουμανίας.....	97
7.4.1	Πορεία ρουμανικού δημόσιου χρέους.....	97
7.4.2	Χρηματοδοτική συνδρομή προς τη Ρουμανία	102
8.	Εξέλιξη οικονομικών μεγεθών στην Ελλάδα.....	105
9.	Εξέλιξη οικονομικών μεγεθών στη Ρουμανία.....	106
10.	Σύγκριση οικονομικών μεγεθών Ελλάδας και Ρουμανίας	107
11.	Συμπεράσματα	112
	Βιβλιογραφία	117

Κατάλογος πινάκων

Πίνακας 3.1 - Φορολογική κλίμακα εισοδήματος από μισθωτή εργασία και συντάξεις.....	21
Πίνακας 3.2 - Φορολογία αποζημίωσης	22
Πίνακας 3.3 - Μείωση φόρου εισοδήματος.....	23
Πίνακας 3.4 - Εισόδημα από ακίνητη περιουσία.....	26
Πίνακας 3.5 - Κλίμακα φόρου εισοδήματος φυσικών προσώπων 2010.....	33
Πίνακας 3.6 - Κλίμακα φόρου εισοδήματος φυσικών προσώπων 2011	34
Πίνακας 3.7 - Κλίμακα φόρου εισοδήματος φυσικών προσώπων 2013.....	35
Πίνακας 3.8 - Κλίμακα φόρου εισοδήματος ελευθέρων επαγγελματιών 2013	35
Πίνακας 3.9 - Κλίμακα φόρου εισοδήματος φυσικών προσώπων 2016.....	36
Πίνακας 3.10 - Φόρος εισοδήματος από εκμίσθωση γης και ακινήτων 2016	37
Πίνακας 3.11 - Κλίμακα φόρου εισοδήματος φυσικών προσώπων 2020.....	38
Πίνακας 4.1 - Ο ανώτατος συντελεστής Φ.Π.Α. στην Ελλάδα και ο μέσος όρος ανώτατου συντελεστή Φ.Π.Α στην Ευρωπαϊκή Ένωση κατά τα έτη 2000-2023.....	42
Πίνακας 4.2 - Συντελεστές Φ.Π.Α. χωρών-μελών Ε.Ε.....	43
Πίνακας 4.3 - Φορολογικά έσοδα στην Ελλάδα ως ποσοστό του ΑΕΠ ανά είδος φόρου 2008-2022.....	53
Πίνακας 4.4 - Έσοδα άμεσων φόρων ως ποσοστό του ΑΕΠ.....	54
Πίνακας 5.1 - Έκπτωση φόρου στη Ρουμανία ανάλογα με το αριθμό εξαρτώμενων μελών	62
Πίνακας 6.1 - Έσοδα από έμμεσους φόρους ως ποσοστό του ΑΕΠ.....	69
Πίνακας 6.2 - Έσοδα από Φ.Π.Α. ως ποσοστό του ΑΕΠ	70
Πίνακας 6.3 - Κενό συμμόρφωσης Φ.Π.Α. 2021 ως ποσοστό συνολικής φορολογικής υποχρέωσης.....	72
Πίνακας 6.4 - Δομή φορολογικών εσόδων στη Ρουμανία	76
Πίνακας 6.5 - Έσοδα φόρου εισοδήματος φυσικών προσώπων στη Ρουμανία 2000-2022 ..	77
Πίνακας 6.6 - Φορολογικά έσοδα Ρουμανίας ως ποσοστό του ΑΕΠ ανά είδος φόρου 2008-2022	79
Πίνακας 6.7 - Φορολογικά έσοδα ΕΕ- 27 ως ποσοστό του ΑΕΠ ανά είδος φόρου 2008-2022	80
Πίνακας 6.8 - Φόρος ακίνητης περιουσίας ως ποσοστό του ΑΕΠ (Ελλάδα, Ρουμανία & Ε.Ε.- 27)	82

Κατάλογος διαγραμμάτων

Διάγραμμα 4.1 - Φορολογικά έσοδα Ελλάδας & ΕΕ-27	41
Διάγραμμα 4.2 - Έσοδα από Φ.Π.Α. ως ποσοστό του ΑΕΠ (Ελλάδα & ΕΕ-27)	43
Διάγραμμα 4.3 - Έσοδα ΦΠΑ ως ποσοστό των συνολικών φορολογικών εσόδων (Ελλάδα & ΕΕ-27)	44
Διάγραμμα 4.4 - Έμμεσοι φόροι ως ποσοστό του ΑΕΠ (Ελλάδα & ΕΕ-27)	45
Διάγραμμα 4.5 - Δομή φορολογικών εσόδων 2021 (Ελλάδα & Ε.Ε.-27)	47
Διάγραμμα 4.6 - Συντελεστής εταιρικού φόρου των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης για το έτος 2023	48
Διάγραμμα 4.7 - Συντελεστής εταιρικής φορολογίας (Ελλάδα & Ε.Ε.-27)	49
Διάγραμμα 4.8 - Φόροι επί του εισοδήματος ή των κερδών των επιχειρήσεων (Ελλάδα & ΕΕ-27)	50
Διάγραμμα 4.9 - Φορολογικά έσοδα εισοδήματος ή κερδών εταιρειών ως ποσοστό του ΑΕΠ (Ελλάδα & ΕΕ-27)	50
Διάγραμμα 4.10 - Φορολογία φυσικών προσώπων των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης 2023	52
Διάγραμμα 4.11 - Έσοδα φόρων φυσικών προσώπων (Ελλάδα & ΕΕ-27)	53
Διάγραμμα 4.12 - Φόρος ακίνητης περιουσίας (Ελλάδα & ΕΕ-27)	55
Διάγραμμα 6.1 - Φορολογικά έσοδα ως ποσοστό του ΑΕΠ (Ελλάδα, Ρουμανία, ΕΕ-27)	68
Διάγραμμα 6.2 - Συντελεστές έμμεσων φόρων 2010-2020 (Ελλάδα, Ρουμανία & Ε.Ε.)	71
Διάγραμμα 6.3 - Κενό συμμόρφωσης Φ.Π.Α. ως ποσοστό συνολικής φορολογικής υποχρέωσης	72
Διάγραμμα 6.4 - Συντελεστές εταιρικού φόρου 2010-2020 (Ελλάδα, Ρουμανία, Ε.Ε.)	74
Διάγραμμα 6.5 - Φορολογικά έσοδα εισοδήματος ή κερδών εταιρειών ως ποσοστό των συνολικών φορολογικών εσόδων (Ελλάδα & Ρουμανία)	75
Διάγραμμα 6.6 - Φόροι επί του εισοδήματος ή των κερδών των επιχειρήσεων (% ΑΕΠ)	76
Διάγραμμα 6.7 - Συντελεστές φόρου εισοδήματος φυσικών προσώπων 2010-2020 (Ελλάδα, Ρουμανία & Ε.Ε.)	77
Διάγραμμα 6.8 - Δομή φορολογικών εσόδων 2021 (Ρουμανία & Ε.Ε.-27)	78
Διάγραμμα 6.9 - Κατανομή φόρων στα συνολικά φορολογικά έσοδα στη Ρουμανία, την Ελλάδα και την Ευρωπαϊκή Ένωση (μέσος όρος των ετών 2008-2022)	80

Διάγραμμα 6.10 - Κατανομή φόρων ανά οικονομική λειτουργία στη Ρουμανία, την Ελλάδα και την Ευρωπαϊκή Ένωση (μέσος όρος των ετών 2009-2021)	82
Διάγραμμα 7.1 - Αύξηση πραγματικού ΑΕΠ 2007-2022	90
Διάγραμμα 7.2 - Δημόσιο Χρέος Ελλάδας	90
Διάγραμμα 7.3 - Ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών	91
Διάγραμμα 7.4 - Δημόσιο Χρέος Ρουμανίας	101
Διάγραμμα 7.5 - Ετήσια μεταβολή του ΑΕΠ στη Ρουμανία	101
Διάγραμμα 10.1 - Ακαθάριστο χρέος ως ποσοστό του ΑΕΠ (Ελλάδα, Ρουμανία)	107
Διάγραμμα 10.2 - Πρωτογενές αποτέλεσμα (Ελλάδα, Ρουμανία).....	108
Διάγραμμα 10.3 - Δημοσιονομικό Ισοζύγιο (Ελλάδα, Ρουμανία).....	108
Διάγραμμα 10.4 - Φορολογικά έσοδα ως ποσοστό του ΑΕΠ (Ελλάδα, Ρουμανία)	109
Διάγραμμα 10.5 - Φορολογικά έσοδα σε εκατ. ευρώ (Ελλάδα, Ρουμανία).....	110
Διάγραμμα 10.6 - Ρυθμός ανάπτυξης (Ελλάδα, Ρουμανία).....	111

Εισαγωγή

Η δημοσιονομική πολιτική ασκείται από την κυβέρνηση, καθορίζει τη ζήτηση, την απασχόληση και την ανάπτυξη και διαμορφώνεται από τις δαπάνες και τα έσοδα των οποίων το μεγαλύτερο μέρος προέρχεται από τη φορολογία. Οι φόροι είναι η κύρια πηγή εσόδων του δημοσίου και η είσπραξή τους είναι υψίστης σημασίας για την ευημερία της χώρας.

Το υψηλό δημόσιο χρέος, το τεράστιο δημοσιονομικό έλλειμμα και το ελλειμματικό ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών αποτελούν τις μακροοικονομικές ανισορροπίες οι οποίες αποτελούν αιτίες της ελληνικής κρίσης. Η παγκόσμια οικονομική κρίση επιδείνωσε το επίπεδο χρέους το οποίο ήταν ήδη υψηλό και ελήφθησαν αυστηρά μέτρα περιορισμού του μέσω της μείωσης των ελλειμμάτων. Για να ξεπεραστεί η ύφεση και να περιέλθει η χώρα σε τροχιά ανάπτυξης απαιτήθηκαν μεταρρυθμίσεις και διαρθρωτικές αλλαγές με σκοπό τη δημοσιονομική εξυγίανση. Έχοντας η ελληνική οικονομία διαφορετική δομή και διαρθρωτικά προβλήματα από την υπόλοιπη Ευρώπη, η αντιμετώπιση της κρίσης ήταν διαφορετική. Απαιτήθηκε πληθώρα μεταρρυθμίσεων ώστε να είναι εφικτή η βιωσιμότητα του χρέους καθώς και η λήψη μέτρων λιτότητας που ορίζονταν σαν προαπαιτούμενα για τη λήψη βοήθειας από διεθνείς οργανισμούς. Η προσαρμογή αυτή περιλάμβανε αλλαγές στη φορολογία μεταβάλλοντας τους συντελεστές και τη συνολική επιβάρυνση, με σκοπό την αύξηση των δημοσίων εσόδων. Το μεγάλο φορολογικό βάρος οδήγησε σε περεταίρω πτώση των εισοδημάτων, του βιοτικού επιπέδου και της αγοραστικής δύναμης.

Η παρούσα βιβλιογραφική ανασκόπηση μελετά τη φορολογία της Ελλάδας και αφού παρουσιάσει το φορολογικό σύστημα και της Ρουμανίας πραγματοποιεί μία σύγκριση με σκοπό να καταγράψει ομοιότητες και διαφορές τόσο στη δομή του συστήματος όσο και στις συνέπειες που απορρέουν από την υιοθέτηση του. Επίσης μελετάται συγκριτικά η επίδραση της δημοσιονομικής πολιτικής στα μεγέθη της οικονομίας.

Στο πρώτο μέρος παρουσιάζονται βασικοί ορισμοί ώστε να κατανοηθεί η έννοια της φορολογίας, οι λειτουργίες και οι στόχοι της. Ιδιαίτερη αναφορά γίνεται στο θέμα της φοροδιαφυγής, φοροαποφυγής και παραοικονομίας, πράξεις που στερούν δημοσιονομικούς πόρους από την οικονομία.

Στο δεύτερο μέρος περιγράφεται αναλυτικά το υπάρχον φορολογικό πλαίσιο της Ελλάδας και της Ρουμανίας και αναφέρονται οι μεταρρυθμίσεις που έλαβαν χώρα από την κρίση και μετά.

Αξιολογείται και συγκρίνεται το σύστημα ως προς τους συντελεστές και την αποδοτικότητα του μέσω της ανάλυσης των εσόδων για κάθε κατηγορία.

Στο τρίτο μέρος αναλύεται η πορεία του δημοσίου χρέους στην Ελλάδα και τη Ρουμανία και οι λόγοι που συνέβαλλαν ώστε να οδηγηθούν οι οικονομίες αυτές στην αναζήτηση βοήθειας από διεθνείς οργανισμούς. Η Ελλάδα αδυνατούσε να εξυπηρετήσει τις διεθνείς της υποχρεώσεις, συνεπώς ήταν μονόδρομος η προσφυγή της στο Διεθνές Νομισματικό Ταμείο για τη χρηματοδότηση των αναγκών της. Η Ρουμανία μπήκε σε πρόγραμμα υποστήριξης του ισοζυγίου πληρωμών της ώστε να αμβλυνθούν οι ανισορροπίες στην οικονομία της λόγω του μεγάλου αρνητικού ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών και «να ενισχυθεί η ικανότητα της οικονομίας να ανταπεξέλθει στην κρίση» (Franks, 2009).

Έπειτα παρουσιάζονται τα δημοσιονομικά μεγέθη προβάλλοντας τη συνολική εικόνα της οικονομίας και την αποτελεσματικότητα των μέτρων που ελήφθησαν για την ανάκαμψη των οικονομικών κάθε χώρας. Η προσέγγιση γίνεται σε θεωρητικό επίπεδο με τη χρήση και ανάλυση διαγραμμάτων.

Τέλος παρουσιάζονται συμπεράσματα και προτείνονται λύσεις ώστε το φορολογικό σύστημα να διακατέχεται από αποτελεσματικότητα ώστε να συμμετέχει στην προώθηση της αναπτυξιακής πορείας κάθε χώρας.

1. Φορολογία και βασικά χαρακτηριστικά

1.1. Η έννοια του φόρου

Η έννοια της φορολογίας είναι τόσο παλιά όσο και ο πολιτισμός καθώς από τη στιγμή που δημιουργήθηκε μια οργανωμένη κοινότητα, έπρεπε να υπάρχουν φόροι με σκοπό την υποστήριξή της. Τα φορολογικά συστήματα της αρχαίας Αιγύπτου και της Βαβυλώνας εκτός από ενδιαφέροντα για μελέτη και έρευνα, άσκησαν σημαντική επιρροή στα συστήματα των μεταγενέστερων πολιτισμών της Ελλάδας και της Ρώμης και έτσι έμμεσα σε εκείνα του σύγχρονου κόσμου (McGregor, 1956). Η φορολογία επηρεάζει τη ζωή όλων των ατόμων της κοινωνίας. Διαμορφώνει τη σχέση μεταξύ πολιτών, επιχειρήσεων και κράτους και έχει αντίκτυπο στην πολιτική, την οικονομία και την κοινωνία (Ibadula et al., 2017). Η βάση της φορολογίας απαντάται στην αρχή πως κάθε μέλος της κοινότητας πρέπει να συνεισφέρει στην ευημερία της, θυσιάζοντας το ιδιωτικό στο δημόσιο συμφέρον.

Επομένως, οι φόροι αποτελούν ένα υποχρεωτικό μέσο μετατόπισης πόρων από τον ιδιωτικό στο δημόσιο τομέα χωρίς την ύπαρξη ειδικής αντιπαροχής από τους τελευταίους (Γεωργακόπουλος, 2012). Ωστόσο η χρηματοδότηση των τρεχουσών δημοσίων δαπανών του κράτους καλύπτονται μέσω των εισροών του κρατικού προϋπολογισμού δηλαδή των δημοσίων εσόδων (Gillis et al, 2001). Τα κρατικά έσοδα αποτελούνται από τα φορολογικά έσοδα και τα μη, τα οποία είναι ο δανεισμός, διάφορα έσοδα από επιβολή τελών, εισροές κοινοτικών πόρων και εισπράξεις από άσκηση δημόσιας επιχειρηματικής δραστηριότητας (Δαλαμάγκας, 2010). Τα φορολογικά έσοδα είναι έσοδα από φόρους και αντιπροσώπευαν το 2022 το 29% περίπου του ΑΕΠ.

Οι πολίτες αναγκάζονται με την επιβολή φόρων να παρέχουν αγοραστική δύναμη στο κράτος με τη μορφή φορολογίας. μειώνοντας πρώτα την κατανάλωση και μετά την αποταμίευση (Κωνσταντίνου, 2005). Η φορολογία είναι καθολική καθώς όλοι οι πολίτες συμμετέχουν στο δημόσιο έξοδα ανάλογα με την οικονομική τους δυνατότητα. Σύμφωνα με το σύνταγμα της Ελλάδας, άρθρο 4 παρ. 5, «οι Έλληνες πολίται συνεισφέρουν αδιακρίτως στα δημόσια βάρη αναλόγως των δυνάμεων των». Συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες τυγχάνουν ευνοϊκότερης φορολογικής μεταχείρισης αναλόγως συγκεκριμένων κοινωνικοοικονομικών κριτηρίων (Δαλαμάγκας, 2010).

Συνοψίζοντας, οι φόροι έχουν δύο βασικά χαρακτηριστικά γνωρίσματα. Καταρχάς αποτελούν αναγκαστικό μέσο μεταφοράς πόρων από τον ιδιωτικό προς τον δημόσιο τομέα (Τάτσος, 2012) και δεύτερον αποτελούν μονομερές μέσο, δηλαδή παρά την παροχή πόρων των ιδιωτικών φορέων προς τους δημόσιους, δεν προκύπτει αντίστοιχη αντιπαροχή από τους τελευταίους στους πρώτους. (Γεωργακόπουλος, 2012) ωστόσο η αντιπαροχή αυτή ουσιαστικά υπάρχει αλλά είναι γενική και όχι ειδική καθώς απευθύνεται στο κοινωνικό σύνολο αντανακλώντας τη λειτουργία του κράτους ως κοινωνικό κράτος δικαίου (Τάτσος, 2012).

1.2. Αρχές φορολογίας

Ο Adam Smith ήταν ο πρώτος που οργάνωσε και επεξεργάστηκε τις θεμελιώδεις αρχές που θα πρέπει να διέπουν το φορολογικό σύστημα ενός κράτους. Συνοπτικά οι αρχές αυτές εμπερικλείονται στη φράση του πως «Οι φόροι θα πρέπει να αντιστοιχούν στη φοροδοτική ικανότητα του ατόμου και επιπλέον να είναι συγκεκριμένοι, ευκόλως βεβαιούμενοι και αποδοτικοί». Υποστήριξε ότι η φορολογία πρέπει να ακολουθεί τέσσερις αρχές: της δικαιοσύνης, της ακρίβειας, της ευκολίας και της αποτελεσματικότητας.

- Αρχή της δικαιοσύνης (ισότητα). Οι πολίτες του κράτους πρέπει να πληρώνουν φόρο εισοδήματος σύμφωνα με τις προσωπικές και οικογενειακές ανάγκες για να μπορούν να προστατεύονται από το κράτος. Οι φόροι σύμφωνα με την αρχή αυτή θεωρούνται ως μέτρο πολιτικής, κοινωνικής και οικονομικής ασφάλισης.
- Αρχή της ακρίβειας. Η φορολογική ανάπτυξη πρέπει να σαφής ενημέρωση, για τους λόγους και τον τρόπο επιβολής των φόρων ώστε να μην υπάρχει καμία παρανόηση μεταξύ φορολογουμένων και φορολογικών υπαλλήλων.
- Σύμφωνα με την αρχή της ευκολίας, οι πληρωμές φόρων για τους φορολογούμενους πρέπει να είναι οργανωμένες έτσι ώστε να μπορούν να διαχειρίζονται τις υποχρεώσεις τους όσο το δυνατόν ευκολότερα.

Η αρχή της αποτελεσματικότητας έχει διπλή σημασία: Η διαχείριση της είσπραξης φόρων δεν πρέπει να επηρεάζει αρνητικά την κατανομή και τη χρήση των πόρων στην οικονομία και σίγουρα δεν πρέπει να κοστίζει περισσότερο από τους ίδιους τους φόρους ώστε το κράτος να

επωφελείται περισσότερο από την αύξηση των φόρων από ό, τι παίρνει από τους πολίτες με φόρους (Šinkūnienė, 2005).

Το 1908 ο Franz Hamm, διδάκτορας θεολογίας και καθηγητής ηθικής της κρατικής οικονομίας, διέκρινε τέσσερις φορολογικές αρχές: τη δικαιοσύνη, την Οικονομική αρχή, την αρχή της χρηματοδότησης και την αρχή αναπαραγωγής.

- Η ισότητα της φορολογίας σχετίζεται με τη δίκαιη κατανομή των φορολογικών βαρών και του τρόπου καταμερισμού σύμφωνα με τις υποχρεώσεις του καθενός.
- Η οικονομική αρχή εκφράζει την πεποίθηση ότι η φορολογία πρέπει να λειτουργεί έτσι ώστε να μην προκύψουν οικονομικές στρεβλώσεις και αποτυχίες.
- Η αρχή της χρηματοδότησης λέει ότι οι φόροι πρέπει να είναι ευέλικτοι και να ικανοποιούν τους απαραίτητους τομείς και τις κρατικές απαιτήσεις.
- Η αρχή αναπαραγωγής εκφράζει την πεποίθηση ότι η αξία κάθε τρόπου φορολόγησης δεν εξαρτάται από το συσσωρευμένο χρήμα ή τον υψηλότερο φορολογικό συντελεστή, αλλά από τη δημιουργία κεφαλαίου (Šinkūnienė, 2005).

1.3. Φορολογικό σύστημα

Σύμφωνα με το Φινοκαλιώτη (2014) το φορολογικό σύστημα είναι «η σύνθεση των επιμέρους φόρων που επιβάλλονται σε ορισμένο Κράτος». Η ανάγκη των σύγχρονων κρατών για υψηλά έσοδα απαιτεί την ύπαρξη παραπάνω του ενός φόρων. Επίσης, για να επιτευχθούν οι λειτουργίες της φορολογίας (ταμειευτική, οικονομική, κοινωνική) είναι απαραίτητη η πρόβλεψη περισσότερο του ενός φόρων. Εξάλλου, η κάλυψη των αναγκών ενός κράτους με έναν φόρο θα οδηγούσε στη θέσπιση υψηλού συντελεστή με συνέπεια την υπερφορολόγηση και την αύξηση της φοροδιαφυγής και εν συνεχεία την παραβίαση των αρχών της φορολογίας για φορολογική ισότητα και καθολικότητα. Η φοροδοτική ικανότητα του ατόμου μπορεί να εκφραστεί με πιο ολοκληρωμένο τρόπο με την πολλαπλή φορολογία καθώς με αυτό το τρόπο περιλαμβάνονται στην αποτύπωση της όλοι οι δείκτες φοροδοτικής ικανότητας όπως το εισόδημα, η περιουσία και η κατανάλωση.

Σκοπός του φορολογικού σχεδιασμού είναι η επίτευξη κοινωνικών και οικονομικών στόχων περιορίζοντας τις παρενέργειες που μειώνουν την ευημερία (Mirrlees et al., 2011). Εξ άλλου ο φορολογικός σχεδιασμός επηρεάζει σημαντικά τις επιδόσεις των χωρών (Joumard, 2001).

Για την επίτευξη κοινωνικών και οικονομικών σκοπών απαιτούνται περισσότεροι του ενός φόρους καθώς κάθε φόρος είναι περισσότερο αποτελεσματικός για συγκεκριμένους στόχους (Γεωργακόπουλος, 2012). Σύμφωνα με τους Mirrlees et al. (2011) φορολογία αποτελεί το 30-40% του εθνικού εισοδήματος των χωρών. Η μελέτη του θα πρέπει να γίνεται σε εθνικό επίπεδο καθώς ο φορολογικός σχεδιασμός μεταβάλλεται ανάλογα με τις κοινωνικοοικονομικές και πολιτικές συνθήκες που επικρατούν σε κάθε χώρα. (Γεωργακόπουλος, 2012).

Το φορολογικό σύστημα έχει σημαντικό αντίκτυπο στην οικονομική ανάπτυξη, διότι είναι ο καθρέφτης της κρατικής παρέμβασης στην οικονομία και αποκαλύπτει επίσης τον οικονομικό και κοινωνικό ρόλο της κυβέρνησης (Mara et al., 2010).

1.4. Χαρακτηριστικά φορολογικού συστήματος

Τα βασικά χαρακτηριστικά του φορολογικού συστήματος σύμφωνα με τον Stiglitz (1992) είναι τα παρακάτω: Πρώτο χαρακτηριστικό είναι η οικονομική αποτελεσματικότητα σύμφωνα με την οποία η κατανομή των κρατικών πόρων θα πρέπει να διενεργείται αποτελεσματικά. Δεύτερο χαρακτηριστικό είναι η διαχειριστική του απλότητα, θα πρέπει δηλαδή να υπάρχει ευκολία εφαρμογής με το μικρότερο δυνατό διαχειριστικό κόστος. Τρίτον, το φορολογικό σύστημα θα πρέπει να είναι ευπροσάρμοστο στις μεταβολές του οικονομικού περιβάλλοντος. Επίσης, θα πρέπει να διακατέχεται από διαφάνεια και πολιτική υπευθυνότητα κατά το σχεδιασμό και τη μελέτη του. Τέλος θα πρέπει να χαρακτηρίζεται από δικαιοσύνη ως προς την αντιμετώπιση των πολιτών.

Σύμφωνα με το Δαλαμάγκα (2010) η οικονομική αποτελεσματικότητα έχει δύο εφαρμογές. Η φορολογία δεν πρέπει να επηρεάζει τις επιλογές των ιδιωτών άρα χρειάζεται να είναι ουδέτερος όταν η κατανομή των παραγωγικών μέσων είναι άριστη ενώ όταν δεν είναι αποτελεσματική θα πρέπει να διορθώνει τις επιλογές των ιδιωτικών φορέων. Οι ουδέτεροι φόροι είναι φόροι σταθερού ποσού, δεν επηρεάζεται από τις επιλογές του ατόμου ούτε επηρεάζει την κατανομή παραγωγικών μέσων. Η ανακατανομή των τελευταίων γίνεται με τους διορθωτικούς φόρους οι οποίοι μπορούν να αντιμετωπίσουν τις ατέλειες του μηχανισμού της αγοράς. Ωστόσο σύμφωνα με τον Slemrod (2002) οι φόροι μεταβάλλοντας τις σχετικές τιμές επηρεάζουν και συχνά στρεβλώνουν την κατανομή των πόρων στην οικονομία και οδηγούν σε απώλεια χρησιμότητας. Αναφορικά με την ισότητα και τη κοινωνική δικαιοσύνη θα πρέπει να αποφευχθεί η ανισοκατανομή του βάρους των κυβερνητικών προγραμμάτων μεταξύ των

πολιτών. Η διασφάλιση της δίκαιης κατανομής προϋποθέτει να υφίστανται παρόμοια φορολογική μεταχείριση άτομα παρόμοιων συνθηκών διαβίωσης (Δαλαμάγκας, 2010). Ο επιμερισμός φορολογικού βάρους πρέπει να γίνεται ορθολογικά ανάλογα του τρόπου απόκτησης κάθε εισοδήματος (Φλώρος, 2005). Η ευελιξία έγκειται στην έγκαιρη αντιμετώπιση των οικονομικών διαταραχών μέσω της αναπροσαρμογής του φορολογικού συστήματος ώστε να προσαρμόζεται στις μεταβαλλόμενες οικονομικές συνθήκες. Η περιπλοκότητα του φορολογικού συστήματος αντανakλάται στο διοικητικό κόστος το οποίο μειώνεται όταν ελαχιστοποιούνται τα έξοδα βεβαίωσης και είσπραξης του φόρου. Σύμφωνα με τον Τάτσο (2012), η διάρθρωση του φορολογικού συστήματος πρέπει να δομείται έτσι ώστε να γίνεται περισσότερο δίκαιο με λιγότερες αρνητικές συνέπειες για την οικονομία και με τις λιγότερες δυσარέσκειες από την πλευρά των πολιτών για τη συμμόρφωση με την απόδοση των φόρων.

Ο σχεδιασμός των φορολογικών συστημάτων πρέπει να έχουμε ως σκοπό να επιτύχουν τον κατάλληλο συνδυασμό μεταξύ της δημιουργίας εσόδων, αποτελεσματικότητας, κατανομής, ισότητας και εξόδων διαχείρισης και συμμόρφωσης (Asher & Rajan, 1999).

1.5. Λειτουργίες φόρων

Η φορολογία δεν αποτελεί μόνο μέσο χρηματοδότησης των δημοσίων δαπανών αλλά και μέσο άσκησης δημοσιονομικής πολιτικής η οποία αφορά τις οικονομικές αποφάσεις που λαμβάνουν οι κυβερνήσεις και αποτελεί σημαντικό εργαλείο που βοηθά να διατηρείται η οικονομία υγιής (ECB). Αναλόγως με την επιδίωξη και την επίτευξη συγκεκριμένων σκοπών που απορρέουν από τη φορολογία δύνανται να διακριθούν οι λειτουργίες της σε τρεις κατηγορίες.

Η πρώτη λειτουργία όντας και η πιο κλασική συνθέτει την ταμειευτική διάσταση των φόρων αντανakλώντας τους μηχανισμούς μεταφοράς πόρων από τους ιδιώτες προς το κράτος για τη χρηματοδότηση των δημόσιων δαπανών (Κωνσταντίνου, 2005). Η κάλυψη των κρατικών αναγκών εναλλακτικά θα μπορούσε να καλυφθεί και με έκδοση νέου χρήματος, λύση με δυσμενείς επιπτώσεις για την οικονομία καθώς οδηγεί τον πληθωρισμό σε δυσθεώρητο ύψος. Ο δανεισμός επίσης μπορεί να λειτουργήσει θεωρητικά σαν λύση αλλά ουσιαστικά μεταθέτει χρονικά τη φορολογία καθώς είναι αναγκαία για την εξόφληση των δανείων. Η φορολογία μέσα από την ταμειευτική λειτουργία της κατανέμει το βάρος σύμφωνα με τις αρχές κοινωνικής δικαιοσύνης (Τάτσος, 2012).

Η οικονομική λειτουργία εκφράζει τη χρήση της φορολογίας ως μέσο υλοποίησης οικονομικών αποφάσεων η οποία θα πρέπει να παρέχει κίνητρα για την αύξηση της απασχόλησης και την αποτελεσματική χρήση των φυσικών πόρων (Wagenknecht, 2007). Οι φόροι μπορούν να βοηθήσουν την οικονομία να βγει από την ύφεση σταθεροποιώντας την σε επίπεδο πλήρους απασχόλησης. Ως μέσο σταθεροποίησης της οικονομίας η φορολογία μπορεί να ενθαρρύνει τη ζήτηση ώστε να αντιμετωπιστεί η πτώση του εθνικού εισοδήματος μειώνοντας τους φόρους (Τάτσος, 2012). Μπορεί, ακόμα, να βοηθήσουν στην καταπολέμηση των πληθωριστικών πιέσεων, της ανεργίας και στην προώθηση της οικονομικής ανάπτυξης μιας χώρας δίνοντας κίνητρα ώστε να διοχετευθούν πόροι σε χρήσεις που προωθούν περισσότερο την οικονομική ανάπτυξη (Τάτσος, 2012). Οι πληθωριστικές πιέσεις λόγω της υπερβάλλουσας ζήτησης μπορούν να αντιμετωπιστούν με αύξηση των φόρων ώστε να μειωθεί το διαθέσιμο εισόδημα και κατ' επέκταση η ζήτηση για μέσα παραγωγής τόσο των νοικοκυριών όσο και των επιχειρήσεων (Τάτσος, 2012).

Αναφορικά με την κοινωνική διάσταση της φορολογικής πολιτικής, οι φόροι μπορούν να χρησιμοποιηθούν και ως μέσα άσκησης κοινωνικής πολιτικής βελτιώνοντας τη διανομή του εισοδήματος και του πλούτου (Γεωργακόπουλος, 2012) και περιορίζοντας τις ανισότητες μεταξύ των πολιτών λόγω της ανισομερούς κατανομής εισοδήματος και πλούτου (Τάτσος, 2012). Η φορολογία αναπόφευκτα αναδιανέμει το εισόδημα και ο κοινωνικός της ρόλος διαφαίνεται ενισχύοντας την πραγματική ζήτηση και την κοινωνική ισορροπία, αποτρέποντας τα μεγάλα χάσματα στην κατανομή του εισοδήματος (Wagenknecht, 2007). Ο μετριασμός των οικονομικών ανισοτήτων μπορεί να συμβεί μέσω των φόρων στα πολυτελή αγαθά και της προοδευτικής φορολογίας στην περιουσία (το ποσοστό του φόρου αυξάνεται με την αύξηση της φορολογικής βάσης δηλαδή της περιουσίας στην περίπτωση αυτή) περιορίζοντας μεγάλες περιουσίες και μονοπώλια (Κωνσταντίνου, 2005). Επίσης η δυνατότητα χορήγησης απαλλαγών και εκπτώσεων αναλόγως της οικονομικής και προσωπικής κατάστασης των φορολογουμένων μπορεί να περιορίσει τις ανισότητες σε συνδυασμό με την προοδευτική και κλίμακα φορολογίας εισοδήματος (Τάτσος, 2012).

1.6. Ταξινόμηση φόρων

Τόσο τα συστήματα φορολογίας, όσο και τα μέτρα φορολογικής πολιτικής είναι σύνθετα επομένως είναι απαραίτητη η ανάλυσή των φόρων σε διακριτά στοιχεία. Η ταξινόμηση των φόρων σε επιμέρους κατηγορίες ωφελεί στην περαιτέρω κατανόηση και ανάλυση τους ώστε

να προσδιοριστούν και να ερμηνευθούν τα αποτελέσματα τους και οι επιπτώσεις τους τόσο στην επίτευξη κοινωνικών και οικονομικών σκοπών τους όσο και στην οικονομία συνολικά.

Σύμφωνα με το Φινοκαλιώτη, οι φόροι διακρίνονται ως προς

- τη φορολογική τους βάση
- τη μέθοδο προσδιορισμού της φορολογητέας ύλης
- τη μέθοδο υπολογισμού τους
- το χαρακτήρα του φορολογικού συντελεστή

Φορολογική βάση είναι το οικονομικό μέγεθος επί του οποίου υπολογίζεται ο φόρος (Φινοκαλιώτης, 2011). Σύμφωνα με τον Τάτσο φορολογική βάση είναι κάποιο οικονομικό γνώρισμα των φορολογουμένων όπως το εισόδημα η περιουσία ή οι δαπάνες τους. Ωστόσο οποιοδήποτε γνώρισμα των φορολογούμενων μπορεί να αποτελέσει φορολογική βάση ακόμα και της ίδιας της υπόστασης τους. Στην τελευταία περίπτωση ο φόρος ονομάζεται κεφαλικός η εφαρμογή του οποίου έχει πια εξαλειφθεί καθώς χρησιμοποιούνταν από την αρχαιότητα και έχει αντικατασταθεί από πιο σύγχρονες.

1.6.1 Ταξινόμηση των φόρων με κριτήριο τη φορολογική βάση

Το επικρατέστερο κριτήριο ταξινόμησης φόρων είναι το οικονομικό μέγεθος (εισόδημα, καταναλωτική δαπάνη, περιουσία) επί του οποίου υπολογίζεται η φορολογική επιβάρυνση (Δαλαμάγκας, 2010).

Σύμφωνα με αυτό το κριτήριο οι φόροι διακρίνονται σε

- σταθερού ποσού (εφάπαξ ή πάγιοι)
- φόρους εισοδήματος
- φόρους δαπάνης – κατανάλωσης και
- φόρους περιουσίας

Σύμφωνα με τον Τάτσο οι φόροι εισοδήματος και καταναλωτικής δαπάνης αποτελούν σύγχρονες και δυναμικές πηγές εσόδων με αποτέλεσμα οι φόροι περιουσίας να έχουν παραγκωνισθεί.

Φόρος σταθερού ποσού

Οι φόροι σταθερού ποσού αντιστοιχούν σε ίδια επιβάρυνση για όλους ανεξαρτήτως κριτηρίων. Οι φόροι αυτοί είναι κοινωνικά άδικοι και τείνουν να εκλείψουν (Δαλαμάγκας, 2010).

Φόρος εισοδήματος

Ο φόρος ο οποίος συμμετέχει περισσότερο στα φορολογικά έσοδα των οικονομικά ανεπτυγμένων, κυρίως, χωρών (Φινοκαλιώτης, 2011) είναι ο φόρος εισοδήματος ο οποίος επιβάλλεται στο εισόδημα που έχει αποκτήσει η φορολογούμενη μονάδα κατά τη διάρκεια μιας συγκεκριμένης χρονικής περιόδου.

Οι φόροι εισοδήματος διακρίνονται με τη σειρά τους σε εκείνους που επιβάλλονται στα φυσικά πρόσωπα δηλαδή στα νοικοκυριά (Personal Income Taxes) που χρησιμοποιείται συνήθως προοδευτικός συντελεστής και σε αυτούς που επιβάλλονται στα νομικά πρόσωπα δηλαδή στις επιχειρήσεις (Corporate Income Taxes) και χρησιμοποιείται συνήθως αναλογικός συντελεστής (Κωνσταντίνου, 2005). Στους φόρους εισοδήματος μπορεί να συμπεριληφθεί ο φόρος υπεραξίας (Capital Gain Tax) (Τάτσος, 2012).

Σύμφωνα με το Φινοκαλιώτη η έννοια της φορολογικής δικαιοσύνης αποτυπώνεται σε αυτό το είδος φόρου. Η κατανομή του φορολογικού βάρους γίνεται με κοινωνικά και οικονομικά κριτήρια αναλόγως της οικονομικής και προσωπικής κατάστασης του φορολογούμενου. Η φορολογία εισοδήματος αποτελεί μέσο άσκηση κοινωνικής και οικονομικής πολιτικής. Συμβάλλει στην ανακατανομή του πλούτου και ευνοεί την οικονομική ανάπτυξη και σταθεροποίηση.

Φόρος περιουσίας

Στους φόρους περιουσίας οι φορολογούμενοι στο κράτος καταβάλλουν το ποσό του φόρου που αντιστοιχεί στο μέγεθος της περιουσίας τους, και καταλογίζεται σύμφωνα αξία των φορολογουμένων περιουσιακών στοιχείων (Τάτσος, 2012). Το κύριο χαρακτηριστικό τους έγκειται στο γεγονός της εφαρμογής αναλογικού φορολογικού συντελεστή για τον υπολογισμό της φορολογικής υποχρέωσης χωρίς να αποκλείεται η χρήση προοδευτικού συντελεστή και είναι κατά βάση αναλογικοί (Κωνσταντίνου, 2005).

Παραπέρα, οι φόροι περιουσίας κατηγοριοποιούνται στους φόρους που επιβάλλονται κατά τη μεταβίβαση και σε εκείνους που επιβάλλονται στην κατοχή περιουσιακών στοιχείων. Οι μεν

πρώτοι επιβάλλονται εφάπαξ ενώ οι δε δεύτεροι σε ετήσια βάση, επιβαρύνοντας την ιδιοκτησία καθαυτή (Τάτσος, 2012).

Οι φόροι μεταβίβασης μπορούν να προέλθουν από ετεροβαρείς δικαιοπραξίες όπως οι φόροι κληρονομιών, δωρεών και γονικών παροχών (Δαλαμάγκας, 2010). Με σκοπό να αποφευχθεί η συσσώρευση πλούτου, γίνεται χρήση προοδευτικών φορολογικών συντελεστών κατά τη μεταβίβαση μεγάλης περιουσίας. Ακόμη, φόροι μεταβίβασης μπορούν να προέλθουν από διμερείς συναλλαγές όπως οι φόροι μεταβίβασης ακινήτων (Δαλαμάγκας, 2010) καθώς η απόκτηση οι νέων περιουσιακών στοιχείων αντανακλά την ύπαρξη φοροδοτικής ικανότητας του αγοραστή (Φινοκαλιώτης, 2011).

Οι φόροι κατοχής διακρίνονται στο φόρο καθαρού πλούτου (net wealth tax) του οποίου ο συντελεστής είναι συνήθως προοδευτικός και επιβάλλεται στα φυσικά πρόσωπα, στο γενικό φόρο περιουσίας (general property tax) που επιβάλλεται στα νομικά πρόσωπα και στο φόρο ακίνητης περιουσίας (real property tax). Οι δύο πρώτες κατηγορίες αφορούν γενικούς φόρους περιουσίας αφού επιβάλλονται σε όλα τα περιουσιακά στοιχεία του φορολογουμένου. Ειδικοί φόροι επιβάλλονται σε ορισμένους τύπους περιουσίας όπως είναι ο φόρος ακίνητης περιουσίας.

Τέλος οι φόροι περιουσίας μπορούν να διακρίνονται σε τακτικούς και έκτακτους. Η περιοδική επιβολή τους καθιστά τακτικούς με συνέπεια τη χαμηλή φορολογία η οποία είναι συνήθως αναλογική (Φινοκαλιώτης, 2011). Οι έκτακτοι φόροι επιβάλλονται σε έκτακτες περιπτώσεις και σε περιόδους πολέμου.

Φόρος δαπάνης/κατανάλωσης

Οι φόροι δαπάνης αφορούν μια κατηγορία φόρων που όπως επισημαίνει ο Τάτσος (2012) περιορίζονται ουσιαστικά στην κατανάλωση για αυτό και είναι ευρέως γνωστοί ως φόροι καταναλωτικής δαπάνης ή απλούστερα φόροι κατανάλωσης (consumption taxes).

Κατηγοριοποιούνται σε γενικούς φόρους (general consumption taxes) οι οποίοι επιβάλλονται σε όλα τα προϊόντα της αγοράς όπως είναι ο φόρος προστιθέμενης αξίας (ΦΠΑ) και σε ειδικούς φόρους (excise taxes) οι οποίοι επιβάλλονται σε ορισμένα προϊόντα η ζήτηση συνήθως των οποίων θεωρείται αρκετά ανελαστική (Hillman, 2013) όπως είναι ο φόρος καπνού, οινόπνευματων, αλλά και σε ορισμένα αγαθά όπως καύσιμα ή αυτοκίνητα.

1.6.2 Ταξινόμηση των φόρων με βάση τη μέθοδο προσδιορισμού φορολογητέας ύλης

Ταξινόμηση των φόρων σε πραγματικούς και προσωπικούς.

Σύμφωνα με το κριτήριο διαμόρφωσης της φορολογικής βάσης οι φόροι ταξινομούνται σε πραγματικούς και προσωπικούς. Πραγματικοί οι νέοι φόροι ότι επιβάλλονται σε ένα συγκεκριμένο οικονομικό στοιχείο ή πράξη ανεξαρτήτως της κατάστασης του φορολογούμενου. Τέτοιοι φόροι είναι οι φόροι κατανάλωσης δηλαδή ο ΦΠΑ και οι ειδικοί φόροι ο φόρος μεταβίβασης ακινήτων λόγω πωλήσεως. Στους προσωπικούς φόρους, λαμβάνεται υπόψη η οικογενειακή κατάσταση, ορισμένες αναγκαίες δαπάνες, η συγγένεια με τον κληρονομούμενο ή δωρητή. Στην κατηγορία αυτή συμπεριλαμβάνεται ο φόρος κληρονομιάς και ο φόρος δωρεάς (Φινοκαλιώτης, 2011).

Ταξινόμηση των φόρων σε άμεσους και έμμεσους

Ο Φινοκαλιώτης (2011) επισημαίνει ότι η ταξινόμηση αυτή αφορά παλαιότερη διάκριση φόρων. Αν και δεν υπάρχει κάποιο γενικά αποδεκτό κριτήριο διάκριση των φόρων στις σχετικές κατηγορίες (Τάτσος, 2012), η επικρατούσα άποψη εστιάζει στον τρόπο εκδήλωσης της φοροδοτικής ικανότητας των φορολογούμενων.

Όταν οι φόροι επιβάλλονται σε στοιχεία που πιστοποιούν άμεσα την φοροδοτική ικανότητα ενός ατόμου θεωρούνται άμεσοι (Δαλαμάγκας, 2010). Τέτοιοι είναι η κατοχή περιουσίας ή το εισόδημα (Φινοκαλιώτης, 2011). Αντίθετα, έμμεσοι είναι οι φόροι που επιβάλλονται επί των στοιχείων που αποτελούν ένδειξη και όχι άμεση απόδειξη φοροδοτικής ικανότητας με χαρακτηριστικότερο παράδειγμα την κατανάλωση των φορολογούμενων.

Μεγαλύτεροι άμεσοι φόροι δείχνουν μεγαλύτερο επίπεδο ανάπτυξης, ενώ το αντίθετο συμβαίνει για μεγαλύτερους έμμεσους φόρους που δείχνουν αναπτυσσόμενα ή και υποανάπτυκτα κράτη (Γκίνογλου, 2004).

1.6.3 Ταξινόμηση των φόρων με βάση τη μέθοδο υπολογισμού τους σε φόρους κατά μονάδα ή κατ' αξία

Φόροι κατ' αξία (ad valorem taxes) είναι αυτοί που υπολογίζονται ως ποσοστό επί την τιμής πώλησης του προϊόντος (Δαλαμάγκας, 2010). Ένα χαρακτηριστικό τους είναι ότι η αύξηση των τιμών θα επιφέρει αύξηση των φορολογικών εσόδων. Οι φόροι κατά μονάδα ή

ειδικευμένοι (Φινοκαλιώτης, 2011) (unit taxes/specific taxes) υπολογίζονται ως χρηματικό ποσό ανά μονάδα βάρους, όγκου κ.λπ. προϊόντος και δεν προσαρμόζονται στις μεταβολές των τιμών (Τάτσος, 2012).

1.6.4 Ταξινόμηση των φόρων με κριτήριο τον χαρακτήρα του φορολογικού συντελεστή

Ο φορολογικός συντελεστής είναι το ποσό του φόρου που αντιστοιχεί σε κάθε μονάδα φορολογικής βάσης (Γεωργακόπουλος, 2005) και η δομή του απεικονίζει την σχέση που υπάρχει ανάμεσα στα φορολογικά έσοδα που εισπράττονται σε μια χρονική περίοδο και της φορολογικής βάσης.

Ο φορολογικός συντελεστής διακρίνεται στο μέσο και τον οριακό φορολογικό συντελεστή. Ο μέσος φορολογικός συντελεστής είναι ο λόγος της συνολικής φορολογίας ενός νοικοκυριού προς το συνολικό εισόδημα του. Επομένως, αποτελεί το σύνολο των φορολογικών εσόδων του φόρου διαιρεμένο με τη φορολογική βάση (Γεωργακόπουλος, 2005). Ο οριακός φορολογικός συντελεστής αποτελεί τη μεταβολή του φόρου προς τη μεταβολή του εισοδήματος και αντικατοπτρίζει τον επιπλέον φόρο που εισπράττεται από μια αύξηση της φορολογικής βάσης κατά μια μονάδα (Γεωργακόπουλος, 2005).

Ανάλογα με τη χαρακτήρα του φορολογικού συντελεστή οι φόροι διακρίνονται σε

- αναλογικούς,
- προοδευτικούς και
- αντίστροφα προοδευτικούς (Τάτσος, 2012)

Αναλογικός είναι ο φόρος του οποίου ο μέσος φορολογικός συντελεστής παραμένει σταθερός ανεξαρτήτως της μεταβολής της φορολογικής βάσης (Δαλαμάγκας, 2010). Αυτό έχει ως αποτέλεσμα τα φορολογικά έσοδα να μεταβάλλονται με την ίδια αναλογία με την οποία μεταβάλλεται η φορολογική βάση και να απορροφούν ένα σταθερό ποσοστό της φορολογικής βάσης (Τάτσος, 2012). Στην περίπτωση αυτή ο μέσος φορολογικός συντελεστής ισούται με τον οριακό. Ένας τέτοιος φόρος λέγεται, μερικές φορές, και ενιαίος φόρος (flat tax).

Σύμφωνα με τον Τάτσο αναλογικοί είναι όλοι οι έμμεσοι φόροι κατανάλωσης και συχνά οι φόροι ακίνητης περιουσίας. Κλασικό παράδειγμα αναλογικού φόρου αποτελεί ο ΦΠΑ και ο φόρος εισοδήματος νομικών προσώπων (Δαλαμάγκας, 2010).

Προοδευτικός είναι ο φόρος του οποίου ο μέσος φορολογικός συντελεστής μεταβάλλεται προοδευτικά ανάλογα με την μεταβολή της φορολογικής βάσης. Εδώ ο οριακός φορολογικός συντελεστής είναι μεγαλύτερος από το μέσο. Έτσι, ο ρυθμός αύξησης των φορολογικών εσόδων είναι μεγαλύτερος από το ρυθμό αύξησης της φορολογικής βάσης καθώς αυτή διευρύνεται δηλαδή όσο αυξάνει η φορολογική βάση τόσο μεγαλύτερο ποσοστό της απορροφούν οι φόροι (Τάτσος, 2012). Όσο μεγαλύτερος είναι ο μέσος φορολογικός συντελεστής, καθώς αυξάνει το εισόδημα, τόσο πιο προοδευτικός θα είναι ο φόρος.

Στην προοδευτική φορολογία η φορολογική βάση διαχωρίζεται σε κλιμάκια και σε κάθε κλιμάκιο αντιστοιχεί διαφορετικός φορολογικός συντελεστής, διαδοχικά υψηλότερος από τον προηγούμενο (Τάτσος, 2012). Παραδείγματα τέτοιων φόρων στη χώρα μας αποτελούν ο φόρος εισοδήματος φυσικών προσώπων και ο φόρος κληρονομιών (Δαλαμάγκας, 2010). Προοδευτικός φόρος θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί και στη φορολογία κατοχής περιουσίας ενώ είναι πρακτικά αδύνατο να επιβληθεί στις συναλλαγές (Τάτσος, 2012).

Αντίστροφα προοδευτικός είναι εκείνος ο φόρος όπου ο μέσος φορολογικός συντελεστής μειώνεται όσο αυξάνει η φορολογική βάση. Αυτό έχει ως συνέπεια το ποσοστό αύξησης των φορολογικών εσόδων να είναι μικρότερο από το ποσοστό αύξησης της φορολογικής βάσης (Δαλαμάγκας, 2010) Εδώ ο οριακός φορολογικός συντελεστής είναι μικρότερος από το μέσο άρα όσο αυξάνει η φορολογική βάση τόσο μικρότερο ποσοστό της απορροφούν οι φόροι (Τάτσος, 2012). Αντίστροφα προοδευτικοί φόροι μπορούν να γίνουν οι έμμεσοι φόροι κατανάλωσης ενώ παλαιότερα υπήρξε ο κεφαλικός φόρος (Κωνσταντίνου, 2005).

Η εφαρμογή της αναλογικής φορολόγησης γίνεται χωρίς δυσχέρειες καθώς είναι εύκολα κατανοητός από τους φορολογούμενους και δεν περιορίζει την επιχειρηματική δραστηριότητα. Ωστόσο, δεν επιτυγχάνει την ανακατανομή του πλούτου και οδηγεί σε άμβλυνση των οικονομικών και κοινωνικών ανισοτήτων παρά τη φαινομενική ισότητα στην αντιμετώπιση των φορολογούμενων (Φινοκαλιώτης, 2011). Παρόλο που η προοδευτική φορολόγηση μπορεί να λειτουργήσει ανασταλτικά ως προς την επενδυτική δραστηριότητα, η συνεισφορά της στην άμβλυνση ανισοτήτων είναι μεγάλη. Οι οικονομικά ισχυρότεροι συμβάλλουν περισσότερο στις κρατικές κοινωνικές δαπάνες από τις ασθενέστερες οικονομικά τάξεις (Φινοκαλιώτης, 2011) με αποτέλεσμα οι τελευταίες να ενισχύονται.

1.6.5 Ταξινόμηση των φόρων με κριτήριο τον φορέα που τον επιβάλλει

Σύμφωνα με τον Δαλαμάγκα (2010), υπάρχει διάκριση της φορολογίας και ανάλογα με το δημόσιο φορέα που εισπράττει το φόρο. Έτσι διακρίνεται στους φόρους της Κεντρικής Διοίκησης, τις εισφορές κοινωνικής ασφάλισης, τους φόρους των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης όπως είναι τα δημοτικά τέλη και τους φόρους υπέρ τρίτων.

2. Φοροδιαφυγή-Φοροαποφυγή-Παραοικονομία

2.1 Φοροδιαφυγή

Η φοροδιαφυγή αποτελεί το σύνολο των παράνομων ενεργειών οι οποίες αποβλέπουν στη μη πληρωμή φόρων (Δράκος, 1998). Σύμφωνα με το Hillman (2013) «η φοροδιαφυγή συνιστά παράνομο λαθρεπιβατισμό όσον αφορά τις συνεισφορές στα δημόσια αγαθά». Τα άτομα που λειτουργούν ως λαθρεπιβάτες αρνούνται να συνεισφέρουν στο δημόσιο αγαθά. Η φοροδιαφυγή πιθανόν να προέρχεται από ένα αίσθημα αδικίας του φορολογούμενου όταν αυτός θεωρεί ότι τα οφέλη που αποκομίζει από τις δαπάνες του κράτους είναι μικρά σε σχέση τους με τους φόρους που τους αναλογεί να πληρώσουν (Hillman, 2013), ωστόσο το κράτος θα στερηθεί πολύτιμους πόρους για την προσφορά δημόσιων αγαθών και υπηρεσιών (Τάτσος, 2012). Επίσης, μειωμένο αίσθημα ενοχής σε περίπτωση φοροδιαφυγής, άρα και διόγκωση της, οφείλεται σε έλλειψη πληροφόρησης για την αξιοποίηση των φόρων από το κράτος προς όφελος του κοινωνικού συνόλου (Hillman, 2013). Η φοροδιαφυγή μπορεί να εξαπλωθεί σε όλο και μεγαλύτερο αριθμό φορολογουμένων καθώς επηρεάζονται οι νομοταγείς φορολογούμενοι από τους φορολογούμενους που φοροδιαφεύγουν (Τάτσος, 2012) .

Τα ριψοκίνδυνα άτομα δεν φοροδιαφεύγουν καθώς δεν είναι διατεθειμένοι να διατρέξουν τον κίνδυνο του εντοπισμού (Hillman, 2013). Ένας φορολογούμενος θα φοροδιαφύγει αν από την πράξη αυτή είναι θα κερδίσει περισσότερα από ότι αν αποκαλυφθεί η φοροδιαφυγή του (Δράκος, 1998). Ακόμα, όσο μεγαλύτερη είναι η φορολογική επιβάρυνση τόσο μεγαλύτερο θα είναι το όφελος από την απόκρυψη των εισοδημάτων άρα θα υπάρχει μεγαλύτερο κίνητρο για φοροδιαφυγή (Τάτσος, 2012). Η ευκαιρία φοροδιαφυγής διαφοροποιείται αναλόγως τη φορολογική βάση και παίρνει τη μορφή απόκρυψης όλης ή μέρους της. Για παράδειγμα, οι φόροι περιουσίας δεν μπορούν εύκολα να αποφευχθούν καθώς η περιουσία είναι «σαφώς προσδιορισμένη», ούτε ο φόρος μισθωτών υπηρεσιών καθώς αποδίδεται απευθείας από τον εργοδότη. Φοροδιαφυγή μπορεί να παρατηρηθεί στις λιανικές πωλήσεις και στους έμμεσους φόρους όπως είναι οι φόροι των πωλήσεων, ο ειδικός φόρος κατανάλωσης και οι εισαγωγικοί δασμοί. (Hillman, 2013). Επίσης, υπάρχει τάση προς τη φοροδιαφυγή στους άμεσους φόρους, ώστε ο περιορισμός της με την αύξηση των έμμεσων φόρων από το κράτος για τη διεύρυνση των φορολογικών εσόδων οδηγεί στη μείωση της προοδευτικότητας του φορολογικού συστήματος καθώς επηρεάζονται τα μεσαία και χαμηλά εισοδήματα (Τάτσος, 2012). Η φοροδιαφυγή μπορεί να οδηγήσει σε χρόνιο έλλειμμα του προϋπολογισμού όταν δεν μπορεί

να αυξηθεί η φορολογική επιβάρυνση είτε η μείωση δημοσίων δαπανών με συνέπεια την προσφυγή στον δανεισμό. Επιπλέον, η αποτελεσματικότητα των φορολογικών μέτρων για την άσκηση οικονομικής πολιτικής μειώνεται όταν υπάρχει φοροδιαφυγή (Τάτσος, 2012).

Η καταπολέμηση της φοροδιαφυγής έχει τη δυνατότητα να αυξήσει σημαντικά τα δημόσια έσοδα καθώς οι πλουσιότεροι φορολογούμενοι αντιπροσωπεύουν μεγάλο μέρος των συνολικών φόρων. Δεύτερον, μπορεί να βοηθήσει στην αποκατάσταση της προοδευτικότητας του φορολογικού συστήματος, το οποίο αυτή τη στιγμή διαβρώνεται από τα πολύ υψηλά ποσοστά φοροδιαφυγής στην κορυφή (Alstadsæter et al., 2019). Τρίτον, μπορεί να μετριάσει την αύξηση της ανισότητας καθώς σε πολλές χώρες αυξάνονται τα πολύ υψηλά μερίδια εισοδήματος και πλούτου (Alvaredo et al., 2018). Για την καταπολέμηση της φοροδιαφυγής χρειάζονται συγκεκριμένες πολιτικές επιβολής φορολογίας (Alstadsæter et al., 2012), ωστόσο το κόστος επιβολής της φορολογίας και του ελέγχου από το κράτος δεν θα πρέπει να ξεπερνά τα οφέλη από τα πρόσθετα φορολογικά έσοδα (Hillman, 2013).

2.2 Φοροαποφυγή

Η φοροαποφυγή αποτελεί τον νόμιμο τρόπο εξάλειψης ή μείωσης των φορολογικών εισφορών (Δαλαμάγκας, 2010). Όσοι φοροαποφεύγουν εκμεταλλεύονται κάποια κενά και αοριστίες των φορολογικών νόμων μέσω κάποιων επαγγελματιών όπως λογιστές ή δικηγόροι προκειμένου να μειώσουν ή και να μηδενίσουν το φόρο που τους αναλογεί (Hillman, 2013).

Η δυνατότητα της φοροαποφυγής εξαρτάται από το εισόδημα του κάθε ατόμου ώστε άτομα με υψηλό εισόδημα συνήθως διαπράττουν φοροδιαφυγή ενώ άτομα χαμηλού εισοδήματος φοροαποφυγή καθώς το βιοτικό επίπεδο των τελευταίων επηρεάζεται πολύ από τις αυξήσεις στους φόρους κατανάλωσης, επιδρώντας πολύ στην καταναλωτική τους συμπεριφορά (Δαλαμάγκας, 2010). Η φοροδιαφυγή είναι μεγαλύτερη στα υψηλά εισοδήματα καθώς αυτά επιβαρύνονται με υψηλούς φορολογικούς συντελεστές (Τάτσος, 2012). Σύμφωνα με τον Δράκο (1998) δεν υπάρχουν πάντα σαφή όρια στη διάκριση φοροδιαφυγής και φοροαποφυγής. Η πρώτη αποτελεί σαφή παράνομη πράξη ενώ η φοροαποφυγή παρόλο που δεν παραβιάζει το γράμμα του νόμου, παραβιάζει το πνεύμα του νόμου. Τα δύο παραπάνω φαινόμενα εξετάζονται μαζί υπό τον όρο φορολογική απάτη λόγω των παρόμοιων οικονομικών και μη, επιπτώσεων (Τάτσος, 2012). Οι οικονομικές πολιτικές αποσκοπούν τόσο στην πάταξη φοροδιαφυγής όσο και φοροαποφυγής, ωστόσο αν ο βαθμός και αποκατάστασης φοροδιαφυγής και φοροαποφυγής

είναι υψηλός τότε τα κέρδη από την πάταξη της φοροδιαφυγής θα είναι μικρά, ακόμα και αρνητικά (Alstadsæter et al., 2012).

2.3 Παραοικονομία

Η παραοικονομία σύμφωνα με τους Schneider και Hofreither (1986), είναι το σύνολο των οικονομικών δραστηριοτήτων που δημιουργούν προστιθέμενη αξία και δεν περιλαμβάνονται στο εθνικό εισόδημα. Συνεπώς, περιλαμβάνονται δραστηριότητες που έχουν αποκρύψει οικονομικές μονάδες ενώ μπορεί να περιλαμβάνονται και δραστηριότητες που δεν έχουν καταγραφεί στους εθνικούς λογαριασμούς λόγω θεμάτων των αρμόδιων υπηρεσιών (Τάτσος, 2012). Έτσι μπορεί να χαρακτηριστεί αυτή η οικονομία ως ανεπίσημη, μαύρη, σκιάδης ή μη παρατηρήσιμη. Η παραοικονομία δεν θα πρέπει να ταυτίζεται με τη φοροδιαφυγή, αν και αποτελεί κίνητρο της, αφού μπορούν να υπάρξει το ένα χωρίς το άλλο φαινόμενο.

Οι παράγοντες οι οποίοι ο ωθούν στην παραοικονομία είναι η αύξηση της φορολογικής επιβάρυνσης, η χαμηλή ποιότητα των κρατικών θεσμών, το χαμηλό φορολογικό ηθικό, η υψηλή ανεργία, το υψηλό επίπεδο αυτοαπασχόλησης και το χαμηλό κατά κεφαλήν ΑΕΠ. Τόσο οι άμεσοι, όσο και οι έμμεσοι φόροι συμβάλλουν στην εξάπλωση της παραοικονομίας, ωστόσο οι έμμεσοι, ωθούν περισσότερο σε αυτή καθώς ωφελεί και τα δύο εμπλεκόμενα μέρη μιας συναλλαγής, τόσο τους πωλητές όσο και τους αγοραστές. Όταν δεν υπάρχει εμπιστοσύνη στους θεσμούς και επικρατεί η αντίληψη ότι δεν προάγεται η οικονομική και κοινωνική ευημερία, το άτομα τείνουν να στραφούν στην παραοικονομία. Επιπλέον, το φαινόμενο μεγεθύνεται όταν γίνεται ανεκτό από τους θεσμούς και οι έλεγχοι είναι περιορισμένοι. Οι αυτοαπασχολούμενοι είναι ευκολότερο από τους μισθωτούς να αποκρύπτουν εισοδήματα για να αποφύγουν την υψηλή φορολογική επιβάρυνση ενώ οι άνεργοι και τα χαμηλότερα οικονομικά στρώματα ωθούνται στην παραοικονομία για να ενισχύσουν τα ήδη χαμηλά έσοδά τους. Οι παραπάνω παράγοντες θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε χαμηλότερο φορολογικό ηθικό, το οποίο με τη σειρά του αυξάνει τα κίνητρα για ενασχόληση με την παραοικονομία.

Είναι φανερό ότι οι παραπάνω παράγοντες είναι αυτοί που επηρεάζουν εκτός από την παραοικονομία και τη συνολική οικονομική δραστηριότητα, καθώς η τελευταία αποτελείται τόσο από την επίσημη όσο και από την ανεπίσημη οικονομία.

Όσο μεγαλύτερη είναι η παραοικονομία σε μια χώρα, τόσο πιο επιζήμια θα είναι η επίδρασή

της στο ύψος των φορολογικών εσόδων που εισπράττονται από το κράτος και τους ασφαλιστικούς φορείς. Ταυτόχρονα, μπορεί να οδηγήσει σε αυξήσεις των δημόσιων δαπανών, επιδεινώνοντας οποιαδήποτε ανισορροπία μεταξύ της είσπραξης φόρων και των κρατικών δαπανών, η οποία μπορεί επίσης να οδηγήσει σε κακή κατανομή και κατάχρηση πόρων (Schneider et al, 2022). Ακόμα, θα υπάρχει αύξηση του αθέμιτου ανταγωνισμού μεταξύ των επιχειρήσεων που παρανομούν και αυτών που τηρούν το ισχύον νομικό και θεσμικό πλαίσιο καθώς και άλλες, ποικίλες μακροχρόνιες αρνητικές επιπτώσεις (Κανελλόπουλος, 1995).

Μια παρακμή της παραοικονομίας θα αυξήσει τη συνολική ευημερία σε μια χώρα, μόνο εάν οι φορείς της οικονομικής πολιτικής καταφέρουν να μεταφέρουν μια σκιώδη οικονομική δραστηριότητα στην επίσημη οικονομία (Schneider et al, 2022).

3. Φορολογικό σύστημα Ελλάδας

Το φορολογικό καθεστώς αποτυπώνεται στον Κώδικας φορολογίας εισοδήματος του Ν. 2238/1994 για εισοδήματα μέχρι 31/12/2013, τον οποίο διαδέχθηκε ο Κώδικας φορολογίας εισοδήματος Ν. 4172/2013 για εισοδήματα από 1/1/2014. Μεταγενέστερα νέοι νόμοι επιβλήθηκαν ανάλογα με τις συνθήκες και τα δεδομένα που επικρατούσαν και τις βλέψεις των Αρχών ώστε να συμπληρώσουν τους βασικούς. Ο Κώδικας Φορολογικής Διαδικασίας του Ν. 4174/2013 καθορίζει τη διαδικασία προσδιορισμού και είσπραξης των εσόδων του Δημοσίου και ρυθμίζει τις διοικητικές κυρώσεις για τη μη συμμόρφωση με την νομοθεσία

Οι φορολογικοί συντελεστές μεταβλήθηκαν με το Ν.4646/2019 ο οποίος είχε σκοπό την αναπτυξιακή διάσταση για την Ελλάδα του αύριο. Ο Ν. 5045/2023 με σκοπό την τόνωση του διαθέσιμου εισοδήματος επέφερε μεταβολή στις μειώσεις φόρου.

Ο Κώδικας Φορολογίας Εισοδήματος ρυθμίζει τη φορολογία του εισοδήματος των φυσικών προσώπων, και των νομικών προσώπων και των κάθε είδους νομικών οντοτήτων. Ρυθμίζει τον τρόπο φορολόγησης για τις κατηγορίες εισοδημάτων και τον τρόπο απόδοσης των φόρων με την υποβολή της δήλωσης, την προκαταβολή του φόρου και την παρακράτησή του.

3.1 Φορολογία φυσικών προσώπων

Ο φορολογούμενος που έχει τη φορολογική κατοικία του στην Ελλάδα υπόκειται σε φόρο για το φορολογητέο εισόδημά του που προκύπτει στην ημεδαπή και την αλλοδαπή, δηλαδή το παγκόσμιο εισόδημά του που αποκτάται μέσα σε ορισμένο φορολογικό έτος. Αν η φορολογική κατοικία εντοπίζεται αλλού υπόκειται σε φόρο για το εισόδημα που γεννάται στην Ελλάδα.

Η φορολογική κατοικία συνεπάγεται είτε τη μόνιμη ή κύρια κατοικία του φορολογουμένου είτε την παρουσία του στη χώρα για περισσότερες από εκατό ογδόντα τρεις (183) ημέρες, αθροιστικά, σε διάστημα δώδεκα (12) μηνών. Ακόμα, φορολογικοί κάτοικοι της Ελλάδας θεωρούνται οι πρόξενοι, οι διπλωμάτες και οι δημόσιοι λειτουργοί ελληνικής ιθαγένειας στην αλλοδαπή.

Εισόδημα που προκύπτει στην ημεδαπή είναι ιδίως:

- το εισόδημα από μισθωτή εργασία που προσφέρεται στην ημεδαπή, καθώς και στην αλλοδαπή αλλά καταβάλλεται από το Ελληνικό Δημόσιο
- το εισόδημα από συντάξεις που καταβάλλονται από το Ελληνικό Δημόσιο, από κύριο και επικουρικό φορέα υποχρεωτικής ασφάλισης, καθώς και από επαγγελματικά ταμεία
- το εισόδημα από υπηρεσίες διοίκησης, συμβουλευτικές και τεχνικές που παρέχονται στην ημεδαπή
- το εισόδημα από καλλιτεχνικές και αθλητικές δραστηριότητες που παρέχονται στην ημεδαπή
- δραστηριότητα που ασκείται στην ημεδαπή, μέσω μόνιμης εγκατάστασης
- το εισόδημα από τη μεταβίβαση παγίων περιουσιακών στοιχείων από αλλοδαπό που ασκεί επιχειρηματική δραστηριότητα μέσω μόνιμης εγκατάστασης στην ημεδαπή
- το εισόδημα από ακίνητη περιουσία ή από πώληση ακίνητης περιουσίας αν τα ακίνητα βρίσκονται στην ημεδαπή
- το εισόδημα από την πώληση ολόκληρης επιχείρησης ή τίτλων ημεδαπής επιχείρησης όπως εταιρικά ομόλογα, μετοχές, ομολογίες ή παράγωγα χρηματοοικονομικών προϊόντων.
- το εισόδημα από μερίσματα ή λοιπά διανεμόμενα ποσά από νομικό πρόσωπο ή οντότητες που έχουν τη φορολογική τους κατοικία στην ημεδαπή
- το εισόδημα από τόκους καταβληθέντες ή πιστωθέντες είτε δικαιώματα καταβληθέντα ή πιστωθέντα σε φορολογικό κάτοικο ημεδαπής ή αλλοδαπής μέσω μόνιμης εγκατάστασης στην ημεδαπή.

Το φορολογητέο εισόδημα από μισθωτή εργασία και συντάξεις υποβάλλεται σε φόρο, σύμφωνα με την ακόλουθη κλίμακα:

Πίνακας 3.1 - Φορολογική κλίμακα εισοδήματος από μισθωτή εργασία και συντάξεις

Φορολογητέο εισόδημα (ευρώ)	Φορολογικός συντελεστής (%)
Έως 10.000	9
10.001 έως 20.000	22
20.001 έως 30.000	28
30.001 έως 40.000	36
Πάνω από 40.000	44

Πηγή: Ν.4646/2019 – Άρθρο 6 (Τροποποίηση άρθρου 15 Ν.4172/2013)

Εξαιρέσεις:

- Με φορολογικό συντελεστή 15% φορολογούνται οι αξιωματικοί πλοίων του Εμπορικού Ναυτικού, οι κυβερνήτες, συγκυβερνήτες και μηχανικοί αεροσκαφών, φορολογικοί κάτοικοι της Ελλάδας, αεροπορικών εταιρειών με φορολογική κατοικία ή μόνιμη εγκατάσταση στην Ελλάδα, καθώς και η μηνιαία αποζημίωση που λαμβάνουν τα μέλη των Ανεξάρτητων Επιτροπών Προσφυγών.
- Με φορολογικό συντελεστή 10% φορολογούνται τα μέλη του κατώτερου πληρώματος πλοίων του Εμπορικού Ναυτικού.

Η αποζημίωση που παρέχεται από οποιονδήποτε φορέα λόγω διακοπής της σχέσεως εργασίας ή άλλης σύμβασης, φορολογείται σύμφωνα με την ακόλουθη κλίμακα:

Πίνακας 3.2 - Φορολογία αποζημίωσης

Κλίμακιο αποζημίωσης (ευρώ)	Φορολογικός συντελεστής
≤ 60.000	0%
60.000,01 - 100.000	10%
100.000,01 - 150.000	20%
> 150.000	30%

Ο φόρος που προκύπτει μειώνεται ανάλογα τον αριθμό εξαρτώμενων τέκνων σύμφωνα με τον παρακάτω πίνακα, ενώ για κάθε επόμενο τέκνο, η μείωση του φόρου αυξάνεται κατά διακόσια είκοσι (220) ευρώ:

Πίνακας 3.3 - Μείωση φόρου εισοδήματος

Αριθμός εξαρτώμενων τέκνων	Μείωση φόρου
0	777 €
1	900 €
2	1.120 €
3	1.340 €
4	1.580 €
5	1.780 €
6	2.000 €
7	2.200 €

Πηγή: Ν.4646/2019 – Άρθρο 9

(Τροποποίηση άρθρου 16 Ν.4172/2013)

Πρόσθετη μείωση φόρου ποσού διακοσίων (200) ευρώ προβλέπεται για το φορολογούμενο και τα εξαρτώμενα μέλη του:

- πρόσωπα με τουλάχιστον εξήντα επτά τοις εκατό (67%) αναπηρία
- ανάπηροι αξιωματικοί και οπλίτες, που απέκτησαν την αναπηρία τους σε πολεμική περίοδο
- θύματα πολέμου ή τρομοκρατικών ενεργειών, ανάπηροι ή θύματα εθνικής αντίστασης ή εμφυλίου πολέμου.

Οι φορολογούμενοι που δεν έχουν τη φορολογική κατοικία τους στην Ελλάδα δεν δικαιούνται τις μειώσεις φόρου εκτός εάν έχουν φορολογική τους κατοικία σε άλλο κράτος - μέλος της Ε.Ε. ή του ευρωπαϊκού οικονομικού χώρου και τουλάχιστον το ενενήντα τοις εκατό (90%) του

παγκόσμιου εισοδήματός τους αποκτάται στην Ελλάδα ή θα δικαιούνταν μείωση φόρου σύμφωνα με φορολογικής νομοθεσίας του κράτους της κατοικίας τους.

Οι φορολογούμενοι απαιτείται να δαπανήσουν μέρος του εισοδήματός τους σε αγαθά και υπηρεσίες τόσο στην Ελλάδα όσο και στα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης ή του ευρωπαϊκού οικονομικού χώρου, σε ποσοστό τριάντα τοις εκατό (30%), με ηλεκτρονικά μέσα πληρωμής κάθε φορολογικό έτος και έως είκοσι χιλιάδες (20.000) ευρώ δαπανών.

Η διαφορά απαιτούμενου και δηλωθέντος ποσού δαπανών με ηλεκτρονικά μέσα πληρωμής, πολλαπλασιαζόμενης με συντελεστή είκοσι δύο τοις εκατό (22%) αποτελεί το φόρο που πρέπει να πληρώσουν οι φορολογούμενοι σε περίπτωση θετικής διαφοράς.

3.2 Κέρδη από επιχειρηματική δραστηριότητα

Ως κέρδος από επιχειρηματική δραστηριότητα θεωρείται το σύνολο των εσόδων από τις επιχειρηματικές συναλλαγές μετά την αφαίρεση δαπανών, αποσβέσεων και προβλέψεων για επισφαλείς απαιτήσεις, καθώς και η πώληση των στοιχείων του ενεργητικού της επιχείρησης.

3.2.1 Εκπιπόμενες επιχειρηματικές δαπάνες

Οι δαπάνες που πραγματοποιούνται για το συμφέρον της επιχείρησης εκπίπτουν κατά τον προσδιορισμό του κέρδους, ενώ ορισμένα είδη δαπανών εκπίπτουν διαφορετικό ποσοστό.

- Οι δαπάνες επιστημονικής και τεχνολογικής έρευνας, συμπεριλαμβανομένου των αποσβέσεων εξοπλισμού, απαραίτητου για την εκτέλεση της έρευνας, εκπίπτουν από τα ακαθάριστα έσοδα των επιχειρήσεων κατά τον χρόνο της πραγματοποίησής τους προσαυξημένες κατά εκατό τοις εκατό (100%).
- Οι διαφημιστικές δαπάνες εκπίπτουν κατά διαφορετικό ποσό κάθε φορολογικό έτος.
- Οι δαπάνες για την προστασία του περιβάλλοντος παρέχουν προσαυξημένη έκπτωση. Συγκεκριμένα, οι δαπάνες που αφορούν σε πράσινη οικονομία, ενέργεια και ψηφιοποίηση εκπίπτουν από τα ακαθάριστα έσοδα των μικρομεσαίων επιχειρήσεων προσαυξημένες κατά ποσοστό εκατό τοις εκατό (100%).

Τα κέρδη από επιχειρηματική δραστηριότητα φορολογούνται με την κλίμακα του φορολογητέου εισοδήματος από μισθωτή εργασία και συντάξεις αφού προστεθούν σε αυτά

τυχόν εισοδήματα από μισθούς και συντάξεις, χωρίς όμως να ισχύουν οι μειώσεις του φόρου εισοδήματος αντίθετα με τα κέρδη από ατομική αγροτική επιχείρηση. Όταν το τεκμαρτό εισόδημά υπερβαίνει το συνολικό εισόδημά, αυτό υπόκειται σε εναλλακτική ελάχιστη φορολογία.

3.3 Εισόδημα από κεφάλαιο

Το εισόδημα από κεφάλαιο περιλαμβάνει το εισόδημα που αποκτά ένα φυσικό πρόσωπο σε μετρητά ή σε είδος με τη μορφή μερισμάτων, τόκων, δικαιωμάτων καθώς και το εισόδημα από ακίνητη περιουσία.

Μέρισμα είναι το εισόδημα από μετοχές, ιδρυτικούς τίτλους, ή άλλα δικαιώματα συμμετοχής σε κέρδη, καθώς και το εισόδημα από εταιρικά δικαιώματα, όπως τα μερίδια, οι συμμετοχές σε κέρδη προσωπικών επιχειρήσεων, οι διανομές των κερδών από νομικά πρόσωπα ή οντότητες, καθώς και κάθε άλλο διανεμόμενο ποσό. Τα μερίσματα φορολογούνται με συντελεστή πέντε τοις εκατό (5%).

Τόκος είναι το εισόδημα από απαιτήσεις κάθε είδους, όπως εισόδημα από καταθέσεις, κρατικά χρεόγραφα, τίτλους και ομολογίες και κάθε είδους δανειακή σχέση. Από το φόρο εισοδήματος απαλλάσσονται οι τόκοι ομολογιακών δανείων και εντόκων γραμματίων του Ελληνικού Δημοσίου που αποκτούν φυσικά πρόσωπα. Οι τόκοι φορολογούνται με συντελεστή δεκαπέντε τοις εκατό (15%).

Δικαίωμα είναι το εισόδημα που προκύπτει ως αντάλλαγμα για τη χρήση, ή το δικαίωμα χρήσης, των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας λογοτεχνικού, καλλιτεχνικού ή επιστημονικού έργου. Τα δικαιώματα φορολογούνται με συντελεστή είκοσι (20%).

Εισόδημα από ακίνητη περιουσία είναι το εισόδημα, σε χρήμα ή σε είδος, που προέρχεται από εκμίσθωση, τη δωρεάν παραχώρηση χρήσης γης και ακινήτων ή τη βραχυχρόνια μίσθωση μέχρι δύο (2) ακινήτων. Η βραχυχρόνια μίσθωση τριών (3) ή περισσότερων ακινήτων καθώς και η παροχή οποιασδήποτε άλλης υπηρεσίας πλην της παροχής κλινοσκεπασμάτων εκλαμβάνεται ως εισόδημα από επιχειρηματική δραστηριότητα.

Το εισόδημα από ακίνητη περιουσία φορολογείται αυτοτελώς, σύμφωνα με την ακόλουθη κλίμακα:

Πίνακας 3.4 - Εισόδημα από ακίνητη περιουσία

Εισόδημα από ακίνητη περιουσία (ευρώ)	Συντελεστής %
0-12.000	15%
12.001 – 35.000	35%
35.001-	45%

Πηγή: Ν.4172/2013 – Άρθρο 40

3.3.1 Εισόδημα που προκύπτει από υπεραξία μεταβίβασης Κεφαλαίου

Το εισόδημα που προκύπτει από τη διαφορά μεταξύ της τιμής κτήσης που καταβλήθηκε για μεταβίβαση, είτε τίτλων είτε ολόκληρης επιχείρησης, και της τιμής πώλησης που εισπράχθηκε καλείται υπεραξία μεταβίβασης κεφαλαίου και φορολογείται με συντελεστή δεκαπέντε τοις εκατό (15%). Το εισόδημα που προκύπτει από υπεραξία μεταβίβασης με επαχθή αιτία ακίνητης περιουσίας έχει αναστολή φορολόγησης μέχρι και την 31η Δεκεμβρίου 2024.

3.4 Φορολογία εισοδήματος νομικών προσώπων και νομικών οντοτήτων

Φόρος εισοδήματος νομικών προσώπων και νομικών οντοτήτων είναι ο φόρος που επιβάλλεται ετησίως στα κέρδη που πραγματοποιούν τα νομικά πρόσωπα και οι νομικές οντότητες, ήτοι οι κεφαλαιουχικές και προσωπικές εταιρείες, τα μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα νομικά πρόσωπα δημοσίου ή ιδιωτικού δικαίου, αστικές κερδοσκοπικές ή μη κερδοσκοπικές εταιρείες, συνεταιρισμοί και κοινοπραξίες.

Οι απαλλαγές αφορούν τους φορείς γενικής κυβέρνησης με εξαίρεση το εισόδημα που αποκτούν από κεφάλαιο και υπεραξία μεταβίβασης κεφαλαίου, την Τράπεζα της Ελλάδος, διεθνείς οργανισμούς, σχολικές επιτροπές κ.α. .

Τα κέρδη από επιχειρηματική δραστηριότητα που αποκτούν τα νομικά πρόσωπα και οι νομικές οντότητες, φορολογούνται τα έτη 2019 και 2020 με συντελεστή είκοσι τέσσερα τοις εκατό (24%). Για τα εισοδήματα του φορολογικού έτους 2021 και μετά ο συντελεστής μειώνεται σε είκοσι δύο τοις εκατό (22%). Τα πιστωτικά ιδρύματα φορολογούνται με συντελεστή είκοσι εννέα τοις εκατό (29%). Τα κέρδη από επιχειρηματική δραστηριότητα που αποκτούν αγροτικοί συνεταιρισμοί ή ομάδες και οργανώσεις παραγωγών φορολογούνται με συντελεστή δέκα τοις εκατό (10%).

3.5 Φορολογικά κίνητρα

3.5.1 Κίνητρα ευρεσιτεχνίας

Τα κέρδη της επιχείρησης από την εκμετάλλευση διεθνώς αναγνωρισμένης ευρεσιτεχνίας, απαλλάσσονται από τον φόρο εισοδήματος για έως τρεις (3) συνεχόμενες χρήσεις, από την έναρξη χρήσης της ευρεσιτεχνίας. Η απαλλαγή χορηγείται εφόσον υπάρχει σύνδεση με τις δαπάνες για έρευνα και ανάπτυξη που πραγματοποιήθηκαν ώστε να αναπτυχθεί η ευρεσιτεχνία.

3.5.2 Ενίσχυση θέσεων απασχόλησης

Για τη δημιουργία νέων θέσεων εξαρτημένης εργασίας πλήρους απασχόλησης χορηγείται έκπτωση από τα ακαθάριστα έσοδα των φυσικών προσώπων που ασκούν επιχειρηματική δραστηριότητα προσανυξημένη κατά πενήντα τοις εκατό (50%).

3.5.3 Ενίσχυση της παραγωγής οπτικοακουστικών έργων

Τα φυσικά ή νομικά πρόσωπα που επενδύουν σε παραγωγές οπτικοακουστικών έργων οι οποίες πραγματοποιούνται στην Ελλάδα, έχουν κέρδος που αφορά το 30% των δαπανών κάθε έργου το οποίο και αφαιρείται από το φορολογητέο εισόδημα.

3.5.4 Κίνητρα για εφαρμογή ηλεκτρονικής τιμολόγησης

Για τις οντότητες που επιλέγουν την ηλεκτρονική τιμολόγηση μέσω παρόχου και την εφαρμόζουν αποκλειστικά για την έκδοση των παραστατικών πωλήσεων, προβλέπεται ότι η δαπάνη για την αρχική προμήθεια τεχνικού εξοπλισμού και λογισμικού αποσβένεται πλήρως στο έτος πραγματοποίησής της, προσανυξημένη κατά ποσοστό εκατό τοις εκατό (100%).

Η δαπάνη παραγωγής, διαβίβασης και ηλεκτρονικής αρχειοθέτησης ηλεκτρονικών τιμολογίων κατά το πρώτο έτος έκδοσης των παραστατικών πώλησης μέσω ηλεκτρονικής τιμολόγησης εκπίπτει από τα ακαθάριστα έσοδα από επιχειρηματική δραστηριότητα προσανυξανόμενη κατά εκατό τοις εκατό (100%).

3.5.5 Κίνητρα σε επιχειρήσεις παραγωγής ηλεκτρικών οχημάτων

Δίνονται κίνητρα σε επιχειρήσεις παραγωγής ηλεκτρικών οχημάτων, αγαθών ή ειδών σχετικών με τα ηλεκτρικά οχήματα στις περιοχές απολιγνιτοποίησης δηλαδή στην περιφέρεια δυτικής Μακεδονίας και στην περιφερειακή ενότητα Αρκαδίας της περιφέρειας Πελοποννήσου.

Για τα φυσικά πρόσωπα που ασκούν τέτοιας μορφής επιχειρηματική δραστηριότητα, ο φορολογικός συντελεστής κάθε κλιμακίου κερδών από επιχειρηματική δραστηριότητα, μειώνεται κατά πέντε (5) ποσοστιαίες για το εισόδημα που αποκτάται από αυτή τη δραστηριότητα, με αρχή το πρώτο κερδοφόρο φορολογικό έτος και έως τη συμπλήρωση πέντε (5) κερδοφόρων φορολογικών ετών.

3.6 Λοιποί άμεσοι φόροι

3.6.1 Ενιαίος Φόρος Ιδιοκτησίας Ακίνητης Περιουσίας (ΕΝΦΙΑ)

Η κυριότητα της ακίνητης περιουσίας στην Ελλάδα υπόκειται στον ΕΝΦΙΑ, ο οποίος αποτελείται από έναν κύριο φόρο που επιβάλλεται σε κάθε ακίνητη περιουσία και έναν συμπληρωματικό φόρο που επιβάλλεται στη συνολική αξία των δικαιωμάτων ιδιοκτησίας επί της ακίνητης περιουσίας του φορολογουμένου που υπόκειται σε φόρο.

Πιο συγκεκριμένα, ο εν λόγω φόρος δεν επιβάλλεται στην αντικειμενική αξία της ακίνητης περιουσίας, αλλά καθορίζεται με βάση διάφορους παράγοντες, αναλόγως τα στοιχεία των εγγραφών του ακινήτου στο κτηματολόγιο ή τον τίτλο ιδιοκτησίας.

Για τα έτη 2024 και επόμενα, ο ΕΝ.Φ.Ι.Α. μειώνεται κατά δέκα τοις εκατό (10%) για κατοικίες φυσικών προσώπων που είναι ασφαλισμένες για σεισμό, πυρκαγιά και πλημμύρα.

3.6.2 Φόρος μεταβίβασης ακινήτων

Κάθε μεταβίβαση φόρος μεταβίβασης ακινήτων ακίνητης περιουσίας υπόκειται σε φόρο μεταβίβασης ακινήτων με συντελεστή 3% επί της φορολογητέας αξίας του ακινήτου (προσαυξημένος με προσαύξηση δήμου σε συνολικό συντελεστή 3,09%).

3.6.3 Φόροι χαρτοσήμου

Οι ενοικιάσεις μη οικιστικών ακινήτων υπόκεινται σε τέλος χαρτοσήμου 3,6% Τα δάνεια και οι τόκοι ενδέχεται να υπόκεινται σε τέλος χαρτοσήμου 2,4%.

3.7 Έμμεσοι φόροι

3.7.1 Κώδικας του Φόρου Προστιθέμενης Αξίας

Ο Κώδικας του Φόρου Προστιθέμενης Αξίας αναλύεται στο Ν. 2859/2000 με τις πιο πρόσφατες αλλαγές να περιλαμβάνονται στο Ν. 5079/2023.

Αντικείμενο του φόρου είναι η παράδοση αγαθών και η παροχή υπηρεσιών, όταν η πραγματοποίησή τους αφορά επαχθή αιτία, η εισαγωγή αγαθών και η ενδοκοινοτική απόκτηση αγαθών που πραγματοποιείται από επαχθή αιτία από υποκείμενο στο φόρο.

Απαλλάσσονται από το φόρο:

- η παροχή ταχυδρομικών υπηρεσιών από τον Φορέα Παροχής Καθολικής Υπηρεσίας.
- οι δραστηριότητες των εθνικών δικτύων Ραδιοφωνίας και Τηλεόρασης
- οι ανταποδοτικές εισφορές που επιβάλλουν οι Οργανισμοί Εγγείων Βελτιώσεων
- η παροχή υπηρεσιών νοσοκομειακής και ιατρικής περίθαλψης και διάγνωσης από οργανισμούς δημοσίου δικαίου.
- οι παροχές ιατρικής περίθαλψης
- η παροχή υπηρεσιών από σωματεία
- η παράδοση ιδιαίτερων μαθημάτων
- η παροχή υπηρεσιών που συνδέεται στενά με τον αθλητισμό ή τη σωματική αγωγή
- υπηρεσίες πολιτιστικής ή μορφωτικής φύσης σε επισκέπτες μουσείων, μνημείων, αρχαιολογικών ή άλλων παρόμοιων χώρων
- ασφαλιστικές και αντασφαλιστικές εργασίες,

- τα κρατικά λαχεία και τα τυχερά παίγνια και στοιχήματα που διεξάγονται από τις εταιρείες

3.7.2 Συντελεστής του Φόρου Προστιθέμενης Αξίας

Ο συντελεστής του Φόρου Προστιθέμενης Αξίας (Φ.Π.Α.) ορίζεται σε είκοσι τέσσερα τοις εκατό (24%) στη φορολογητέα αξία και ισχύει από 1/6/2016 για όλα τα αγαθά και τις υπηρεσίες που δεν υπόκεινται στον μειωμένο ή υπερμειωμένο συντελεστή ΦΠΑ.

Μειωμένος συντελεστής ΦΠΑ 13% εφαρμόζεται στα βασικά είδη τροφίμων, στα νωπά τρόφιμα, στα μη αλκοολούχα ποτά καθώς και στις υπηρεσίες εστίασης που παρέχονται από εστιατόρια και συναφείς επιχειρήσεις (με απαλλαγή των αλκοολούχων και μη ποτών, τα οποία υπόκεινται στον συντελεστή 24 %).

Επίσης εφαρμόζεται στα βρεφικά και παιδικά προϊόντα διατροφής συσκευασμένα για λιανική πώληση, είδη για την ασφάλεια και την προστασία των βρεφών, κράνη δικυκλιστών, παροχή υπηρεσιών από γυμναστήρια και σχολές χορού, υπηρεσίες ταξί έως τις 30 Ιουνίου 2024.

Τέλος εφαρμόζεται σε υπηρεσίες όπως διαμονή σε τουριστικά καταλύματα, παροχή υπηρεσιών κατ' οίκον φροντίδας παιδιών, ηλικιωμένων, ασθενών κ.λπ.

Ένας εξαιρετικά μειωμένος συντελεστής 6% εφαρμόζεται στα φάρμακα και στα εμβόλια που προορίζονται για την ιατρική. Ο συντελεστής ισχύει επίσης για την παροχή ηλεκτρικού ρεύματος και φυσικού αερίου, εισιτηρίων για θέατρα, κινηματογράφους, συναυλίες, βιβλία, εφημερίδες, περιοδικά και ηλεκτρονικά βιβλία, καθώς και παρασκευασμένες τροφές για ζώα (εξαιρουμένων των τροφών για σκύλους ή γάτες).

Ποσοστό 4% εφαρμόζεται στην εκτέλεση εργασιών που αφορούν αποκλειστικά την υπέρβαση ή απομάκρυνση αρχιτεκτονικών μελών και άλλων σταθερών και μη εμποδίων σε δημόσια ή ιδιωτικά κτίρια τα οποία περιορίζουν την κινητικότητα των ατόμων με αναπηρία.

Οι παραπάνω συντελεστές ΦΠΑ μειώνονται κατά 30% (δηλαδή είναι 17%, 9%, 4% και 3% αντίστοιχα) στα νησιά του Αιγαίου Χίο, Κω, Λέσβο, Λέρο και Σάμο, υπό προϋποθέσεις.

Επιπλέον, τα εμβόλια COVID-19 που έχουν εγκριθεί από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή ή από τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης υπόκεινται σε ΦΠΑ 0%.

Οι ενδοκοινοτικές παραδόσεις προς φυσικά και νομικά πρόσωπα που υπόκεινται σε ΦΠΑ, απαλλάσσονται από αυτόν. Οι εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών, που συνδέονται με εξαγωγές σε τρίτες χώρες, απαλλάσσονται, επίσης.

3.7.3 Ειδικοί φόροι κατανάλωσης

Ειδικοί φόροι κατανάλωσης επιβάλλονται στα προϊόντα ενέργειας (π.χ. βενζίνη, φυσικό αέριο) και ηλεκτρικής ενέργειας, στα βιομηχανοποιημένα καπνά, στα αλκοολούχα προϊόντα, στον καφέ, στα υγρά που χρησιμοποιούνται στα ηλεκτρονικά τσιγάρα και στον καπνό που περιέχεται στα ηλεκτρικά θερμαινόμενα προϊόντα καπνού. Οι φορολογικοί συντελεστές ποικίλλουν.

3.7.4 Περιβαλλοντικοί φόροι

Επιβάλλεται στους καταναλωτές ειδικός φόρος πλαστικής σακούλας 7 λεπτών ανά τεμάχιο λεπτής πλαστικής σακούλας που χρησιμοποιούν, εκτός από τις βιοδιασπώμενες σακούλες, οι οποίες δεν υπόκεινται σε αυτόν τον φόρο.

Επιπλέον, η εφαρμογή ενιαίου τέλους καταβολής, στα 80 λεπτά ανά κιλό, στο βάρος των απορριμμάτων πλαστικών συσκευασιών που παράγονται σε κάθε κράτος μέλος και δεν ανακυκλώνονται,

Επιβάλλεται τέλος προστασίας περιβάλλοντος 4 λεπτών (ανά προϊόν) στα πλαστικά προϊόντα που διατίθενται ως συσκευασίες τροφίμων και ποτών κατά την πώλησή τους από επιχειρήσεις μαζικής εστίασης ή από εταιρείες λιανικής πώλησης. Στα πλαστικά προϊόντα, το πλαστικό κάλυμμα ή κάλυμμα θεωρείται χωριστό προϊόν, για το οποίο η εισφορά επιβάλλεται χωριστά.

Επιπλέον, θεσπίστηκε φόρος ανακύκλωσης δυνάμει του άρθ. 80 του ν. 4819/2021, με τον οποίο επιβάλλεται στους καταναλωτές από την 1η Ιουνίου 2022 επιβολή φόρου 8 λεπτών ανά τεμάχιο του οποίου η συσκευασία περιέχει πολυβινυλοχλωρίδιο (PVC).

Αυτές οι ειδικές εισφορές επιβάλλονται στους καταναλωτές κατά την αγορά και εισπράττονται και αποδίδονται στο κράτος από κάθε έμπορο που πωλεί αυτά τα προϊόντα.

Τέλος, έχει επιβληθεί τέλος μετριασμού της κλιματικής κρίσης στον τομέα των υπηρεσιών φιλοξενίας (ξενοδοχειακά καταλύματα, ενοικιαζόμενα δωμάτια, ακίνητα που διατίθενται μέσω βραχυχρόνιας μίσθωσης κλπ.), το οποίο επιβάλλεται ανά ημέρα χρήσης και ανά δωμάτιο ή διαμέρισμα.

3.8 Εισφορές κοινωνικής ασφάλισης

Οι εισφορές κοινωνικής ασφάλισης υπολογίζονται επί του μισθού και των παροχών σε χρήμα ή σε είδος που χορηγούνται από τον εργοδότη στους εργαζομένους του, με εξαίρεση τις έκτακτες παροχές κοινωνικού χαρακτήρα, αναλόγως το ταμείο κοινωνικής ασφάλισης του εκάστοτε εργαζόμενου.

Από την 1η Ιουνίου 2022, για τον πρωτοβάθμιο φορέα κοινωνικής ασφάλισης (ΕΦΚΑ), οι ασφαλιστικές εισφορές παρακρατούνται σε ποσοστό 13,87% (14,12% έως τις 31 Μαΐου 2022) στο επίπεδο του εργαζομένου και εισφέρονται σε ποσοστό 22,29% (22,54% έως τις 31 Μαΐου 2022) στο επίπεδο του εργοδότη. Το ανώτατο όριο μηνιαίων ασφαλιστικών εισφορών για τον ΕΦΚΑ ορίζεται σε 7.126,94 ευρώ από την 1η Ιανουαρίου 2023 (PwC).

3.9 Εξέλιξη φορολογικού συστήματος από το 2010

Το φορολογικό σύστημα της Ελλάδας έχει υποστεί μεταβολές τόσο στη σύνθεση και στη δομή, όσο και στους στόχους που επιδιώκονται μέσω αυτού. Αναλόγως τους σκοπούς της φορολογικής πολιτικής παρατηρούνται αλλαγές με προσήλωση όμως στη δημοσιονομική εξυγίανση. Στόχος της δημοσιονομικής πολιτικής, κατά την παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση, ήταν η μείωση του ελλείμματος και του δημόσιου χρέους μέσω της διεύρυνσης της φορολογικής βάσης, την καταπολέμηση της φοροδιαφυγής και τη μείωση των πρωτογενών δαπανών. Η δημιουργία σημαντικών πρωτογενών πλεονασμάτων για μεγάλη περίοδο βοηθάει στην αποκατάσταση της βιωσιμότητας των δημόσιων οικονομικών (Τράπεζα της Ελλάδας, 2010).

Το 2010 υιοθετήθηκαν μέτρα διαρθρωτικού χαρακτήρα ώστε να ενισχυθεί η φορολογική συμμόρφωση ώστε το σύστημα να γίνει δικαιότερο καθώς και να ενισχυθεί η φορολογική διοίκηση. Επίσης ανακοινώθηκαν σημαντικά δημοσιονομικά μέτρα για την αύξηση της έμμεσης φορολογίας.

Η φορολόγηση έγινε πιο προοδευτική κυρίως για τα υψηλότερα εισοδήματα, το αφορολόγητο όριο ήταν 12.000€ για όλους με την προϋπόθεση προσκόμισης αποδείξεων για δαπάνες αγοράς αγαθών και υπηρεσιών. Σχετικά με τη φορολογία μερισμάτων των νομικών προσώπων για τα μη διανεμόμενα κέρδη ο συντελεστής ήταν στο 24% ενώ για τα διανεμόμενα κέρδη 21%. (Τράπεζα της Ελλάδας, 2011)

Επιβλήθηκε φόρος μεγάλης ακίνητης περιουσίας προοδευτικά για ποσά άνω των 400.000€ ανά ιδιοκτήτη. Οι συντελεστές ΦΠΑ διαμορφώθηκαν από 21% σε 23%, ο μειωμένος από 10% σε 11% και ο υπερμειωμένος από 5% σε 5,5%. Επίσης αυξήθηκε ο ειδικός φόρος κατανάλωσης στα προϊόντα καπνού, στο οινόπνευμα στη βενζίνη και το πετρέλαιο. Επιβλήθηκε νέα έκτακτη εισφορά στις επιχειρήσεις με κέρδη άνω των 100.000€ με προοδευτικούς συντελεστές από 4% έως και 10%.

Πίνακας 3.5 - Κλίμακα φόρου εισοδήματος φυσικών προσώπων 2010

Κλίμακα φόρου εισοδήματος φυσικών προσώπων για όλους τους φορολογουμένους				
Κλίμακο εισοδήματος	Φορολογικός συντελεστής	Φόρος κλιμακίου	Συνολικό εισόδημα	Συνολικός φόρος
12.000	0	0	12.000	0
4.000	18	720	16.000	720
6.000	24	1.440	22.000	2.160
4.000	26	1.040	26.000	3.200
6.000	32	1.920	32.000	5.120
8.000	36	2.880	40.000	8.000
20.000	38	7.600	60.000	15.600
40.000	40	16.000	100.000	31.600
Υπερβάλλον	45			

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος (2011), σελ.147

Το 2011 στη φορολογία εισοδήματος φυσικών προσώπων το αφορολόγητο μειώθηκε στις 5.000€ (από 8.000€) και διατηρήθηκε ο συντελεστής 45% για εισοδήματα άνω των 100.000€. Επιβλήθηκε έκτακτη εισφορά αλληλεγγύης για εισοδήματα άνω των 12.000€. Επιβλήθηκε τέλος επιτηδεύματος στους ελεύθερους επαγγελματίες από 300€ έως 500€. Το αφορολόγητο όριο του φόρου ακίνητης περιουσίας (ΦΑΠ) μειώθηκε στις 200.000€ από 400.000€. Αυξήθηκε ο ειδικός φόρος κατανάλωσης στο μαζούτ, το υγραέριο και του πετρελαίου θέρμανσης των νοικοκυριών. Αναπροσαρμοστεί και ο ΦΠΑ, με αποτέλεσμα να διαμορφωθεί ο μειωμένος συντελεστής από 11% σε 13% και ο υπερμειωμένος από 5,5% σε 6,5%. Η φορολογία νομικών προσώπων μειώθηκε από 24% σε 20%. Αυξήθηκε η παρακράτηση φόρου των διανεμόμενων κερδών σε 25% από 21% (Τράπεζα της Ελλάδας, 2012).

Πίνακας 3.6 - Κλίμακα φόρου εισοδήματος φυσικών προσώπων 2011

Κλίμακα φόρου εισοδήματος φυσικών προσώπων για όλους τους φορολογουμένους για τα εισοδήματα που αποκτώνται από 1ης Ιανουαρίου 2011				
Κλίμακο εισοδήματος	Φορολογικός συντελεστής	Φόρος κλίμακίου	Συνολικό εισόδημα	Συνολικός φόρος
5.000	0	0	5.000	0
7.000	10	700	12.000	700
4.000	18	720	16.000	1.420
10.000	25	2.500	26.000	3.920
14.000	35	4.900	40.000	8.820
20.000	38	7.600	60.000	16.420
40.000	40	16.000	100.000	32.420
Άνω των 100.000	45			

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος (2012), σελ.140

Το 2012 συνέβησαν αλλαγές στη φορολογία καυσίμων καθώς αυξήθηκε ο ειδικός φόρος κατανάλωσης πετρελαίου θέρμανσης, ακίνητης περιουσίας ,φορολογικής απεικόνισης συναλλαγών και διαρθρωτικές μεταβολές για την καλύτερη είσπραξη εσόδων. Τα εισοδήματα από ενοίκια θα φορολογούνταν αυτοτελώς αλλά θα υπόκειντο και σε συμπληρωματικό φόρο 1,5%. Από 1/01/13 η υπεραξία πώλησης ακινήτου φορολογείτο με συντελεστή 20%. Η φορολογία τόκων καταθέσεων αυξήθηκε από 10% σε 15%. Επιβλήθηκε φόρος υπεραξίας 20% στις μετοχές σε αναγνωρισμένο χρηματιστηριακό θεσμό. Τα ΙΧ επιβατικά αυτοκίνητα μεγάλου κυβισμού ηλικίας έως 10 ετών επιβαρύνονταν με φόρο πολυτελείας.(Τράπεζα της Ελλάδας, 2012).

Το 2013 καταργήθηκε το αφορολόγητο των 5.000€ και καθιερώθηκαν νέα και λιγότερα κλίμακια. Επίσης καθιερώθηκε βασική έκπτωση φόρου για εισοδήματα μέχρι 21.000€ με την προϋπόθεση προσκόμισης αποδείξεων. Από το ποσό του φόρου εκπίπτει το 10% δαπανών που αφορούν την υγεία. Το πρόσθετο αφορολόγητο για τα παιδιά καταργήθηκε και αντικαταστάθηκε από οικογενειακά επιδόματα με αυστηρά εισοδηματικά κριτήρια. Η φορολογία εισοδήματος ελεύθερων επαγγελματιών καθιερώθηκε σε δύο κλίμακια ενώ η κλίμακα που ίσχυε πριν περιλάμβανε οκτώ συντελεστές (Τράπεζα της Ελλάδας, 2013).

Πίνακας 3.7 - Κλίμακα φόρου εισοδήματος φυσικών προσώπων 2013

Κλίμακα φόρου εισοδήματος φυσικών προσώπων για όλους τους φορολογούμενους για τα εισοδήματα που αποκτώνται από 1ης Ιανουαρίου 2013				
Κλίμακα εισοδήματος (σε ευρώ)	Φορολογικός συντελεστής	Φόρος κλίμακας (σε ευρώ)	Συνολικό εισόδημα (σε ευρώ)	Συνολικός φόρος (σε ευρώ)
25.000	22%	5.500	25.000	5.500
17.000	32%	5.440	42.000	10.940
Άνω των 42.000	42%			

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος (2013), σελ.174

Πίνακας 3.8 - Κλίμακα φόρου εισοδήματος ελεύθερων επαγγελματιών 2013

Κλίμακα φόρου εισοδήματος φυσικών προσώπων για ελεύθερους επαγγελματίες για τα εισοδήματα που αποκτώνται από 1ης Ιανουαρίου 2013				
Κλίμακα εισοδήματος (σε ευρώ)	Φορολογικός συντελεστής	Φόρος κλίμακας (σε ευρώ)	Συνολικό εισόδημα (σε ευρώ)	Συνολικός φόρος (σε ευρώ)
50.000	26%	13.000	50.000	13.000
Υπερβάλλον	33%			

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος (2013), σελ.175

Επίσης το 2013 θεσπίστηκε νέος ενιαίος φόρος στα ακίνητα (ΕΝΦΙΑ) ο οποίος αντικατέστησε το ειδικό τέλος ακινήτων και το φόρο ακίνητης περιουσίας. Ο φόρος υπεραξίας στα ακίνητα μειώθηκε σε 15%. Όλα τα νομικά πρόσωπα φορολογούνταν για κέρδη από τη χρηματική δραστηριότητα με συντελεστή 26% ανεξαρτήτως κατηγορίας βιβλίων που χρησιμοποιούσαν (Τράπεζα της Ελλάδας, 2013).

Το 2014 μειώθηκαν οι εισφορές προς το ΙΚΑ κατά 2,9% των εργοδοτών και κατά 1% των εργαζομένων. Απαλλάχτηκαν μικρομέτοχοι από το φόρο υπεραξίας μετοχών ενώ φορολογήθηκε το κέρδος από τη μεταβίβαση τίτλων (μετοχές, ομόλογα, παράγωγα) ως εισόδημα από υπεραξία μεταβίβασης κεφαλαίου με 15% (Τράπεζα της Ελλάδας, 2015).

Το 2015 αυξήθηκε ο συντελεστής στο φόρο εισοδήματος νομικών προσώπων, η προκαταβολή φόρου για τα νομικά πρόσωπα, αναμορφώθηκαν συντελεστές της ειδικής εισφοράς αλληλεγγύης και διευρύνθηκε ο φόρος πολυτελείας.

Θεσπίστηκαν τρεις συντελεστές ΦΠΑ, 23%, 13% και 6%. Στον υπερμειωμένο συντελεστή υπάγονταν φάρμακα, εμβόλια, βιβλία, περιοδικά και θέατρα, στον μειωμένο συντελεστή,

βασικά είδη διατροφής, φρέσκα τρόφιμα, ενέργεια, νερό, και διαμονή σε ξενοδοχεία. Στον κανονικό συντελεστή κατατάσσονταν τα υπόλοιπα προϊόντα και υπηρεσίες.

Ακόμα, αυξήθηκε σε 29% ο φορολογικός συντελεστής για τα κέρδη των ανωνύμων εταιρειών και η προκαταβολή φόρου από 80% σε 100%. Για τις υπόλοιπες νομικές μορφές από 55% σε 75%. Αυξήθηκε η κλίμακα για εισφορά αλληλεγγύης για μικτά εισοδήματα άνω των 30.000€ και ο φόρος πολυτελούς διαβίωσης από 10% σε 13%. Καταργήθηκε το ΦΠΑ στην ιδιωτική εκπαίδευση. Επιπλέον, επιβλήθηκε ειδικό τέλος στα τυχερά παιχνίδια και ειδικός φόρος στο κρασί (Τράπεζα της Ελλάδας, 2016).

Πίνακας 3.9 - Κλίμακα φόρου εισοδήματος φυσικών προσώπων 2016

Κλίμακα φόρου εισοδήματος φυσικών προσώπων για όλους τους φορολογούμενους για τα εισοδήματα που αποκτώνται από 1.1.2016				
(σε ευρώ)				
Κλίμακιο εισοδήματος	Φορο- λογικός συντε- λεστής	Φόρος κλιμακίου	Συνολικό εισόδημα	Συνολικός φόρος
Έως 20.000	22%	4.400	20.000	4.400
Επόμενα 10.000	29%	2.900	30.000	7.300
Επόμενα 10.000	37%	3.700	40.000	11.000
Υπερβάλλον	45%		>40.000	

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος (2016), σελ.168

Το 2016 καθιερώθηκε νέα κλίμακα φορολογίας εισοδήματος για μισθωτούς και συνταξιούχους, ενώ για η εισοδήματα έως 20.000€ καθιερώθηκε η βασική έκπτωση φόρου ανάλογα με τον αριθμό τέκνων, κάτι που δεν ίσχυε για τους ελεύθερους επαγγελματίες. Θεσπίστηκαν τρεις συντελεστές (15%, 35% & 45%) για το φόρο εισοδήματος από περιουσία όπως φαίνεται στον παρακάτω πίνακα.

Πίνακας 3.10 - Φόρος εισοδήματος από εκμίσθωση γης και ακινήτων 2016

Κλίμακα φόρου εισοδήματος από εκμίσθωση γης και ακινήτων για τα εισοδήματα που αποκτώνται από 1.1.2016				
(σε ευρώ)				
Κλίμακα εισοδήματος	Φορο- λογικός συντε- λεστής	Φόρος κλίμακας	Συνολικό εισόδημα	Συνολικός φόρος
Έως 12.000	15%	1.800	12.000	1.800
Επόμενα 23.000	35%	8.050	35.000	9.850
Υπερβάλλον	45%		>35.000	

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος (2017), σελ.168

Θεσπίστηκε νέα κλίμακα ειδικής εισφοράς αλληλεγγύης για τα εισοδήματα άνω των 12.000€ με περισσότερα κλίμακια και υψηλότερους φορολογικούς συντελεστές.

Αυξήθηκε από 26% σε 29% ο συντελεστής φορολόγησης επιχειρηματικών κερδών προσωπικών εταιρειών με απλογραφικά βιβλία. Ο συντελεστής φορολόγησης μερισμάτων αυξήθηκε από 10% σε 15%.

Ακόμα, αυξήθηκε ο ειδικός φόρος κατανάλωσης στο πετρέλαιο θέρμανσης, στην κηροζίνη, στα καύσιμα, το υγραέριο και το πετρέλαιο κίνησης, στην μύρα, τον καφέ, τον καπνό και επιβλήθηκε ειδικός φόρος κατανάλωσης στα ηλεκτρονικά τσιγάρα. Επιβλήθηκε φόρος διαμονής στα ξενοδοχειακά καταλύματα και ενοικιαζόμενα επιπλωμένα δωμάτια. Ακόμα επιβλήθηκε τέλος 10% στη συνδρομητική τηλεόραση και 5% στη σταθερή τηλεφωνία ενώ αυξήθηκαν οι συντελεστές του ΕΝΦΙΑ και ο ΦΠΑ από 23% σε 24%

Οι μειώσεις φόρου για ιατρικές δαπάνες ίσχυαν μόνο αν είχαν πραγματοποιηθεί με τη χρήση ηλεκτρονικού μέσου πληρωμής. (Τράπεζα της Ελλάδας, 2017).

Το 2017 καταργήθηκε η έκπτωση 10% στο φόρο εισοδήματος για τις δαπάνες ιατρικής φαρμακευτικής και νοσοκομειακής περίθαλψης ενώ η φορολόγηση εισοδημάτων από βραχυπρόθεσμη ενοικίαση ακινήτων θα θεωρείτο ως εισόδημα από ελευθέρια επαγγέλματα (Τράπεζα της Ελλάδας, 2018).

Το 2018 πάρθηκαν μέτρα που αφορούσαν φορολογικές ελαφρύνσεις με σημαντικότερη τη μείωση του ΕΝΦΙΑ για τον υπολογισμό το οποίο λαμβάνονταν υπόψη οι νέες τιμές ζώνης και

των φορολογικών συντελεστών στις επιχειρήσεις. Ο συντελεστής φόρου εισοδήματος νομικών προσώπων μειώθηκε κατά μία ποσοστιαία μονάδα από 29% σε 28% για τα εισοδήματα του 2019. Επίσης μειώθηκε ο συντελεστής φορολόγησης διανεμόμενων κερδών από 15% σε 10% (Τράπεζα της Ελλάδας, 2019).

Το 2019 οι φορολογικές ελαφρύνσεις αφορούσαν τα νοικοκυριά, τις επιχειρήσεις και τους ιδιοκτήτες ακινήτων. Επανακαθορίστηκε η κλίμακα φορολογίας εισοδήματος φυσικών προσώπων, μειώθηκε ο φορολογικός συντελεστής των κερδών στην επιχειρηματική δραστηριότητα, των νομικών προσώπων και των αγροτικών συνεταιρισμών. Επίσης, μειώθηκε ο φόρος στα μερίσματα και ο ΦΠΑ στα βασικά είδη διατροφής και υπηρεσιών, στα βρεφικά είδη και στην εστίαση. Ακόμα, ενισχύθηκαν οι ηλεκτρονικές συναλλαγές και μειώθηκε ο ΕΝΦΙΑ.

Πίνακας 3.11 - Κλίμακα φόρου εισοδήματος φυσικών προσώπων 2020

Κλίμακα φόρου εισοδήματος φυσικών προσώπων για όλους τους φορολογούμενους για τα εισοδήματα που αποκτώνται από 1.1.2020

(ποσά σε ευρώ)				
Κλίμακιο εισοδήματος	Φορολογικός συντελεστής	Φόρος κλίμακιου	Συνολικό εισόδημα	Συνολικός φόρος
Έως 10.000	9%	900	10.000	900
Επόμενα 10.000	22%	2.200	20.000	3.100
Επόμενα 10.000	28%	2.800	30.000	5.900
Επόμενα 10.000	36%	3.600	40.000	9.500
Υπερβάλλον	44%		>40.000	

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος (2020), σελ.186

Ο φορολογικός συντελεστής κερδών από επιχειρηματική δραστηριότητα μειώθηκε από 28% σε 24%. Ο φορολογικός συντελεστής κερδών από επιχειρηματική δραστηριότητα και αγροτικών συνεταιρισμών μειώθηκε από 13% σε 10% και η προκαταβολή φόρου για νομικά πρόσωπα μειώθηκε στο 95%.

Το απαιτούμενο ποσό δαπανών με ηλεκτρονικά μέσα πληρωμής ορίστηκε σε ποσοστό 30% του εισοδήματος και μέχρι 20.000 ευρώ δαπανών. Για τη θετική διαφορά απαιτούμενου και δηλωθέντος ποσού καθιερώθηκε φορολογικός συντελεστής 22%. Ο ΦΠΑ στα βρεφικά είδη και στα κράνη των δικυκλιστών μειώθηκε στο 13% έως 24% ενώ ο συντελεστής φορολόγησης μερισμάτων μειώθηκε από 10% σε 5%. Ανεστάλη η επιβολή ΦΠΑ 24% στις μεταβιβάσεις ακινήτων για τα οικονομικά έτη 2000-2022 για οικοδομές με άδεια από 1/1/2006 και η φορολόγηση της υπεραξίας μεταβίβασης με επαχθή αιτία ακίνητης περιουσίας.

Απαλλάσσονταν από την εισφορά αλληλεγγύης εισοδήματα φυσικών προσώπων με αναπηρίες ποσοστό 80% και άνω.

Χορηγήθηκε έκπτωση φόρου για δαπάνες ενεργειακής λειτουργικής και αισθητικής αναβάθμισης κτηρίων ενώ δίνονταν κίνητρα για τη μεταφορά φορολογικής κατοικίας σε πρόσωπα που επιθυμούν να επενδύσουν ποσά άνω των 500.000 (Τράπεζα της Ελλάδας, 2020).

Το 2020, μετά την εκδήλωση της πανδημίας του κορωνοϊού, η δημοσιονομική πολιτική στράφηκε στην οικονομική στήριξη εργαζομένων και επιχειρήσεων με στόχο τη βαθμιαία ελάφρυνση του φορολογικού βάρους. Τα μέτρα αυτά αφορούν την κάλυψη ασφαλιστικών εισφορών εργαζομένων και ελεύθερων επαγγελματιών, αποζημιώσεις ειδικού σκοπού, μέτρα ενίσχυσης μισθωτών και εκμισθωτών ακινήτων, επιδότηση θέσεων εργασίας, ενίσχυση των επιχειρήσεων μέσω της επιστρεπτέας προκαταβολής, μείωση του ΦΠΑ σε συγκεκριμένο προϊόντα και υπηρεσίες, ρύθμιση των οφειλών προς την εφορία καθώς και τη δημιουργία νέου μηχανισμού ενίσχυσης της απασχόλησης «ΣΥΝ-ΕΡΓΑΣΙΑ». Εφαρμόστηκε μειωμένος συντελεστής ΦΠΑ σε αγαθά που συνδέονται με την αντιμετώπιση του κορωνοϊού και μείωση προκαταβολής φόρου εισοδήματος σε επιχειρήσεις με μείωση κύκλου εργασιών μεγαλύτερο του 5% λόγω της πανδημίας.

Το 2021 στόχος ήταν η προστασία των πληττόμενων κοινωνικών ομάδων από την πανδημία και την ενεργειακή κρίση. Συνεχίστηκε η αναστολή εισφοράς αλληλεγγύης στον ιδιωτικό τομέα, οι μειωμένες ασφαλιστικές εισφορές και ο μειωμένος ΦΠΑ σε συγκεκριμένα προϊόντα.

Μειώθηκε το τέλος συνδρομητών κινητής τηλεφωνίας και καταργήθηκε για νέους έως 29 ετών ενώ αυξήθηκε το αφορολόγητο όριο γονικών παροχών και δωρεών σε συγγενείς πρώτου βαθμού από 150.000€ σε 800.000€ (Τράπεζα της Ελλάδας, 2022).

Για την περίοδο 2022-2025 τα έξοδα κάθε φυσικού προσώπου οι υπηρεσίες ιατρικού χαρακτήρα καθιερώθηκε να μετρούν διπλά για την κάλυψη του 30% του ετήσιου εισοδήματος με ηλεκτρονικές δαπάνες. Επίσης το 30% των δαπανών που πραγματοποιούν οι φορολογούμενοι με ηλεκτρονικά μέσα πληρωμής σε κλάδους για τους οποίους που δεν είναι ευρέως διαδεδομένη η χρήση ηλεκτρονικών συναλλαγών μέχρι το ποσό των 5.000€ θα εκπίπτουν από το φορολογητέο εισόδημα (Τράπεζα της Ελλάδας, 2023).

Τέλος, το 2022 οι ασφαλιστικές εισφορές των μισθωτών μειώθηκαν μόνιμα κατά 3 ποσοστιαίες μονάδες.

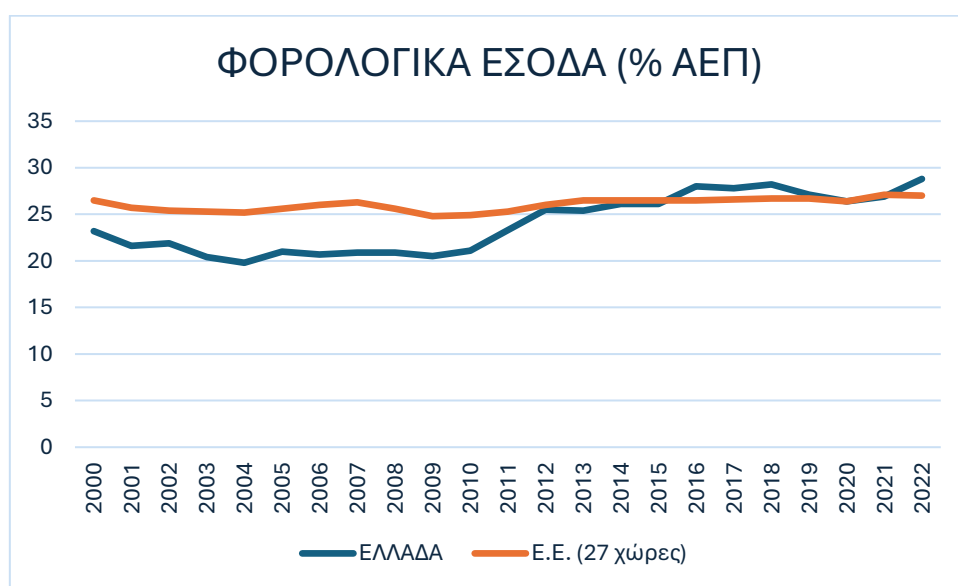
4. Αξιολόγηση ελληνικού φορολογικού συστήματος συγκριτικά με τις χώρες της Ευρωπαϊκής ένωσης.

4.1 Φορολογικά έσοδα

Στην Ελλάδα, τα φορολογικά έσοδα (χωρίς να περιλαμβάνονται οι κοινωνικές εισφορές) ως ποσοστό του ΑΕΠ συνέκλιναν με τον μέσο όρο των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης το 2014-2015. Την τελευταία δεκαετία, ο μέσος όρος των φορολογικών εσόδων είναι 26,9% του ΑΕΠ, το οποίο είναι αυξημένο κατά 6% περίπου σε σχέση με τα έτη 2008-2010 τα οποία σηματοδοτούν την διεθνή χρηματοπιστωτική κρίση και την ελληνική κρίση με την είσοδο των μνημονίων.

Ο μέσος όρος των φορολογικών εσόδων ως ποσοστό του ΑΕΠ της Ε.Ε. αποτελεί διαχρονικά ένα σχεδόν σταθερό ποσοστό της τάξης του 26% του ΑΕΠ. Ωστόσο από το 2008 υπήρξαν αλλαγές στη φορολογική πολιτική των κρατών.

Διάγραμμα 4.1 - Φορολογικά έσοδα Ελλάδας & ΕΕ-27

Πηγή: Eurostat

Τα κράτη μέλη λόγω του ταραχώδους και ανασφαλούς οικονομικού περιβάλλοντος που δημιουργήθηκε από τη χρηματοπιστωτική κρίση του 2008, άρχισαν να υιοθετούν χαμηλούς συντελεστές φορολογίας, φοροαπαλλαγές κ.α. ώστε να προσελκύσουν επενδύσεις και να προάγουν την ανταγωνιστικότητα. Παρατηρείται έντονος φορολογικός ανταγωνισμός, η

επίδραση του οποίου στα φορολογικά έσοδα είναι εμφανής στα κράτη μέλη μειώνοντας τα, καθώς συγκεντρώνονται λιγότεροι φόροι.

4.2 Έμμεσοι φόροι

Οι συντελεστές έμμεσων φόρων στις περισσότερες κατηγορίες είναι έκδηλα υψηλότεροι του μέσου όρου στην Ε.Ε., ενώ ο συντελεστής ΦΠΑ 24% είναι από τους ο υψηλότερους στην Ε.Ε. μαζί με τις Σκανδιναβικές χώρες. Η Ελλάδα κατέχει τον πέμπτο μεγαλύτερο συντελεστή στην Ε.Ε., με το μεγαλύτερο να είναι αυτός της Ουγγαρίας με 27% και να ακολουθούν η Κροατία, η Δανία και η Σουηδία με 25%. Μικρότερος συντελεστής ΦΠΑ αποτελεί αυτός του Λουξεμβούργου για 16% ενώ ο μέσος όρος του ανώτατου συντελεστή ΦΠΑ της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι 21,56%

Πίνακας 4.1 - Ο ανώτατος συντελεστής Φ.Π.Α. στην Ελλάδα και ο μέσος όρος ανώτατου συντελεστή Φ.Π.Α στην Ευρωπαϊκή Ένωση κατά τα έτη 2000-2023

ΕΤΟΣ	ΕΛΛΑΔΑ	Ε.Ε.-27
2000	18,00%	19,27%
2001	18,00%	19,40%
2002	18,00%	19,70%
2003	18,00%	19,70%
2004	18,00%	19,60%
2005	19,00%	19,70%
2006	19,00%	19,50%
2007	19,00%	19,70%
2008	19,00%	19,60%
2009	19,00%	20,00%
2010	23,00%	20,70%
2011	23,00%	20,80%
2012	23,00%	21,20%
2013	23,00%	21,50%
2014	23,00%	21,60%
2015	23,00%	21,70%
2016	24,00%	21,50%
2017	24,00%	21,50%
2018	24,00%	21,50%
2019	24,00%	21,50%
2020	24,00%	21,50%
2021	24,00%	21,50%
2022	24,00%	21,50%
2023	24,00%	21,50%

Πηγή: Trading economics, European Commission “Taxes in Europe Database v3”

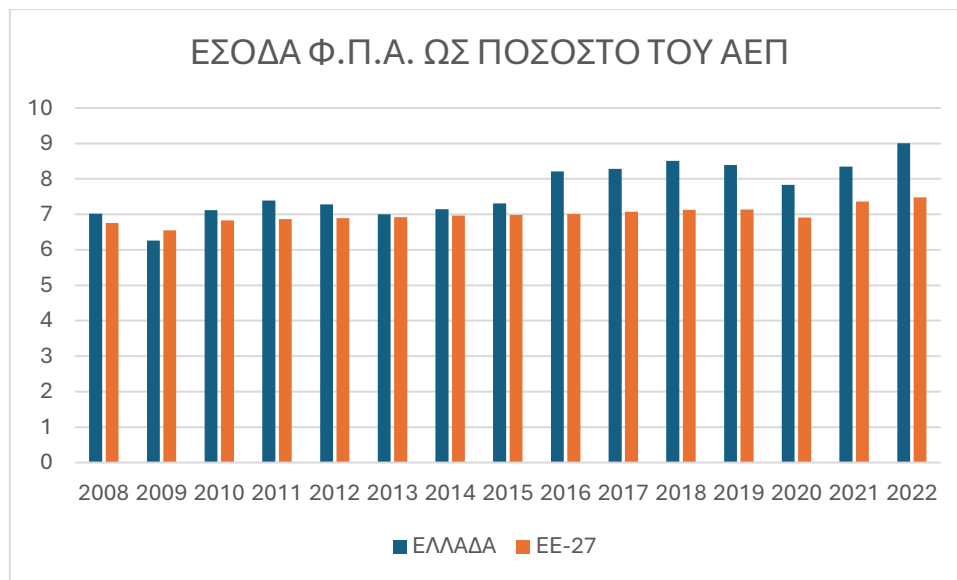
Πίνακας 4.2 - Συντελεστές Φ.Π.Α. χωρών-μελών Ε.Ε.

16%	18%	19%	20%	21%	22%	23%	24%	25%	27%
Λουξεμβούργο	Μάλτα	Κύπρος	Αυστρία	Βέλγιο	Εσθονία	Ιρλανδία	Ελλάδα	Κροατία	Ουγγαρία
		Γερμανία	Βουλγαρία	Τσεχία	Ιταλία	Πολωνία	Φιλανδία	Δανία	
		Ρουμανία	Γαλλία	Λετονία	Σλοβενία	Πορτογαλία		Σουηδία	
			Σλοβακία	Λιθουανία					
				Ολλανδία					
				Ισπανία					

Πηγή: European Commission “Taxes in Europe Database v3”

Από το 2010 και μετά ο ΦΠΑ είναι αρκετά μεγαλύτερος από το μέσο όρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης ο οποίος την τελευταία δεκαετία βρίσκεται σε σταθερό ποσοστό του 21,5%. Τα έτη που προηγούνταν της κρίσης, ο ΦΠΑ όντας 18 έως 19% ήταν κάτω από το μέσο όρο της Ε.Ε. ο οποίος ήταν πάνω από 19% από το 2000 και μετά.

Διάγραμμα 4.2 - Έσοδα από Φ.Π.Α. ως ποσοστό του ΑΕΠ (Ελλάδα & ΕΕ-27)

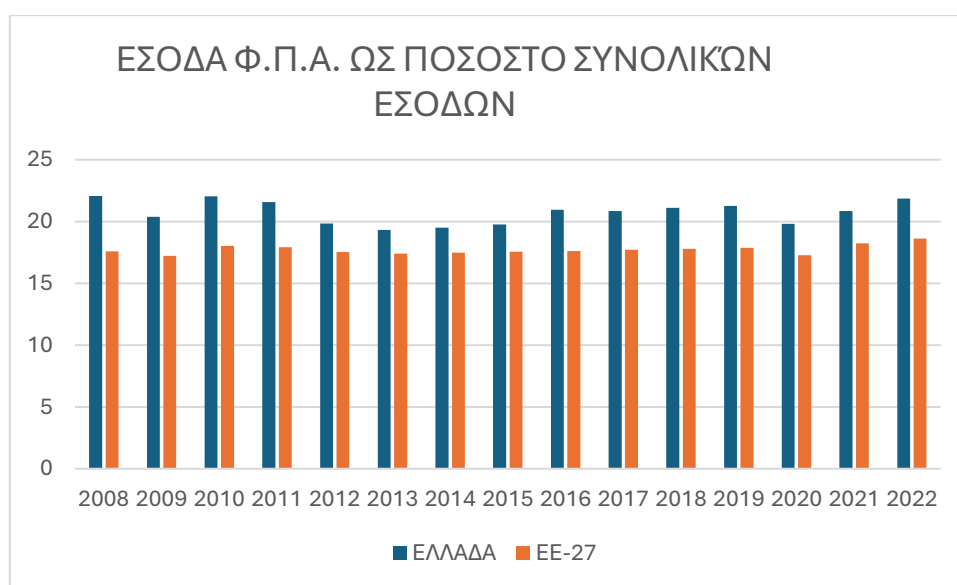
Πηγή: Eurostat

Τα έσοδα από τον ΦΠΑ κατά την τελευταία δεκαετία αποτελούν περίπου το 7,94% του ΑΕΠ ενώ από το 2016 που ο συντελεστής ΦΠΑ αυξήθηκε στο 24%, τα έσοδα ήταν αυξημένα κάθε χρόνο κατά τα τουλάχιστον 1% του ΑΕΠ σε σχέση με το 2015, εκτός το 2020 όπου σημειώθηκε πτώση πιθανόν λόγω της πανδημίας COVID-19. Η αύξηση του συντελεστή ΦΠΑ κατά 4 ποσοστιαίες μονάδες το 2010 αύξησε λιγότερο τα έσοδα τα επόμενα έτη σε σχέση με την αύξηση τους από το 2016 όταν ο συντελεστής μεγεθύνθηκε κατά 1 ποσοστιαία μονάδα.

Ο ΦΠΑ είναι αναλογικός ως προς τη φορολογική του βάση, ωστόσο είναι αντίστροφα προοδευτικός ως προς το εισόδημα. Για τα χαμηλά εισοδήματα η δαπάνη ως ποσοστό του εισοδήματος είναι μεγαλύτερη σε σχέση με τα υψηλά. Οι ανώτερες εισοδηματικές τάξεις έχουν τη δυνατότητα μεγαλύτερης κατανάλωσης γεγονός που εντείνει την αντιστροφή προοδευτικότητα στο ΦΠΑ (Δράκος, 1998).

Ο λόγος του ΦΠΑ προς το σύνολο των φόρων επιβεβαιώνει την εξέχουσα θέση του ΦΠΑ στο ελληνικό φορολογικό σύστημα και ότι η αποτελεσματική είσπραξή του συμβάλλει καθοριστικά στην αύξηση των δημοσίων εσόδων (Papadakis et al, 2021). Ωστόσο, το κενό συμμόρφωσης με τον ΦΠΑ ως ποσοστό συνολικής φορολογικής υποχρέωσης σύμφωνα με στοιχεία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής ήταν το 2017 29,1% τη στιγμή που στην ΕΕ-27 ήταν 11,9%

Διάγραμμα 4.3 - Έσοδα ΦΠΑ ως ποσοστό των συνολικών φορολογικών εσόδων (Ελλάδα & ΕΕ-27)

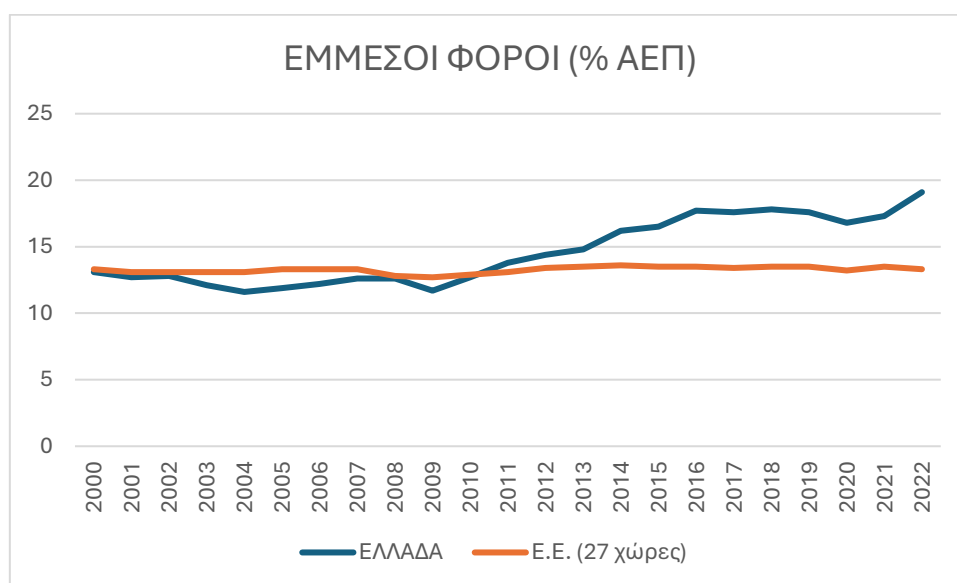
Πηγή: Eurostat

Η έλλειψη προοδευτικότητας δυσχεραίνει την αναδιανομή του εισοδήματος ωστόσο δεν προκαλεί στρέβλωση των αποφάσεων των επιχειρήσεων και των νοικοκυριών (Τάτσος, 2012) ειδικά όσον αφορά την επενδυτική δραστηριότητα γι' αυτό και είναι σημαντικό εργαλείο για να συγκεντρωθούν τα απαραίτητα έσοδα από τις κυβερνήσεις. Οι φόροι υποκρύπτονται στις τιμές αγαθών και υπηρεσιών, δεν προκαλούν άμεσα αντιδράσεις ως προς την υποχρεωτικότητα της επιβολής τους ωστόσο έχουν δυνατότητα μετακύλισης στον τελικό καταναλωτή οπότε προκαλούν αύξηση των τιμών αγαθών και υπηρεσιών.

Οι έμμεσοι φόροι δρουν θετικά στην οικονομική ανάπτυξη καθώς συμβάλλουν στην αύξηση κεφαλαίου για επενδύσεις. Το κίνητρο για αποταμίευση δεν μειώνεται, αντιθέτως η αποταμίευση καθίσταται ελκυστικότερη ενάντια στην κατανάλωση (Τάτσος, 2012) . Παρ' όλα αυτά, καταπατείται η αρχή της φορολογικής ισότητας καθώς δεν λαμβάνεται υπόψη οι διαφορετικές τις συνθήκες διαβίωση τα χαρακτηριστικά το κάθε φορολογούμενο ώστε να ευνοούνται όσοι έχουν μεγαλύτερο διαθέσιμο εισόδημα.

Διάγραμμα 4.4 - Έμμεσοι φόροι ως ποσοστό του ΑΕΠ (Ελλάδα & ΕΕ-27)

Πηγή: Eurostat

Οι έμμεσοι φόροι ενισχύουν το ΑΕΠ της Ε.Ε. κατά 13,3% ενώ στην Ελλάδα από 11,7% το 2009 το μερίδιό τους στο συνολικό ΑΕΠ βαίνει αυξανόμενο προσεγγίζοντας το 17,8% το 2018 και το 19,1% το 2022.

Η αντίστροφη προοδευτικότητα και η φορολογική ανισότητα όμως είναι μικρότερες στους ειδικούς φόρους κατανάλωσης αγαθών όταν τα αγαθά στα οποία υπόκειται καταναλώνονται από υψηλές εισοδηματικές τάξεις όπως είναι οι φόροι πολυτελείας.

Στους ειδικούς φόρους κατανάλωσης συγκαταλέγονται ειδικοί φόροι στο καύσιμα κίνησης, τον καπνό και το αλκοόλ. Οι ειδικοί φόροι κατανάλωσης μπορούν να χρησιμοποιηθούν για τη μείωση της κατανάλωσης τσιγάρων ή ποτών, για τον περιορισμό της ρύπανσης ή για τη μείωση της κυκλοφοριακής συμφόρησης.

Το 2022 η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει επιβάλλει ελάχιστο ειδικό φόρο κατανάλωσης 0,36 ευρώ ανά λίτρο στη βενζίνη. Ο μέσος όρος της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι 0,55€. Στην Ελλάδα Ο φόρος 0,70 ευρώ ανά λίτρο. Τα έσοδα από τους φόρους προϊόντων ενέργειας όπως η βενζίνη, το πετρέλαιο, το φυσικό αέριο, η κατανάλωση και παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας κλπ. έχουν αυξηθεί από το 2008 κατά 282% περίπου ενώ τα έσοδα των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης ως ποσοστό του ΑΕΠ παραμένουν σταθερά μέχρι και σήμερα, περίπου στο 1,8% του ΑΕΠ.

Όλες οι χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) επιβάλλουν ειδικούς φόρους κατανάλωσης στην αποσταγμένη αλκοόλη. ο ειδικός φόρος εφαρμόζεται στο κόστος των αγαθών κατά την αγορά. Στην Ελλάδα ο φόρος είναι 24,50€ ανά λίτρο καθαρής αλκοόλης, τη στιγμή που μέσος όρος της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι 18,32€. Τα έσοδα αποτελούν ένα πολύ μικρό ποσοστό του ΑΕΠ και το μερίδιο του φόρου αυτού στα συνολικά φορολογικά έσοδα δεν έχει ξεπεράσει το 0,73% που επιτεύχθηκε το 2018 σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή (EU Commission, 'Taxes in Europe Database v4').

Για να διασφαλίσει τη λειτουργία της εσωτερικής αγοράς της, η ΕΕ καθορίζει ελάχιστο ειδικό φόρο κατανάλωσης στα τσιγάρα. Η νομοθεσία καθορίζει μόνο εναρμονισμένους ελάχιστους συντελεστές. Τα κράτη μέλη είναι ελεύθερα να εφαρμόζουν συντελεστές ειδικών φόρων κατανάλωσης πάνω από τους ελάχιστους, ανάλογα με τις εθνικές τους ανάγκες.

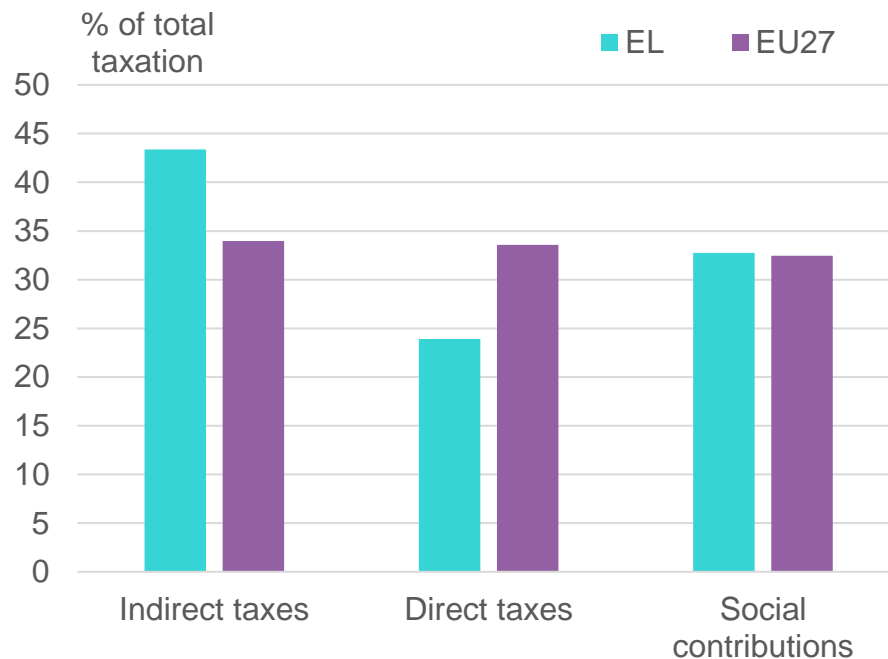
Το 2020 ελάχιστος συνολικός ειδικός φόρος κατανάλωσης ανά συσκευασία 20 τσιγάρων ήταν 1,80€. Το ελάχιστο αυτό ύψος είχε θεσμοθετήσει μόνο η Βουλγαρία ενώ μέσος όρος ήταν 3,22€ ανά συσκευασία. Στην Ελλάδα ο φόρος ήταν 2,75 € ενώ το μερίδιο στα συνολικά έσοδα είναι γύρω στο 3% συνολικών εσόδων.

Η KPMG εκτιμά ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση κατανάλωσε 38,9 δισεκατομμύρια ευρώ παραποιημένων και λαθραίων τσιγάρων το 2019, αντιπροσωπεύοντας το 7,9% της συνολικής κατανάλωσης τσιγάρων. Η απώλεια φορολογικών εσόδων υπολογίζονται σε 9,5 δισεκατομμύρια ευρώ.

Είναι ξεκάθαρο ότι η δομή φορολογικών εσόδων στην Ελλάδα και την Ευρωπαϊκή Ένωση διαφέρουν καθώς στη χώρα μας είναι μεγαλύτερη η αναλογία των έμμεσων φόρων σε σχέση με τους άμεσους ενώ στο μέσο όρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης συμβαίνει το αντίθετο.

Παρά το αυξημένο ύψος συντελεστών, οι συλλεγόμενοι άμεσοι φόροι είναι αισθητά χαμηλότεροι του μέσου όρου της Ευρωζώνης, προφανώς επειδή η είσπραξη εσόδων είναι αναποτελεσματική.

Διάγραμμα 4.5 – Δομή φορολογικών εσόδων 2021 (Ελλάδα & Ε.Ε.-27)

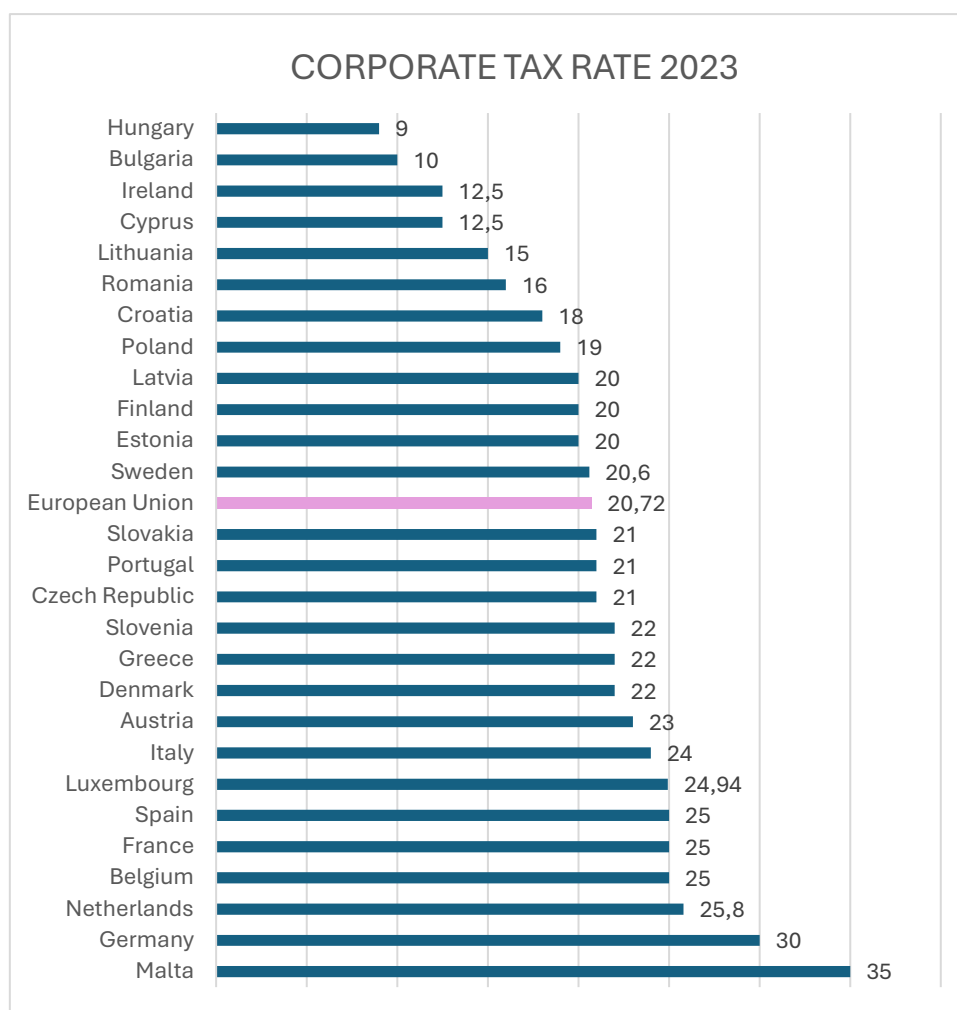

Πηγή: European Commission, DG Taxation and Customs Union, based on Eurostat data

4.3 Φόρος εισοδήματος εταιρειών

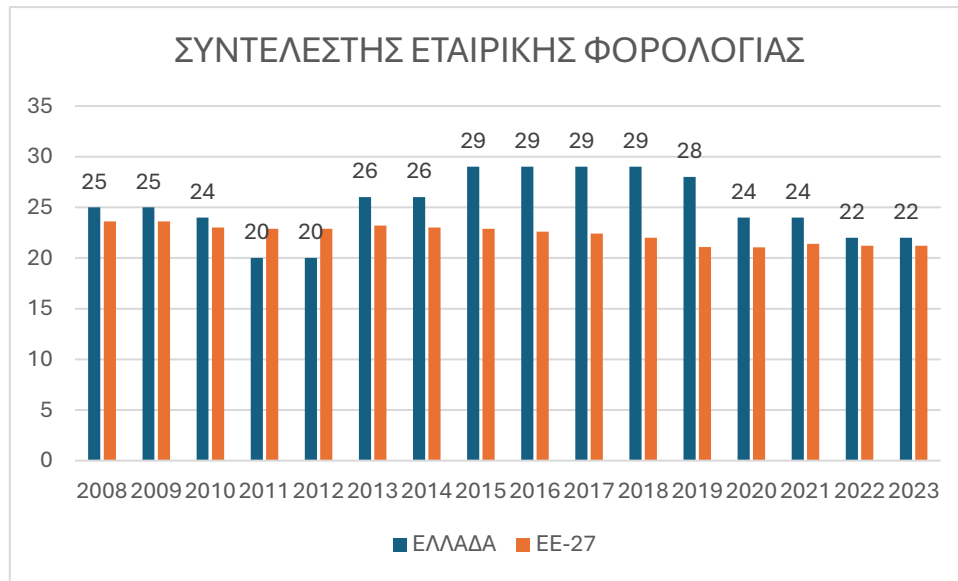
Μέχρι το 2018 η χώρα είχε τον πέμπτο υψηλότερο συντελεστή στην Ευρωζώνη για τον φόρο εισοδήματος νομικών προσώπων, που βρισκόταν στο 29%. Ο συντελεστής σταδιακά μειωνόταν ώσπου έφτασε στο 22% το 2022, με αποτέλεσμα το 2023 η Ελλάδα να έχει τον δέκατο υψηλότερο συντελεστή στην Ε.Ε. .

Διάγραμμα 4.6 - Συντελεστής εταιρικού φόρου των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης για το έτος 2023

Πηγή: Trading economics, European Commission “Taxes in Europe Database v4”

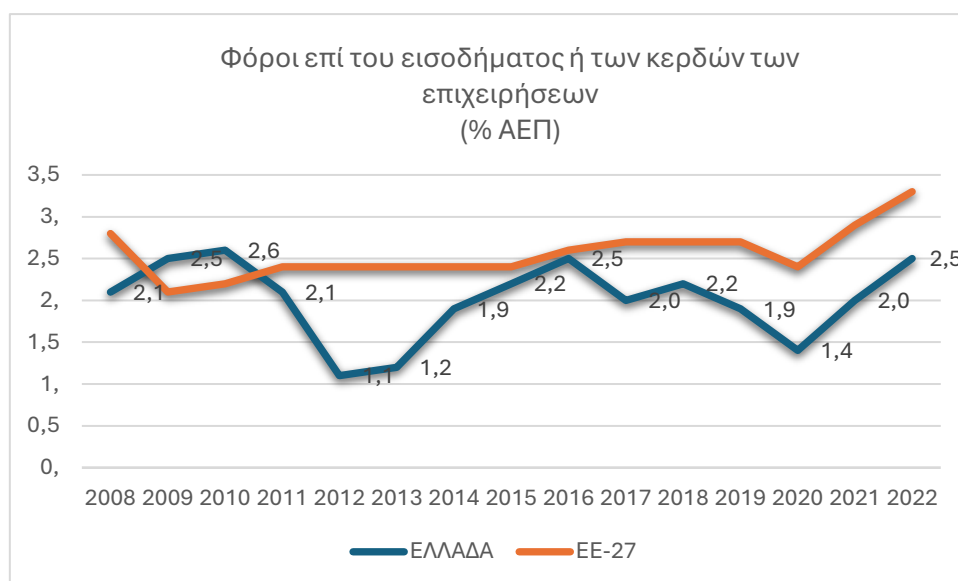
Διάγραμμα 4.7 - Συντελεστής εταιρικής φορολογίας (Ελλάδα & Ε.Ε.-27)

Πηγή: European Commission “Taxes in Europe Database v4”

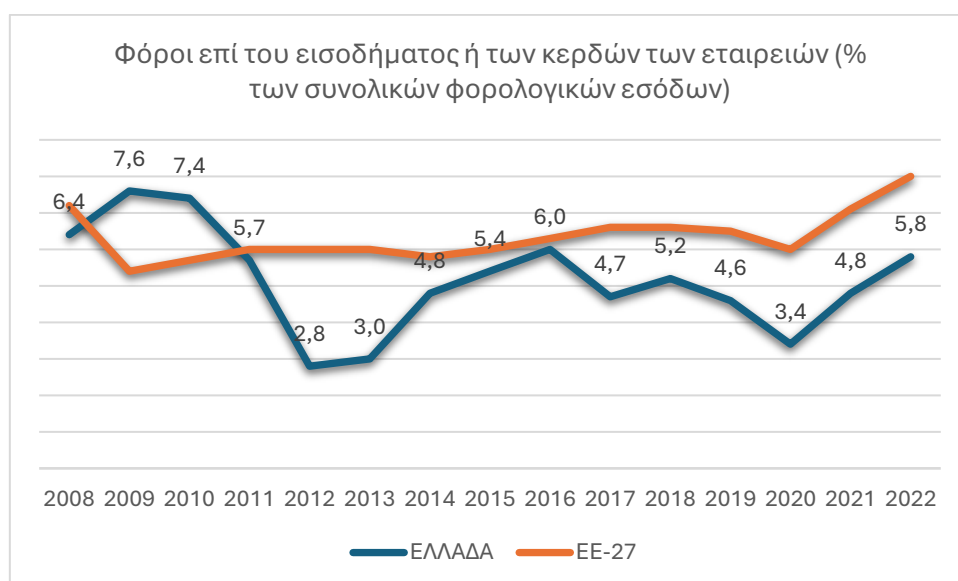
Κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης, το 2011 και 2012, ο φόρος μειώθηκε, από 25% στο ξέσπασμα της το 2008, σε 20%. Το επίπεδο αυτό αποτελεί ιστορικά χαμηλό και σε συνδυασμό με το λουκέτο επιχειρήσεων, η συμβολή στα δημόσια έσοδα της εταιρικής φορολογίας ήταν η χαμηλότερη διαχρονικά. Στο δεύτερο μνημόνιο ο φόρος αυξήθηκε αρχικά σε 26% κι έπειτα σε 29%, ποσοστό που διατηρήθηκε μέχρι το τέλος του τρίτου μνημονίου το 2018. Η έξοδος από τα μνημόνια συνέπεσε με τη σταδιακή μείωση το φόρου εισοδήματος νομικών προσώπων ώστε από 28% το 2019, να φτάσει σε 22% το 2022 και να συνεχιστεί το 2023 στα ίδια επίπεδα όντας ο δέκατος υψηλότερος συντελεστής στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Ο μεγαλύτερος συντελεστής είναι αυτός της Μάλτας με 35% και μικρότερος της Ουγγαρίας 9% ενώ ο μέσος όρος της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι 20,72% (EU Commission, ‘Taxes in Europe Database v4’). Ο συντελεστής φορολογίας της Ελλάδας 29% τα έτη 2016-2018 συμπίπτει με φορολογικά έσοδα ύψους 26,7% του ΑΕΠ περίπου. Η μείωση του το 2020-2021 κατά 5 μονάδες (24%) οδηγεί σε μείωση 6% των φορολογικών εσόδων τα οποία κυμαίνονταν σε σχεδόν 25% του ΑΕΠ. Ωστόσο το 2022, που υφίσταται περαιτέρω μείωση κατά 2 μονάδες ο φορολογικός συντελεστής παρατηρείται, σύμφωνα με στοιχεία της Eurostat, η τέταρτη μεγαλύτερη αύξηση του δείκτη φορολογικών εσόδων στην Ευρωπαϊκή Ένωση σε σχέση με το ΑΕΠ συγκριτικά με το 2021.

Διάγραμμα 4.8 - Φόροι επί του εισοδήματος ή των κερδών των επιχειρήσεων (Ελλάδα & ΕΕ-27)

Πηγή: Eurostat

Διάγραμμα 4.9 - Φορολογικά έσοδα εισοδήματος ή κερδών εταιρειών ως ποσοστό του ΑΕΠ (Ελλάδα & ΕΕ-27)

Πηγή: Eurostat

Πράγματι παρατηρώντας την εξέλιξη της συμμετοχής των εταιρικών φόρων τόσο στα συνολικά φορολογικά έσοδα, όσο και στο ΑΕΠ είναι εμφανέστατη η αύξηση ακόμα και το 2022 ενώ ο συντελεστής είναι ο χαμηλότερος της δεκαετίας (20%). Παρατηρώντας την εξέλιξη των συντελεστών φορολογίας εισοδήματος εταιρειών και των εσόδων στις χώρες του ΟΟΣΑ διαπιστώνουμε ότι η μείωση των φορολογικών συντελεστών δεν συνοδεύεται από μείωση των φορολογικών εσόδων, αντιθέτως παρουσιάζεται ακόμα και αύξηση.

Το κίνητρο της μείωσης των φορολογικών συντελεστών των επιχειρήσεων είναι ο προσανατολισμός των μακροπρόθεσμων κινήτρων τους προς την επένδυση και την αύξηση της παραγωγικότητας. Οι εταιρικοί φόροι χρησιμοποιούνται εκτός από μέσο για την τόνωση των επενδύσεων και για τη δημιουργία θέσεων εργασίας αφού όσο χαμηλότερη είναι η φορολογική επιβάρυνση των εταιρειών, τόσο υψηλότερο είναι το επίπεδο των επενδύσεων. Εξάλλου, οι υψηλοί εταιρικοί φόροι στρεβλώνουν τη θέση και την κλίμακα της οικονομικής δραστηριότητας και τελικά επιβαρύνουν τους εργαζόμενους μέσω χαμηλότερων μισθών (Suarez Serrato et al., 2023).

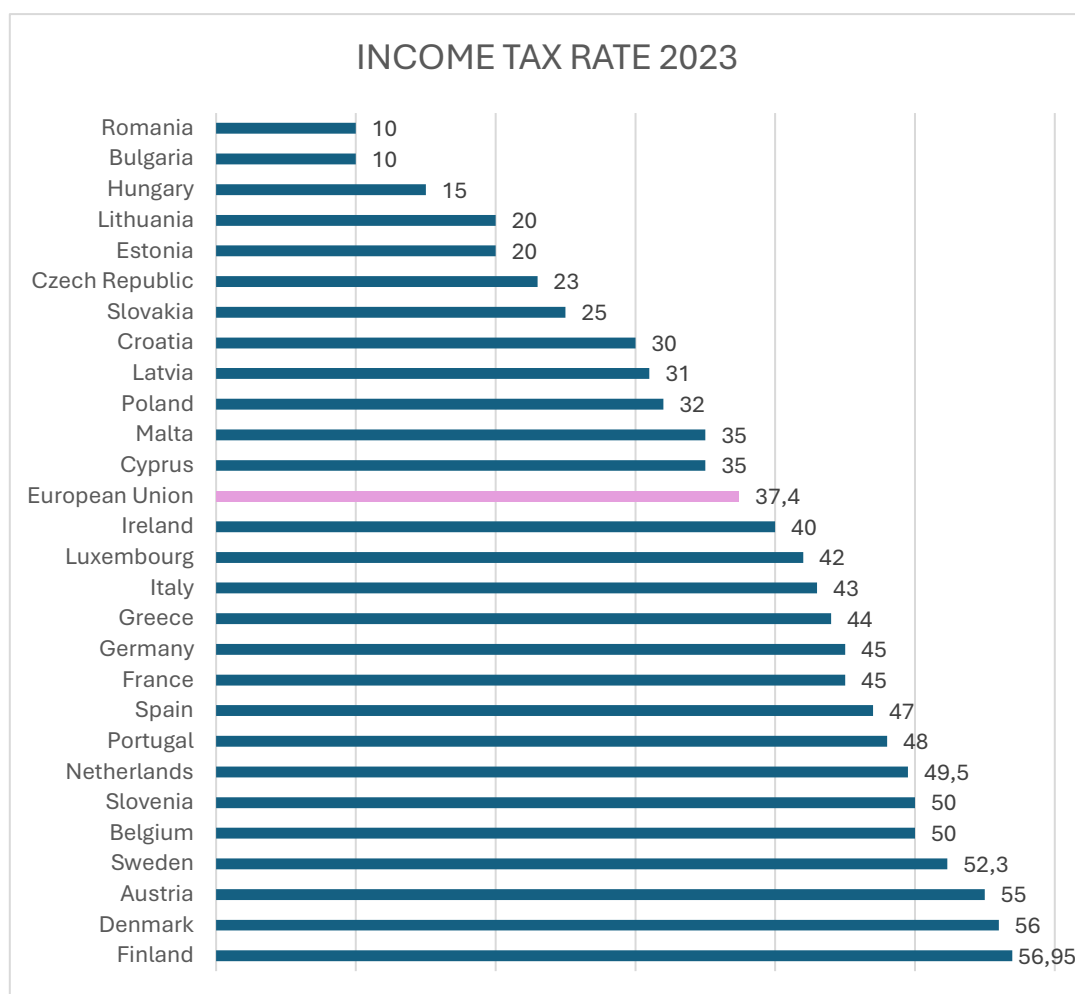
Οι περικοπές εταιρικών φόρων μπορεί να βοηθήσουν στην τόνωση της ανάπτυξης μέσω διαφόρων καναλιών ενώ εστιάζοντας σε έναν μακροπρόθεσμο ορίζοντα της ανταπόκρισης στο ΑΕΠ μπορούν να είναι ακόμη περισσότερο ενισχυτικές για την ανάπτυξη (Gechert et al., 2022).

Οι Cloyne et al. (2022) διαπιστώνουν ότι ενώ τα οφέλη από τις περικοπές του φόρου εισοδήματος φυσικών προσώπων συχνά συγκεντρώνονται βραχυπρόθεσμα, οι περικοπές του φόρου εισοδήματος επιχειρήσεων δημιουργούν «μεγάλες και επίμονες» θετικές επιπτώσεις στην οικονομία μακροπρόθεσμα (Cloyne et al., 2022).

4.4 Φορολογία φυσικών προσώπων

Φορολογία φυσικών προσώπων επιβάλλεται στο εισόδημα το οποίο αποτελεί τον καλύτερο δείκτη φοροδοτικής ικανότητας. Οδηγεί στον περιορισμό των οικονομικών ανισοτήτων και λειτουργεί βάσει των αρχών της φορολογικής δικαιοσύνης. Μπορεί να λειτουργήσει ως αυτόματος σταθεροποιητής καθώς χωρίς άλλα μέτρα μπορούν οι υπεύθυνοι της οικονομικής πολιτικής να αντιμετωπίσουν την ύφεση και τον πληθωρισμό (Τάτσος, 2012). Παρόλα αυτά υπάρχουν περιθώρια για φοροδιαφυγή και φοροαποφυγή ειδικότερα όταν δεν υπάρχει τόσο αποτελεσματικός ο φοροεισπρακτικός και φοροελεγκτικός μηχανισμός. Επίσης μειώνεται το κίνητρο για αποταμίευση και επένδυση λόγω μείωσης του διαθέσιμου εισοδήματος καθώς και το κίνητρο για εργασία όσο υψηλότερος είναι ο φορολογικός συντελεστής.

Διάγραμμα 4.10 - Φορολογία φυσικών προσώπων των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης 2023

Πηγή: European Commission “Taxes in Europe Database v4”

Κάποιες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης έχουν υιοθετήσει την γραμμική φορολογία στα εισοδήματα φυσικών προσώπων. Ωστόσο οι περισσότερες χώρες έχουν προοδευτική φορολογία, η οποία αποτελεί σημαντικό αναδιανεμητικό μέτρο των συστημάτων φορολογίας και παροχών (European Commission). Οδηγεί σε περισσότερη «δίκαιη» φορολόγηση του εισοδήματος με αύξηση του οριακού φορολογικού συντελεστή (Stanchev, 2023). Η αναδιανομή συνδέεται με τη δημιουργία θέσεων εργασίας, ώστε να μειώνεται η φτώχεια και ο κοινωνικός αποκλεισμός.

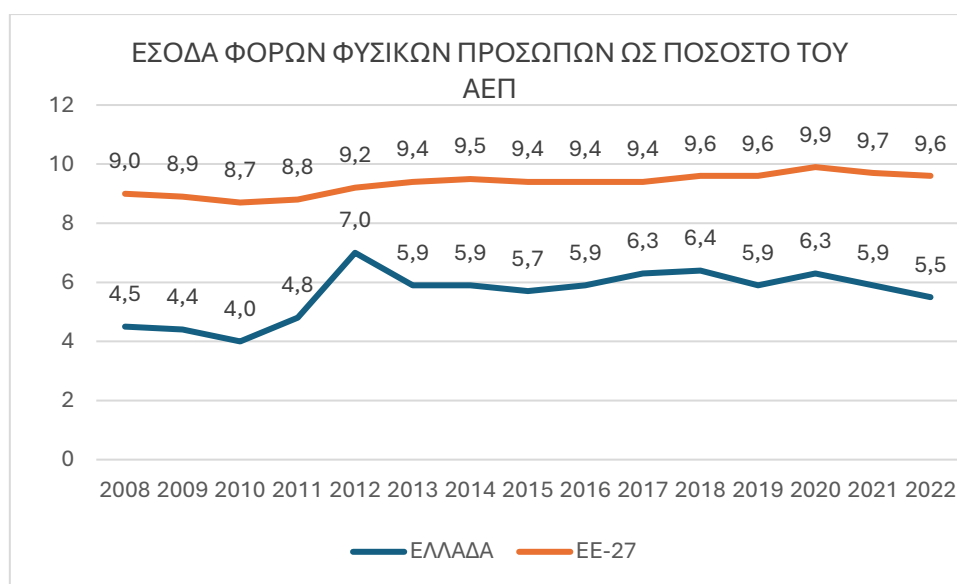
Στα φυσικά πρόσωπα με εισοδήματα άνω των 40.000 ευρώ, ο συντελεστής 44% είναι ο δωδέκατος μεγαλύτερος στην Ε.Ε. και βρίσκεται πάνω από το μέσο όρο της. Ο μέσος όρος των ετών 2008-2022 των εσόδων των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης που αφορούν φόρους φυσικών προσώπων είναι 9,3% του ΑΕΠ ενώ ο μέσος όρος των φορολογικών συντελεστών δεν ξεπερνάει το 38%. Τα έσοδα των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης ξεπερνούν κατά πολύ

αυτά της Ελλάδας με μέσο όρο εσόδων 5,6% και μέσο όρο ανώτατων φορολογικών συντελεστών στο 43,55%.

Τα έσοδα από τους άμεσους φόρους μειώθηκαν κατά τη διάρκεια της κρίσης, αρχής γενομένης από το 2008, ενώ το 2009 και το 2010 κατέγραψαν ανοδική τάση. Επίσης, έχουμε δει ότι τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τα έσοδα από την άμεση φορολογία βρίσκονται σε υψηλότερο επίπεδο (Ibadula et al., 2017).

Διάγραμμα 4.11 - Έσοδα φόρων φυσικών προσώπων (Ελλάδα & ΕΕ-27)

Πηγή: Eurostat

Πίνακας 4.3 - Φορολογικά έσοδα στην Ελλάδα ως ποσοστό του ΑΕΠ ανά είδος φόρου 2008-2022

ΕΤΟΣ	ΣΥΝΟΛΙΚΑ ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΑ ΕΣΟΔΑ			
	ΑΜΕΣΟΙ ΦΟΡΟΙ	ΕΜΜΕΣΟΙ ΦΟΡΟΙ	ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΕΙΣΦΟΡΕΣ	ΦΟΡΟΙ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ
2008	8,1	12,6	12,7	0,3
2009	8,5	11,7	12,4	0,2
2010	8,3	12,7	13,3	0,1
2011	9,4	13,8	13,4	0,1
2012	11,0	14,4	14,1	0,1
2013	10,5	14,8	13,6	0,1
2014	9,8	16,2	13,6	0,1
2015	9,5	16,5	13,8	0,1
2016	10,2	17,7	14,3	0,1
2017	10,0	17,6	14,7	0,1
2018	10,4	17,8	14,6	0,1
2019	9,4	17,6	14,5	0,1
2020	9,4	16,8	15,4	0,1

2021	9,5	17,3	15,0	0,1	26,9	42,0
2022	9,5	19,1	14,1	0,1	28,8	42,8

Πηγή: Eurostat

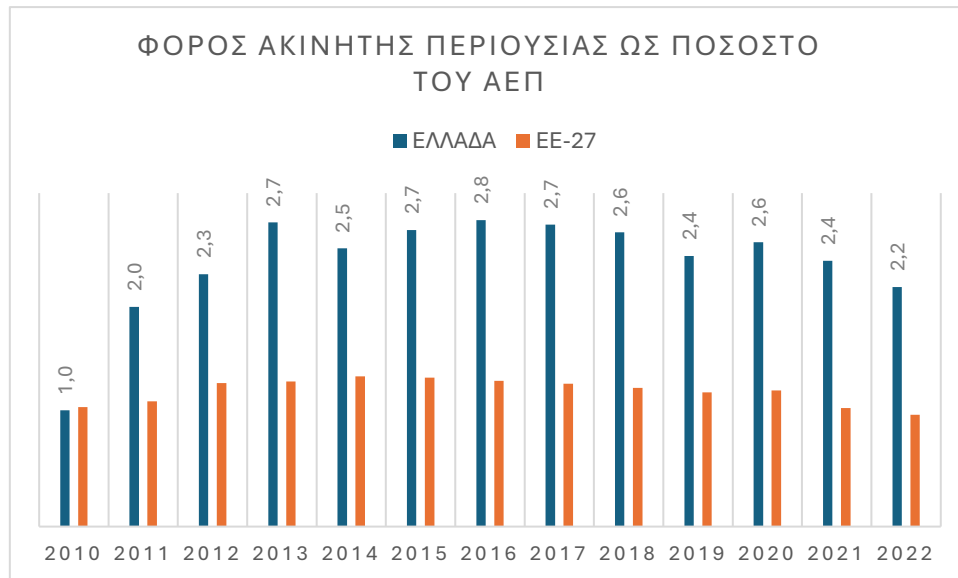
Παρά το αυξημένο ύψος συντελεστών όμως, οι συλλεγόμενοι άμεσοι φόροι είναι αισθητά χαμηλότεροι του μέσου όρου της Ευρωζώνης, προφανώς λόγω αναποτελεσματικής είσπραξης εσόδων και υπάρχει μεγάλη υστέρηση ανάμεσα στη φορολογική επιβάρυνση και τη φορολογική απόδοση.

Πίνακας 4.4 - Έσοδα άμεσων φόρων ως ποσοστό του ΑΕΠ

	ΕΤΗ	ΕΕ-27	ΕΛΛΑΔΑ
	2008	12,75%	0,0837
	2009	12,08%	8,76%
	2010	11,92%	8,45%
	2011	12,15%	9,52%
	2012	12,63%	11,06%
	2013	12,94%	10,62%
	2014	12,94%	9,91%
	2015	12,94%	9,61%
	2016	13,03%	10,27%
	2017	13,16%	10,13%
	2018	13,22%	10,45%
	2019	13,23%	9,54%
	2020	13,24%	9,53%
	2021	13,57%	9,63%
	2022	13,71%	9,66%

Πηγή: Eurostat

Διάγραμμα 4.12 - Φόρος ακίνητης περιουσίας (Ελλάδα & ΕΕ-27)

Πηγή: European Commission, DG Taxation and Customs Union, based on Eurostat data

Οι φόροι ακίνητης περιουσίας είναι περισσότερο κατάλληλοι για την προώθηση της οικονομικής ανάπτυξης (OECD, 2010) καθώς έχουν μικρότερες επιδράσεις στα οικονομικά κίνητρα (Τάτσος 2021).

Επικεντρώνονται περισσότερο στις οικονομικά ανώτερες τάξεις και μπορεί να λειτουργήσουν και «ελεγκτικά» (Τάτσος, 2021) για τον εντοπισμό άλλων εσόδων. Ωστόσο, οι χαμηλές εισοδηματικά τάξεις έχουν μεγαλύτερο ποσοστό της συνολικής τους περιουσίας σε ακίνητα οπότε εισάγεται ένα στοιχείο αντίστροφης προοδευτικότητας στο φορολογικό σύστημα. Επίσης, δεν λαμβάνονται υπόψη οι προσωπικές συνθήκες των φορολογούμενων παρά μόνο τα χαρακτηριστικά των ακινήτων.

Τα έσοδα από τη φορολόγηση της ακίνητης περιουσίας αποτελούν διπλάσιο ποσοστό του ΑΕΠ συγκριτικά με τον μέσο όρο των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Συμπερασματικά, οι συντελεστές φορολογίας εισοδήματος και συναλλαγών στην Ελλάδα είναι υψηλότεροι των αντίστοιχων μέσων ευρωπαϊκών συντελεστών, ενώ το αφορολόγητο όριο είναι το υψηλότερο στην Ευρώπη συγκριτικά με το σχετικό όριο φτώχειας (Χριστοδουλάκης κ.α., 2018).

Επιπλέον, η χώρα μας έχει εφαρμόσει πλήθος κλιμάκων και συντελεστών φόρων εισοδήματος χωρίς πάντοτε να σημειωθεί αξιόλογη πρόοδος στα φορολογικά έσοδα. Αφενός, η μεγάλη

διαφορά των υψηλών συντελεστών μεταξύ Ελλάδας και Ε.Ε. και αφετέρου, η μικρή διαφορά των εισπραχθέντων φόρων συνεπάγεται την ύπαρξη υψηλού φορολογικού κενού καθώς και της αναποτελεσματικότητας του φορολογικού συστήματος.

Οι περισσότερες γειτονικές χώρες έχουν πολύ χαμηλούς συντελεστές για τις επιχειρήσεις, ώστε προκαλείται αύξηση των κινήτρων για τη μετανάστευση σε αυτές επιχειρήσεων και παραγωγικών δραστηριοτήτων. Η έλλειψη ανταγωνιστικότητας έχει ως συνέπεια τη μείωση της φορολογικής βάσης και εντέλει των εσόδων (Χριστοδουλάκης κ.α., 2018).

4.5 Συμπεράσματα αναφορικά με το ελληνικό φορολογικό σύστημα

Οι άμεσοι φόροι στην Ελλάδα υστερούν των ευρωπαϊκών μεγεθών. Οι συντελεστές φορολογίας εισοδήματος και συναλλαγών είναι υψηλότεροι από τους ευρωπαϊκούς ενώ το αφορολόγητο υψηλότερο. Έχουν δοκιμαστεί αλλαγές στους συντελεστές και στις κλίμακες χωρίς όμως να βελτιωθούν ιδιαιτέρως τα έσοδα. Τα έσοδα από τους έμμεσους φόρους είναι κάτω από το μέσο όρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το πλήθος συντελεστών μπορεί να δημιουργεί επιπλέον ευκαιρίες και κίνητρα για φοροδιαφυγή. Ακόμα και οι ευκατάστατοι φορολογούμενοι δηλώνουν εισοδήματα που αντιστοιχούν στο αφορολόγητο μη έχοντας φορολογική συνείδηση.

Σύμφωνα με στοιχεία της Ευρωπαϊκής Ένωσης το φορολογικό κενό από το ΦΠΑ δημιούργησε απώλειες 11% του ΑΕΠ. Φορολογικό κενό καλείται η διαφορά μεταξύ των θεωρητικά μέγιστων εσόδων ΦΠΑ και το πραγματικών. Η επέκταση των φορολογικών συναλλαγών και η ηλεκτρονική τιμολόγηση συμβάλλουν θετικά στην αύξηση του ΦΠΑ και στη μείωση της φοροδιαφυγής, ωστόσο η φορολογική συμμόρφωση παραμένει χαμηλή.

Συστήματα με λιγότερους και χαμηλότερο συντελεστές αυξάνουν τη συμμόρφωση, εξάλλου η μείωση των συντελεστών ενισχύουν τις επενδύσεις. Οι χαμηλοί συντελεστές για επιχειρήσεις σε άλλες χώρες αυξάνουν τα κίνητρα για μετανάστευση και μετεγκατάσταση των οικονομικών δραστηριοτήτων συνεπώς μειώνεται η φορολογική βάση και τα έσοδα.

Τα συλλεγόμενα έσοδα ΦΠΑ δεν είναι υψηλά παρά τους υψηλούς συντελεστές. Η απλοποίηση του συστήματος ΦΠΑ μπορεί να ενισχύσει τη φορολογική βάση και τη συμμόρφωση.

Στη φορολογία φυσικών προσώπων, η συμμόρφωση ενισχύεται με την μείωση του μέσου συντελεστή. Ωστόσο, σύμφωνα με έρευνα του διαΝΕΟσις (2016), η χαμηλή συμμόρφωση στη φορολογία εισοδήματος είναι θετικά συσχετισμένη με το ύψος του εισοδήματος.

Αναφορικά με τους φόρους ακίνητης περιουσίας υπάρχει υψηλή επιβάρυνση στην Ελλάδα. Είναι ένας φόρος αποτελεσματικός με υψηλή εισπραξιμότητα και αποτελεί φόρο ακίνητης περιουσίας και φόρο περιουσίας μαζί.

Οι φόροι στην εργασία και την επιχειρηματικότητα είναι αρνητικοί ως προς την ανάπτυξη σε σχέση με τους φόρους στην κατανάλωση. Είναι στρεβλωτικοί ενώ δημιουργούν κίνητρα για απόκρυψη εργασίας και φοροδιαφυγή ενώ δημιουργούν αντικίνητρα για επενδύσεις και νέες θέσεις εργασίας

Η εισοδηματική και δημοσιονομική λιτότητα που επιβλήθηκε στη φάση της ύφεσης ακολουθήθηκε από υπερχρέωση των νοικοκυριών, μείωσε τη ζήτηση, επιδείνωσε την ανταγωνιστικότητα και την ανάπτυξη. Η υπερφορολόγηση οδηγεί σε μεγάλη ύφεση κάτι που φαίνεται στην πορεία του δημόσιου χρέους το οποίο αυξήθηκε, μετά την έναρξη της κρίσης, τη δεκαετία 2008-2018, κατά 50%

Η αύξηση των συντελεστών μειώνει την κατανάλωση ενώ επηρεάζονται αρνητικά οι επενδύσεις. Η μείωσή τους προκαλεί μείωση της απασχόλησης και κατ' επέκταση της αποταμίευσης

Η ανάγκη επίτευξης υψηλών πρωτογενών πλεονασμάτων για την αντιμετώπιση του χρέους μειώνουν τους ρυθμούς ανάπτυξης και τα υγιή φορολογικά έσοδα. Η αντιμετώπιση του δημοσιονομικού ελλείμματος απαιτεί την προώθηση αναπτυξιακών πολιτικών. Η οικονομική δραστηριότητα δεν μπορεί να βοηθηθεί από την αύξηση του μέσου ατομικού φορολογικού βάρους. Εξάλλου «αν οι φόροι δεν είναι τόσο επαχθείς τα έσοδα διασφαλίζονται καλύτερα και γίνονται περισσότερα» (διαΝΕΟσις, 2016).

Σύμφωνα με την ομιλία του Δημήτρη Παπαδημητρίου, υπουργού Οικονομίας και Ανάπτυξης το 2017 στο πλαίσιο του 2ου Οικονομικού Φόρουμ των Δελφών με θέμα «Debt Vs Growth - Growth in the time of debt?» τα υψηλά πρωτογενή πλεονάσματα για να μειωθεί ο λόγος χρέους προς ΑΕΠ είναι καταστροφικά καθώς για να επιτευχθούν απαιτούνται πολιτικές δημοσιονομικής και εισοδηματικής λιτότητας. Τόνισε ότι για να καταστούν κατάλληλες οι

συνθήκες για ανάπτυξη και για μείωση του χρέους απαιτείται άνθηση της υγιούς επιχειρηματικότητας, ενίσχυσης της απασχόλησης και παραγωγικών επενδύσεων. Η προσήλωση στο στόχο του χαμηλού κόστους εργασίας έχει ως αποτέλεσμα την ύφεση και κατ' επέκταση το χρέος.

5. Το φορολογικό σύστημα της Ρουμανίας

Το φορολογικό σύστημα της Ρουμανίας αποτυπώνεται στο Νόμο αρ. 227/2015 σχετικά με τον Δημοσιονομικό Κώδικα που ενημερώθηκε με τον Νόμο αρ. 30/2019 της 10ης Ιανουαρίου 2019 και την ψήφιση της Κυβερνητικής Οδηγίας Νο 16/2022.

Ο Δημοσιονομικός κώδικας θεσπίζει το νομικό πλαίσιο σχετικά με τους φόρους, τα τέλη και τις υποχρεωτικές κοινωνικές εισφορές που είναι έσοδα του κρατικού προϋπολογισμού, των τοπικών προϋπολογισμών, του κρατικού προϋπολογισμού κοινωνικής ασφάλισης, του προϋπολογισμού του ενιαίου εθνικού ταμείου κοινωνικής ασφάλισης υγείας, του προϋπολογισμού ασφάλισης ανεργίας και του ταμείου εγγύησης για την πληρωμή των απαιτήσεων μισθών, φορολογούμενοι που έχουν την υποχρέωση να πληρώσουν αυτούς τους φόρους, τέλη και κοινωνικές εισφορές, τον τρόπο υπολογισμού και πληρωμής τους, τη διαδικασία αλλαγής αυτών των φόρων, τελών και κοινωνικών εισφορών. Εξουσιοδοτεί επίσης το Υπουργείο Δημοσίων Οικονομικών να αναπτύξει μεθοδολογικούς κανόνες, οδηγίες και εντολές για την εφαρμογή του παρόντος κώδικα και των νόμων που επικυρώνουν τις συμβάσεις για την αποφυγή της διπλής φορολογίας κατά την εφαρμογή. Ακόμα θεσπίζει το νομικό πλαίσιο για τη διαχείριση των φόρων, τελών και υποχρεωτικών κοινωνικών εισφορών (ANAF).

5.1 Φόρος κερδών

Ο συντελεστής εταιρικού φόρου για τα ρουμανικά νομικά πρόσωπα που ισχύει για το φορολογητέο κέρδος είναι 16%.

5.1.1 Απαλλαγή φόρου κερδών

Οι φορολογούμενοι που ασκούν αποκλειστικά καινοτομική, ερευνητική και αναπτυξιακή δραστηριότητα καθώς και οι συναφείς δραστηριότητες απαλλάσσονται από τον φόρο κερδών τα πρώτα 10 χρόνια δραστηριότητας. Αυτή η φορολογική διευκόλυνση θα εφαρμοστεί με την επιφύλαξη συμμόρφωσης με τους κανονισμούς για τις κρατικές ενισχύσεις.

Το κέρδος που επενδύεται σε τεχνολογικό εξοπλισμό, ηλεκτρονικούς υπολογιστές και περιφερειακό εξοπλισμό, μηχανές και οικιακές συσκευές, συσκευές ελέγχου και τιμολόγησης, σε προγράμματα ηλεκτρονικών υπολογιστών, καθώς και για το δικαίωμα χρήσης

προγραμμάτων ηλεκτρονικών υπολογιστών, που παράγονται ή/και αγοράζονται, μεταξύ άλλων με βάση συμβάσεις χρηματοδοτικής μίσθωσης, και τίθενται σε λειτουργία, που χρησιμοποιούνται για την άσκηση της οικονομικής δραστηριότητας, απαλλάσσονται του φόρου.

5.1.2 Φόρος μερισμάτων

Σύμφωνα με το Κυβερνητικό Διάταγμα 16/2022 ο φορολογικός συντελεστής στα μερίσματα που διανέμονται ή καταβάλλονται μεταξύ ρουμανικών νομικών προσώπων, καθώς και στα μερίσματα που διανέμονται ή καταβάλλονται σε μη κατοίκους αυξάνεται από 5% σε 8% από την 1η Ιανουαρίου 2023.

5.1.3 Φόρος επί του εισοδήματος των πολύ μικρών επιχειρήσεων

Μία πολύ μικρή επιχείρηση είναι μια ρουμανική νομική οντότητα που πληροί σωρευτικά τις ακόλουθες προϋποθέσεις, στις 31 Δεκεμβρίου του προηγούμενου οικονομικού έτους:

α) πραγματοποίησε εισοδήματα που δεν υπερέβαιναν το ισόποσο σε Lei¹ του ποσού των 500.000 ευρώ από 1/1/23. Προηγουμένως το όριο ήταν 1.000.000 ευρώ. Η συναλλαγματική ισοτιμία για τον προσδιορισμό του ισοδύναμου ευρώ είναι αυτή που ισχύει στο τέλος του οικονομικού έτους κατά το οποίο καταγράφηκαν τα έσοδα.

β) το μετοχικό της κεφάλαιο ανήκει σε άλλα πρόσωπα εκτός του κράτους και των διοικητικών-εδαφικών ενοτήτων.

γ) δεν είναι σε λύση, ακολουθούμενη από εκκαθάριση, εγγεγραμμένη στο εμπορικό μητρώο ή στα δικαστήρια, σύμφωνα με το νόμο.

Οι φορολογικοί συντελεστές επί του εισοδήματος των πολύ μικρών επιχειρήσεων είναι 1% για πολύ μικρές επιχειρήσεις που έχουν έναν ή περισσότερους εργαζόμενους.

Η διάταξη σύμφωνα με την οποία επιβάλλεται φόρος 3% για πολύ μικρές επιχειρήσεις που δεν έχουν εργαζόμενο έπαψε να ισχύει την 1/1/2023.

---

¹ Το Lei (RON) είναι το νόμισμα της Ρουμανίας (πληθυντικός Lei). Η ισοτιμία EUR/RON στις 02/01/2024 ήταν 4,9705 σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα.

Η προϋπόθεση σχετικά με τον εργαζόμενο θεωρείται ότι πληρείται εάν η απασχόληση πραγματοποιηθεί εντός 60 ημερών από την ημερομηνία εγγραφής του αντίστοιχου νομικού προσώπου.

Για πολύ μικρές επιχειρήσεις που δεν απασχολούν εργαζόμενους, στην περίπτωση που απασχολούν εργαζόμενο, με σκοπό την αλλαγή των φορολογικών συντελεστών ο νέος εργαζόμενος πρέπει να απασχοληθεί με ατομική σύμβαση εργασίας αορίστου ή ορισμένου χρόνου για περίοδο τουλάχιστον 12 μηνών.

Αν κατά τη διάρκεια ενός οικονομικού έτους μια πολύ μικρή επιχείρηση πραγματοποιήσει έσοδα μεγαλύτερα του 500.000 ευρώ, οφείλει φόρο κερδών, αρχής γενομένης από το τρίμηνο κατά το οποίο σημειώθηκε υπέρβαση του ορίου αυτού. Το φορολογικό όριο ελέγχεται με βάση το σωρευτικά εγγεγραμμένο εισόδημα από την αρχή της χρήσης. Η συναλλαγματική ισοτιμία για τον προσδιορισμό του ισοδύναμου ευρώ είναι αυτή που ισχύει στο τέλος του προηγούμενου οικονομικού έτους. Υπολογισμός και πληρωμή του φόρου κερδών από τις πολύ μικρές επιχειρήσεις που εμπίπτουν στις διατάξεις διενεργείται λαμβάνοντας υπόψη τα έσοδα και τα έξοδα που πραγματοποιήθηκαν από το αντίστοιχο τρίμηνο.

5.2 Φόρος εισοδήματος

Τα ακόλουθα πρόσωπα που οφείλουν την καταβολή του φόρου είναι οι εξής:

- φυσικά πρόσωπα μόνιμοι κάτοικοι
- φυσικά πρόσωπα μη κάτοικοι που ασκούν ανεξάρτητη δραστηριότητα μέσω μόνιμης εγκατάστασης στη Ρουμανία
- φυσικά πρόσωπα μη κάτοικοι που ασκούν εξαρτημένες δραστηριότητες στη Ρουμανία

Απαλλάσσονται από την καταβολή φόρου εισοδήματος:

- φυσικά πρόσωπα με βαριά αναπηρία
- φυσικά πρόσωπα, για τα εισοδήματα που αποκτώνται από μισθούς ως αποτέλεσμα της άσκησης της δραστηριότητας δημιουργίας προγραμμάτων ηλεκτρονικών υπολογιστών
- φυσικά πρόσωπα, για εισοδήματα που προέρχονται από μισθούς ως αποτέλεσμα της ερευνητικής-αναπτυξιακής και καινοτομικής δραστηριότητας, υπό προϋποθέσεις

Οι κατηγορίες εισοδημάτων που υπόκεινται σε φόρο εισοδήματος είναι οι ακόλουθες:

- έσοδα από αυτοτελείς δραστηριότητες
- εισόδημα από δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας
- εισοδήματα από ημερομίσθια και ημερομίσθια
- τα έσοδα από τη μεταβίβαση της χρήσης αγαθών
- έσοδα από επενδύσεις
- εισόδημα από συντάξεις
- εισοδήματα από αγροτικές δραστηριότητες, δασοκομία και ιχθυοκαλλιέργεια
- έσοδα από έπαθλα και τυχερά παιχνίδια
- εισοδήματα από μεταβίβαση ακινήτου
- έσοδα από άλλες πηγές

Ο φορολογικός συντελεστής είναι 10% και εφαρμόζεται στο φορολογητέο εισόδημα

Η προσωπική έκπτωση χορηγείται για άτομα που έχουν ακαθάριστο μηνιαίο εισόδημα μέχρι 1.950 λεί, ως εξής:

- για φορολογούμενους που δεν έχουν εξαρτώμενα άτομα - 510 lei.
- για φορολογούμενους που έχουν εξαρτώμενο - 670 lei.
- για φορολογούμενους που έχουν δύο εξαρτώμενα μέλη - 830 lei.
- για φορολογούμενους που έχουν τρία εξαρτώμενα άτομα - 990 lei.
- για φορολογούμενους που έχουν τέσσερα ή περισσότερα εξαρτώμενα άτομα - 1.310 lei.

Για φορολογούμενους που αποκτούν ακαθάριστο μηνιαίο εισόδημα από μισθούς μεταξύ 1.951 λεί και 3.600 λεί, συμπεριλαμβανομένων των κρατήσεων η έκπτωση καθορίζεται σύμφωνα με τον ακόλουθο πίνακα:

Πίνακας 5.1 - Έκπτωση φόρου στη Ρουμανία ανάλογα με το αριθμό εξαρτώμενων μελών

Ακαθάριστο μηνιαίο εισόδημα		Αριθμός εξαρτώμενων μελών				
Από	Έως	0	1	2	3	4 +

1	1950	510	670	830	990	1310
1951	2000	495	655	815	975	1295
2001	2050	480	640	800	960	1280
2051	2100	465	625	785	945	1265
2101	2150	450	610	770	930	1250
2151	2200	435	595	755	915	1235
2201	2250	420	580	740	900	1220
2251	2300	405	565	725	885	1205
2301	2350	390	550	710	870	1190
2351	2400	375	535	695	855	1175
2401	2450	360	520	680	840	1160
2451	2500	345	505	665	825	1145
2501	2550	330	490	650	810	1130
2551	2600	315	475	635	795	1115
2601	2650	300	460	620	780	1100
2651	2700	285	445	605	765	1085
2701	2750	270	430	590	750	1070
2751	2800	255	415	575	735	1055
2801	2850	240	400	560	720	1040
2851	2900	225	385	545	705	1025
2901	2950	210	370	530	690	1010
2951	3000	195	355	515	675	995
3001	3050	180	340	500	660	980
3051	3100	165	325	485	645	965
3101	3150	150	310	470	630	950
3151	3200	135	295	455	615	935
3201	3250	120	280	440	600	920
3251	3300	105	265	425	585	905
3301	3350	90	250	410	570	890
3351	3400	75	235	395	555	875
3401	3450	60	220	380	540	860
3451	3500	45	205	365	525	845
3501	3550	30	190	350	510	830
3551	3600	15	175	335	495	815

Πηγή: Agenția Națională de Administrare Fiscală

Η προσωπική έκπτωση δεν χορηγείται για φορολογούμενους που αποκτούν ακαθάριστο μηνιαίο εισόδημα από μισθούς άνω των 3.600 λεί.

5.3 Υποχρεωτικές κοινωνικές εισφορές

Απαιτείται εισφορά κοινωνικής ασφάλισης για τις ακόλουθες κατηγορίες εισοδήματος που πραγματοποιούνται στη Ρουμανία και εκτός Ρουμανίας,

- εισόδημα από ημερομίσθια
- έσοδα από αυτοτελείς δραστηριότητες
- εισόδημα από δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας,
- επιδόματα ανεργίας.

- επιδόματα κοινωνικής ασφάλισης υγείας.

Οι εργοδότες παρακρατούν, σε μηνιαία βάση, τις υποχρεωτικές εισφορές κοινωνικής ασφάλισης του εργαζομένου (35%) και τον φόρο εισοδήματος (10%) από τον ακαθάριστο/φορολογητέο μισθό του εργαζομένου και μεταφέρουν τα ποσά στις ρουμανικές φορολογικές αρχές.

Ο εργοδότης καταβάλλει ασφαλιστική εισφορά για εργασία 2,25% και εισφορά κοινωνικής ασφάλισης 4% για ασυνήθεις συνθήκες εργασίας και 8% για ειδικές συνθήκες εργασίας.

5.4 Φόρος προστιθέμενης αξίας

Ο φόρος προστιθέμενης αξίας είναι έμμεσος φόρος που οφείλεται στον κρατικό προϋπολογισμό. Ο κανονικός συντελεστής εφαρμόζεται στη φορολογική βάση για φορολογητέες πράξεις που δεν απαλλάσσονται του φόρου ή που δεν υπόκεινται σε μειωμένους συντελεστές και το επίπεδό του είναι 19% από 1 Ιανουαρίου 2017.

Ο μειωμένος συντελεστής 9% εφαρμόζεται στη φορολογική βάση για τις ακόλουθες παροχές υπηρεσιών ή/και παραδόσεις αγαθών:

- η παράδοση των προθέσεων και των εξαρτημάτων τους, που ορίζονται από τους μεθοδολογικούς κανόνες κατά την ειδική νομοθεσία, με εξαίρεση τις οδοντιατρικές προθέσεις
- παράδοση ορθοπεδικών προϊόντων.
- παράδοση φαρμάκων για ανθρώπινη και κτηνιατρική χρήση.
- παράδοση των ακόλουθων αγαθών: τρόφιμα, συμπεριλαμβανομένων των ποτών, εκτός από αλκοολούχα ποτά, που προορίζονται για ανθρώπινη και ζωική κατανάλωση, ζώντα ζώα και πτηνά κατοικίδιων ειδών, σπόροι, φυτά και συστατικά που χρησιμοποιούνται στην παρασκευή τροφίμων, προϊόντα που χρησιμοποιούνται για συμπλήρωμα ή αντικατάσταση τροφής.
- παράδοση νερού για άρδευση στη γεωργία.
- η παράδοση λιπασμάτων και φυτοφαρμάκων που χρησιμοποιούνται στη γεωργία, σπόρων και άλλων γεωργικών προϊόντων που προορίζονται για σπορά ή φύτευση, καθώς και η παροχή υπηρεσιών του τύπου που χρησιμοποιούνται ειδικά στον αγροτικό τομέα, που

προβλέπονται με κοινή εντολή του Υπουργού Δημοσίων. Οικονομικών και του Υπουργού Γεωργίας και Ανάπτυξης αγροτικών.

- υπηρεσίες ύδρευσης και αποχέτευσης.

Ο μειωμένος συντελεστής 5% εφαρμόζεται στη φορολογική βάση για τις ακόλουθες παραδόσεις αγαθών και υπηρεσιών:

- σχολικά εγχειρίδια, βιβλία, εφημερίδες και περιοδικά, εκτός από εκείνα που προορίζονται αποκλειστικά ή κυρίως για διαφήμιση·
- τις υπηρεσίες που συνίστανται στην παροχή πρόσβασης σε κάστρα, μουσεία, μνημεία, ιστορικά μνημεία, αρχιτεκτονικά και αρχαιολογικά μνημεία, ζωολογικούς και βοτανικούς κήπους, λούνα παρκ και πάρκα αναψυχής

Οι ακόλουθες πράξεις γενικού συμφέροντος απαλλάσσονται του φόρου:

- νοσηλεία, ιατρική περίθαλψη και επεμβάσεις στενά συνδεδεμένες με αυτές
- την παροχή υπηρεσιών που εκτελούνται από οδοντιάτρους και οδοντοτεχνίτες
- περίθαλψη και επίβλεψη που παρέχεται από ιατρικό και παραϊατρικό προσωπικό

5.5 Ειδικοί φόροι κατανάλωσης

Οι εναρμονισμένοι ειδικοί φόροι κατανάλωσης είναι ειδικοί φόροι που επιβάλλονται άμεσα ή έμμεσα στην κατανάλωση των ακόλουθων προϊόντων:

- αλκοόλ και αλκοολούχα ποτά
- επεξεργασμένος καπνός
- ενεργειακά προϊόντα και ηλεκτρική ενέργεια

Επίσης υπόκεινται σε ειδικούς φόρους κατανάλωσης τα προϊόντα θέρμανσης καπνού και υγρά που περιέχουν νικοτίνη.

5.6 Φόροι ακίνητης περιουσίας

5.6.1 Φόρος δόμησης

Ο φορολογικός συντελεστής του φόρου δόμησης για κτίρια κατοικιών κυμαίνεται μεταξύ 0,08% και 0,2% ενώ για μη οικιστικά κτίρια είναι μεταξύ 0,2% και 1,3%. Στην περίπτωση κτιρίου που χρησιμοποιείται για γεωργικούς σκοπούς, ο εφαρμοστέος φορολογικός συντελεστής είναι 0,4%.

5.6.2 Φόρος ακίνητης περιουσίας

Οι ιδιοκτήτες γης υπόκεινται σε φόρο ακίνητης περιουσίας που καθορίζεται σε σταθερό ποσό ανά τετραγωνικό μέτρο, ανάλογα με την κατάταξη της περιοχής όπου βρίσκεται η γη και την περιοχή ή την κατηγορία χρήσης γης, σύμφωνα με την ταξινόμηση που γίνεται από το τοπικό συμβούλιο.

5.7 Περιβαλλοντικοί φόροι

Για την εισαγωγή στην εθνική αγορά συσκευασμένων αγαθών/υλικών συσκευασίας, ουσιών που είναι επικίνδυνες για το περιβάλλον, ελαστικών/βιομηχανικών ελαίων/σάκων μεταφοράς, ηλεκτρικού και ηλεκτρονικού εξοπλισμού, ηλεκτρικών και συσσωρευτών κ.λπ., οι εταιρείες έχουν την υποχρέωση να δηλώνουν και να καταβάλλουν σχετικές εισφορές στη Διοίκηση του Ταμείου Περιβάλλοντος.

5.8 Εξέλιξη του ρουμανικού φορολογικού συστήματος από το 2005

Το 2005 εισήχθη στη Ρουμανία το καθεστώς του flat tax σύμφωνα με τον οποίο τόσο ο συντελεστής φορολογίας εισοδήματος φυσικών προσώπων, όσο και εταιρειών είναι 16% ανεξάρτητα από εισοδηματικά, κοινωνικά ή άλλα κριτήρια. Ο γραμμικός συντελεστής αντικατέστησε την προοδευτική φορολογία εισοδήματος της οποίας ανώτατος συντελεστής ήταν το 40%. Ο εταιρικός συντελεστής που βρισκόταν σε ισχύ μέχρι το 2004 ήταν στο 25%, 9 μονάδες ψηλότερα. Η Ρουμανία ακολούθησε το παράδειγμα της Ουκρανίας και της Γεωργίας οι οποίες εισήγαγαν το γραμμικό συντελεστή το 2003 και το 2004 αντίστοιχα. Στην πορεία ακολούθησαν και άλλες χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης και μη. Η μεταρρύθμιση της ενιαίας φορολογίας υποκινήθηκε από την προοπτική παροχής κινήτρων για επενδύσεις, και ιδίως για άμεσες ξένες επενδύσεις (Stanchev, 2023).

Το 2005 υπό την πίεση της αύξησης κρατικών εσόδων για τη μείωση του δημόσιου χρέους και την αύξηση των εσόδων του κρατικού προϋπολογισμού ο ανώτατος συντελεστής ΦΠΑ αυξήθηκε από 19% στο 24% σε επίπεδο που παρέμεινε μέχρι το 2015, ενώ το 2016 μειώθηκε στο 20%.

Το 2017 υπήρξε δημοσιονομική χαλάρωση αναφορικά με τον ΦΠΑ, επιστρέφοντας στο μερίδιο του 19% ώστε να αυξηθεί το ποσοστό φορολογικής συμμόρφωσης και των εισαγωγών (Rădulescu et al., 2020) ενώ την ίδια χρονιά εισήχθη ένας ειδικός φόρος, παρεμφερής με ενιαίο φόρο, που αποδίδεται σε οντότητες που δραστηριοποιούνται στον τουρισμό και τα τρόφιμα τα οποία κατέβαλαν φόρο επί των κερδών.

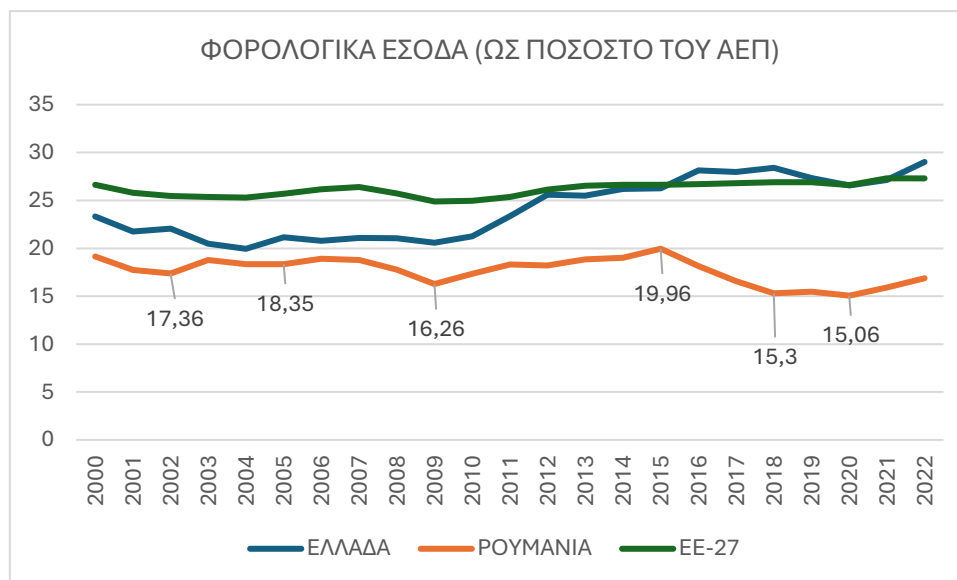
Το 2018 υπήρξε δημοσιονομική χαλάρωση αναφορικά με το φόρο εισοδήματος φυσικών προσώπων ως μέθοδος εξορθολογισμού του φορολογικού συστήματος μέσω ενός σκεπτικού σύμφωνα με το οποίο, ένας χαμηλότερος φορολογικός συντελεστής μπορεί να αναγκάσει τους ανθρώπους να εργάζονται περισσότερο, να μειώσει το ποσοστό της παραοικονομίας και, ως εκ τούτου, τη φοροδιαφυγή (Homorodean et al, 2014). Ο φόρος εισοδήματος μειώθηκε, ως αποτέλεσμα της μείωσης του συντελεστή κατά 6 ποσοστιαίες μονάδες από 16% σε 10% , από τον Ιανουάριο του 2018. Το επίπεδο των ειδικών φόρων κατανάλωσης για τα ενεργειακά προϊόντα έχει μειωθεί, επίσης.

Το 2019 δημοσιεύθηκε ένα σχέδιο αποδοτικότητας του φορολογικού συστήματος μέσω της αλλαγής των διαδικασιών της φορολογικής διοίκησης.

6. Αξιολόγηση ρουμανικού φορολογικού συστήματος συγκριτικά με αυτά της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

6.1 Φορολογικά έσοδα

Διάγραμμα 6.1 - Φορολογικά έσοδα ως ποσοστό του ΑΕΠ (Ελλάδα, Ρουμανία, ΕΕ-27)

Πηγή: Eurostat

Στη Ρουμανία τα φορολογικά έσοδα έχουν υποστεί κυμαινόμενες αλλαγές. Στην κορύφωση της ύφεσης το 2009 κατέγραψαν το χαμηλότερο μερίδιο, 16,26% του ΑΕΠ, τιμή κοντά σε αυτό υπήρχε και το 2017 ως αποτέλεσμα της αύξησης των φορολογικών εσόδων το 2016 λόγω της αρνητικής εξέλιξης των εισπράξεων άμεσων και έμμεσων φόρων (Rădulescu et al., 2020). Μετά το 2015, η ποσοστιαία εξέλιξη των εισπράξεων στο ΑΕΠ μειώνεται ραγδαία και προς την αντίθετη κατεύθυνση από την Ελλάδα και την Ευρωπαϊκή Ένωση. Η τελευταία έχει ελαφρώς ανοδική τάση ενώ η Ελλάδα ισχυρότερη.

Το έτος 2009, το πρώτο έτος της οικονομικής κρίσης, επέφερε ξαφνική πτώση στο επίπεδο των φορολογικών εσόδων παρά τη μείωση του ανώτατου συντελεστή ΦΠΑ κατά 5 ποσοστιαίες μονάδες, ενώ από το 2010 ο όγκος των φορολογικών εσόδων στη Ρουμανία παρουσίασε ελαφρές αυξήσεις. Από το 2010, το μερίδιο των φορολογικών εσόδων στο ΑΕΠ εισέρχεται σε μια αυξανόμενη διαδικασία.

Το μερίδιο των φορολογικών εσόδων στο ΑΕΠ κατά την περίοδο 2005-2013 παρουσιάζει μια ραγδαία εξέλιξη – αυξανόμενη και μειούμενη επανειλημμένα – υποδηλώνοντας την αστάθεια του ρουμανικού φορολογικού συστήματος καθώς επηρεάζεται εύκολα από εξωτερικούς παράγοντες όπως η οικονομική κρίση καθώς και οι εκλογικές περιόδους (Rădulescu et al., 2020).

6.2 Έμμεσοι φόροι

Πίνακας 6.1 Έσοδα από έμμεσους φόρους ως ποσοστό του ΑΕΠ

ΕΤΗ	ΡΟΥΜΑΝΙΑ	ΕΛΛΑΔΑ	Ε.Ε.-27
2000	11,92	13,22	13,5
2001	11,35	12,87	13,2
2002	11,6	12,97	13,24
2003	12,62	12,23	13,24
2004	11,86	11,72	13,26
2005	12,98	11,99	13,43
2006	12,88	12,38	13,48
2007	12,24	12,7	13,43
2008	11,38	12,69	12,97
2009	10,32	11,82	12,81
2010	11,68	12,82	13,06
2011	12,52	13,85	13,23
2012	12,66	14,53	13,52
2013	12,89	14,88	13,6
2014	12,81	16,3	13,69
2015	13,36	16,68	13,69
2016	11,61	17,88	13,66
2017	10,47	17,85	13,64
2018	10,44	17,95	13,67
2019	10,62	17,81	13,66
2020	10,36	17,04	13,36
2021	10,76	17,51	13,74
2022	10,75	19,36	13,58

Πηγή: Eurostat

Το μερίδιο των έμμεσων φόρων στα φορολογικά έσοδα των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης αποτελεί το 13% περίπου των συνολικών εσόδων, ενώ είναι υψηλότερο από το μερίδιο των άμεσων φόρων.

Στη Ρουμανία το ποσοστό αυτό έφτασε το 2015 στο 13,4% ενώ τα επόμενα χρόνια το ποσοστό αυτό είναι περίπου σταθερό στο 10,5% περίπου. Στην Ελλάδα το ποσοστό αυτό έχει αυξηθεί από το 12% το 2008 στο 18% περίπου από το 2016 και μετά φτάνοντας το 19,4% το 2022.

Το μερίδιο της έμμεσης φορολογίας στο ΑΕΠ της Ρουμανίας ήταν σχετικά κοντά σε εκείνο του μέσου όρου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αλλά το 2009 κατέγραψε το χαμηλότερο μερίδιο φόρων λόγω της δυσμενούς οικονομικής κατάστασης εκείνη την εποχή (Rădulescu et al., 2020). Ο έμμεσος φόρος είναι εξαιρετικά σημαντικός σε μια λιγότερο ανεπτυγμένη χώρα.

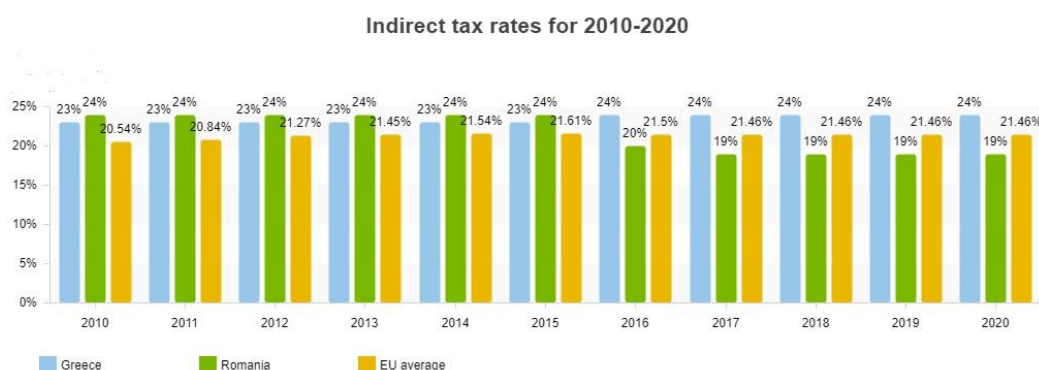
Στη Ρουμανία ο βαθμός είσπραξης έμμεσων φόρων είναι πολύ μικρός, Αυτό οφείλεται τόσο στη χαμηλότερη φορολογική βάση όσο και στο παρωχημένο φορολογικό σύστημα (Rădulescu et al, 2020).

Πίνακας 6.2 - Έσοδα από Φ.Π.Α. ως ποσοστό του ΑΕΠ

ΕΤΗ	ΡΟΥΜΑΝΙΑ	ΕΛΛΑΔΑ	Ε.Ε.-27
2000	6,49	6,32	6,83
2001	6,27	6,69	6,67
2002	7,08	7,32	6,63
2003	7,40	6,74	6,60
2004	6,75	6,49	6,62
2005	8,13	6,72	6,76
2006	7,96	6,77	6,81
2007	7,90	7,10	6,92
2008	7,53	7,02	6,76
2009	6,27	6,26	6,55
2010	7,40	7,12	6,83
2011	8,24	7,39	6,87
2012	7,90	7,28	6,89
2013	8,19	7,00	6,92
2014	7,64	7,15	6,97
2015	8,07	7,31	6,98
2016	6,55	8,21	7,01
2017	6,25	8,28	7,07
2018	6,26	8,51	7,13
2019	6,15	8,39	7,14
2020	6,06	7,83	6,91
2021	6,42	8,35	7,36
2022	6,77	9,01	7,48

Πηγή: Eurostat

Διάγραμμα 6.2 Συντελεστές έμμεσων φόρων 2010-2020 (Ελλάδα, Ρουμανία & Ε.Ε.)

Πηγή: KPMG

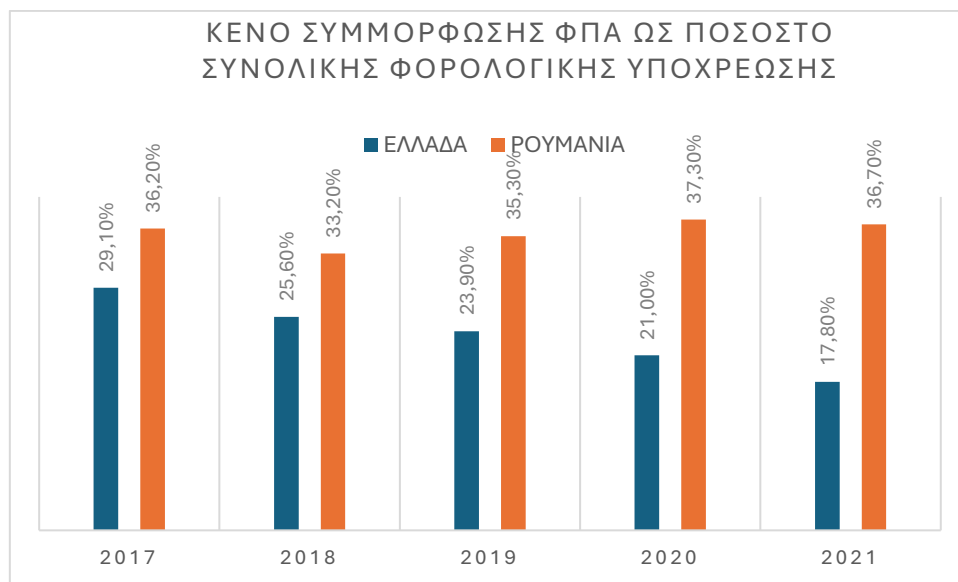
Ο ΦΠΑ στη Ρουμανία από το 2000 ως το 2009 ήταν 19% και τα φορολογικά έσοδα από το ΦΠΑ την περίοδο εκείνη βρίσκονταν περίπου στο 7% του ΑΕΠ. Τα έτη 2010 ως το 2015 ο ΦΠΑ ήταν στο 24% και τα έσοδα αυξήθηκαν περίπου κατά 1% του ΑΕΠ. Το 2016 ο φορολογικός συντελεστής μειώνεται στο 20% ενώ από το 2017 και μετά ο συντελεστής μειώνεται στο 19% και τα έσοδα από ΦΠΑ δεν ξεπερνούν το 6,5% του ΑΕΠ. Το ποσοστό αυτό δεν απέχει από το μέσο όρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης ο οποίος είναι περίπου στο 7% του ΑΕΠ.

Ο ΦΠΑ στη Ρουμανία είχε μια σταθερή τάση με εξαίρεση το έτος 2009, οπότε υπήρχε πτώση 1,3 ποσοστιαίες μονάδες. Το 2010 σημειώθηκε αύξηση περισσότερο από μία ποσοστιαία μονάδα λόγω της αλλαγής του συντελεστή ΦΠΑ από 19% σε 24%. Ένας αυξημένος συντελεστής ΦΠΑ, εξάλλου, έχει το δικαίωμα να αυξήσει τα έσοδα και να μειώσει το έλλειμμα στον κρατικό προϋπολογισμό (Rădulescu et al., 2020).

Το κενό ΦΠΑ (vat gap) παρέχει μια εκτίμηση της απώλειας εσόδων ΦΠΑ λόγω απάτης, φοροδιαφυγής και φοροαποφυγής. Το κενό φόρου προστιθέμενης αξίας είναι ένας αξιοσημείωτος δείκτης φοροδιαφυγής, φοροαποφυγής και συνολικής αναποτελεσματικότητας στο φορολογικό σύστημα. Η Ρουμανία κατέχει τον υψηλότερο δείκτη στην Ευρωπαϊκή Ένωση, με την Ελλάδα να έρχεται δεύτερη με αρκετά χαμηλότερα ποσοστά. Οι διαφορές στις εκτιμήσεις του κενού ΦΠΑ μεταξύ των χωρών της ΕΕ αντανακλούν τις διαφορές στα κράτη μέλη σχετικά με τη φορολογική συμμόρφωση, την απάτη, την φοροαποφυγή και τη φορολογική διοίκηση (European Commission, Taxation and Customs Union). Επιβαρύνει άμεσα τους συνεπείς φορολογούμενους σε σχέση με τους μη συνεπείς, δημιουργεί αρνητικό

αντίκτυπο στις κρατικές δαπάνες και περιορίζει τους δημοσιονομικούς πόρους του κράτους (European Commission,2023)

Διάγραμμα 6.3 - Κενό συμμόρφωσης Φ.Π.Α. ως ποσοστό συνολικής φορολογικής υποχρέωσης

Πηγή: European Commission, VAT Gap in the EU: 2023 Report

Πίνακας 6.3 - Κενό συμμόρφωσης Φ.Π.Α. 2021 ως ποσοστό συνολικής φορολογικής υποχρέωσης

VAT Compliance Gap 2021 (as % of VAT Total Tax Liability)	
Romania	36,70%
Malta	25,70%
Greece	17,80%
Lithuania	14,50%
Italy	10,80%
Slovakia	10,60%
Cyprus	8,30%
Latvia	7,30%
Czech Republic	7,00%
Belgium	6,90%
Ireland	6,70%
Croatia	5,70%
Denmark	5,00%
Bulgaria	4,90%
France	4,90%
Hungary	4,40%
Sweden	3,80%
Portugal	3,60%

Poland	3,30%
Austria	2,80%
Germany	2,80%
Slovenia	2,00%
Luxembourg	1,60%
Estonia	1,40%
Spain	0,80%
Finland	0,40%
Netherlands	-0,20%
EU-27	5,40%

Πηγή: European Commission, VAT Gap in the EU: 2023 Report

Αναφορικά με τους ειδικούς φόρους κατανάλωσης η Ρουμανία ανήκει στις χώρες με τους χαμηλότερους φόρους. Το 2021 έχει το δεύτερο χαμηλότερο φόρο ανά λίτρο καθαρής αλκοόλης ο οποίος είναι 7,48€ τη στιγμή που ο μέσος όρος των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι 18,32€. Η Ελλάδα έχει υψηλότερο ειδικό φόρο από το μέσο όρο στα 24,50€, κατέχοντας τον πέμπτο μεγαλύτερο φόρο. Το μικρότερο φόρο ανά λίτρο καθαρής αλκοόλης στην Ευρωπαϊκή Ένωση έχει η Βουλγαρία στα 5,62€ και το μεγαλύτερο η Φιλανδία στα 50,35€.

Ο ειδικός φόρος κατανάλωσης στα τσιγάρα είναι στη Ρουμανία στα 2,12€ ανά πακέτο όταν ο μέσος όρος των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι στα 3,22€ ανά πακέτο. Ο μικρότερος συντελεστής είναι της Βουλγαρίας στο 1,80€ και ο μεγαλύτερος της Ιρλανδίας, στα 8€ ανά πακέτο. Η Ελλάδα έχει το δέκατο τέταρτο μεγαλύτερο συντελεστή στα 2,75€.

Οι φόροι στα καύσιμα αποτελούν μέσο μείωσης της ρύπανσης εξοικονόμησης ενέργειας. Η Ευρωπαϊκή Ένωση απαιτεί από τα κράτη μέλη να επιβάλλουν ελάχιστο ειδικό φόρο κατανάλωσης 0,36 ευρώ ανά λίτρο στη βενζίνη. Τον ελάχιστο συντελεστή ακολουθούν η Βουλγαρία, η Ουγγαρία, η Μάλτα και η Πολωνία και από το 2023 και η Ρουμανία της οποίας ο φόρος ήταν τα προηγούμενα έτη 0,38€ ανά λίτρο. Οι υπόλοιπες χώρες επιβάλλουν υψηλότερους ειδικούς φόρους κατανάλωσης στη βενζίνη, με τον υψηλότερο να είναι αυτός της Ολλανδίας με 0,79€ ανά λίτρο ενώ η Ελλάδα έχει τον τέταρτο μεγαλύτερο συντελεστή στην Ευρωπαϊκή Ένωση με 0,70€ ανά λίτρο.

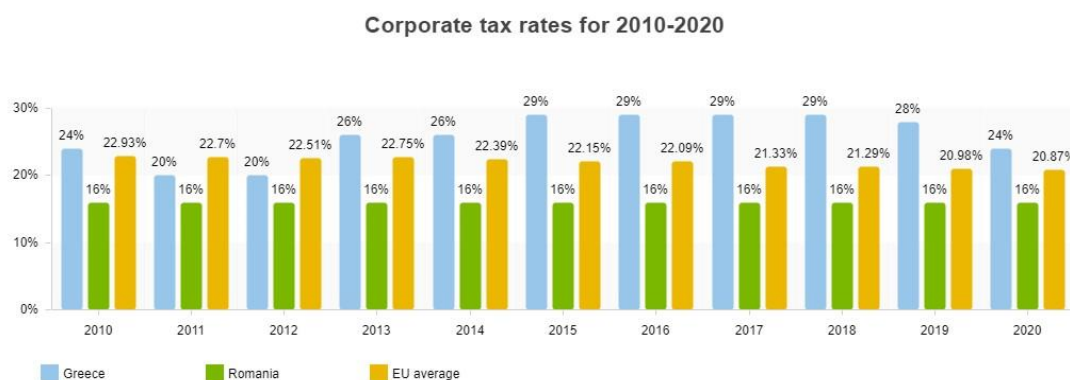
Αναφορικά με το φόρο στο καύσιμο ντίζελ το ελάχιστο ποσό είναι στα 0,33€, ποσό που ακολουθούν η Βουλγαρία, η Ουγγαρία, Μάλτα, η Πολωνία και η Ρουμανία όπως και στο φόρο

στη βενζίνη. Ο ειδικός φόρος κατανάλωσης στην Ελλάδα είναι 0,41€ ανά λίτρο ενώ ο υψηλότερος φόρος στην Ευρωπαϊκή Ένωση είναι αυτός της Ιταλίας 0,62€

6.3 Φόροι εταιρειών

Το 2005 η Ρουμανία καθιέρωσε πολιτική ενιαίου φόρου (flat tax rate), με το φορολογικό συντελεστή για τις εταιρείες να διαμορφώνεται από 25% στο 16% χωρίς να υφίσταται προοδευτική κλίμακα. Η μεταρρύθμιση της ενιαίας φορολογίας υποκινήθηκε από την προοπτική παροχής κινήτρων για επενδύσεις, και ιδίως για άμεσες ξένες επενδύσεις ώστε να αυξηθεί η ανταγωνιστικότητα και θεωρήθηκε ένα μέτρο μη στρεβλωτικό, απλό και διαφανές (Stanchev, 2013).

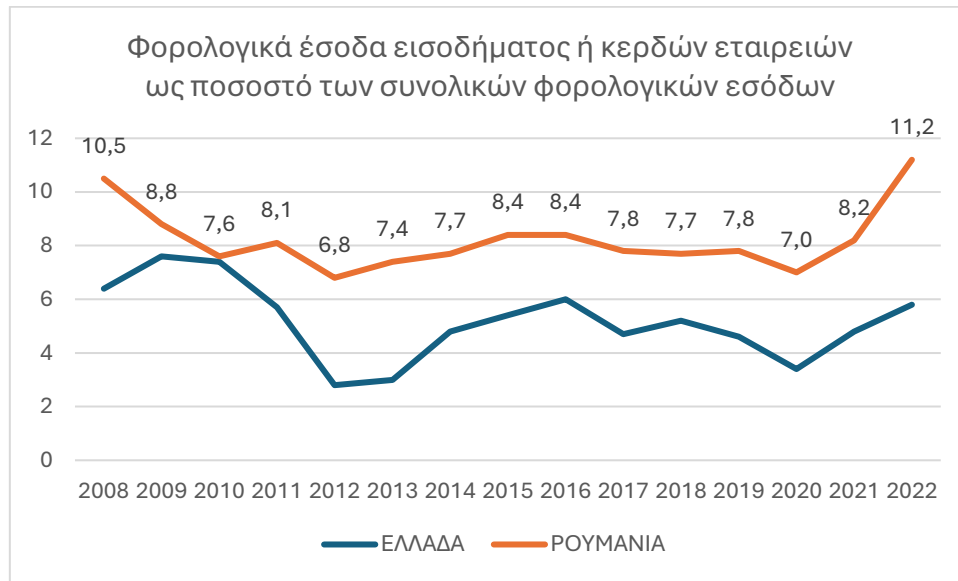
Διάγραμμα 6.4 - Συντελεστές εταιρικού φόρου 2010-2020 (Ελλάδα, Ρουμανία, Ε.Ε.)

Πηγή: KPMG

Παρά τη μείωση του συντελεστή τα φορολογικά έσοδα δεν μειώθηκαν αισθητά ούτε ως ποσοστό των φορολογικών εσόδων ούτε ως ποσοστό του ΑΕΠ. Παρόλο που στην Ελλάδα ο φορολογικός συντελεστής ήταν πάντα μεγαλύτερος παρά τις αυξομειώσεις, δεν καταγράφεται μεγάλη διάφορα στα φορολογικά έσοδα ως ποσοστό του ΑΕΠ παρότι υπάρχει διαχρονικά διάφορα περίπου 3 ποσοστιαίες μονάδες στα έσοδα εταιριών ως ποσοστό των συνολικών φορολογικών εσόδων με της Ρουμανίας να είναι μεγαλύτερα.

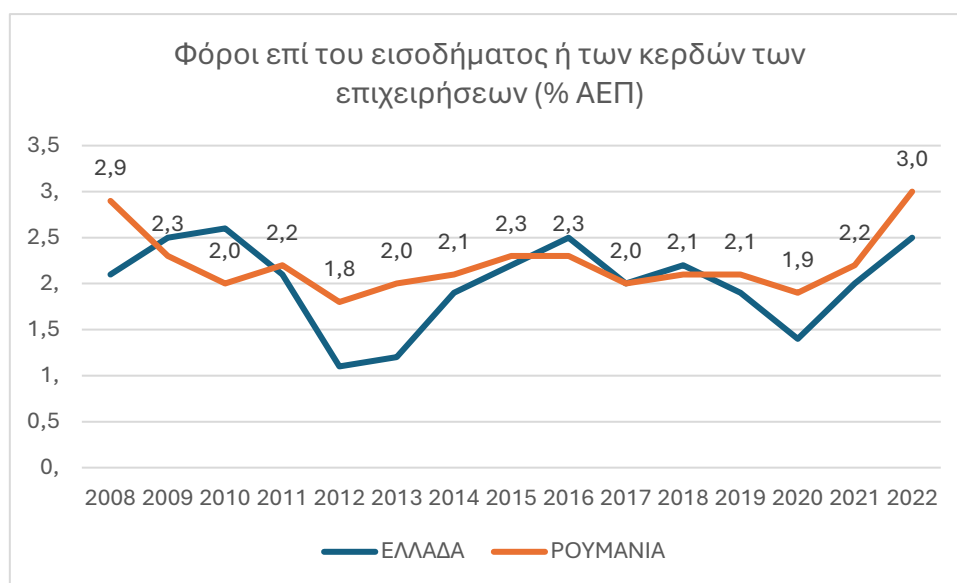
Διάγραμμα 6.5 - Φορολογικά έσοδα εισοδήματος ή κερδών εταιρειών ως ποσοστό των συνολικών φορολογικών εσόδων (Ελλάδα & Ρουμανία)

Πηγή: Eurostat

Στην Ελλάδα παρατηρείται έκπτωση του φόρου εισοδήματος των επιχειρήσεων ως ποσοστό του ΑΕΠ από το 2010 και μετά, αντίθετα με τη Ρουμανία που καταγράφει μια μικρή αύξηση μέχρι το 2011 αλλά τα ποσοστά βρίσκονται σταθερά γύρω στο 2%. Τα έσοδα από εταιρικούς φόρους ως ποσοστό των συνολικών φορολογικών εσόδων το 2010 ταυτίζονταν στις δύο χώρες αλλά μετέπειτα παρά τους μεγαλύτερους εταιρικούς φόρους στην Ελλάδα το ποσοστό των φόρων αυτών στα συνολικά έσοδα του κράτους την τελευταία δεκαετία είναι κατά μέσο όρο 4,60% ενώ στη Ρουμανία περίπου 8%.

Διάγραμμα 6.6 - Φόροι επί του εισοδήματος ή των κερδών των επιχειρήσεων (% ΑΕΠ)

Πηγή: Eurostat

Πίνακας 6.4 - Δομή φορολογικών εσόδων στη Ρουμανία

	Romania								
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
A. Structure of revenues	% of GDP								
Indirect taxes	12.5	11.8	10.8	11.9	10.0	13.2	12.8	12.8	13.4
VAT	8.0	7.8	6.5	7.5	8.6	8.2	8.1	7.6	8.1
Taxes and duties on imports excluding VAT	0.3	0.2	0.2	0.4	0.5	0.5	0.4	0.4	0.4
Taxes on products, except VAT and import duties	3.7	3.2	3.5	3.4	3.4	3.8	3.6	3.9	4.0
Other taxes on production	0.6	0.5	0.6	0.6	0.6	0.7	0.7	0.9	0.9
Direct taxes	6.7	6.6	6.2	5.7	6.0	5.8	5.9	6.2	6.6
Personal income	3.2	3.3	3.4	3.2	3.3	3.4	3.4	3.5	3.7
Corporate income	3.0	2.9	2.4	2.0	2.3	1.9	2.0	2.1	2.3
Social contributions	9.8	9.3	9.3	8.6	9.0	8.7	8.6	8.5	8.1
Employers	6.2	5.9	5.8	5.4	5.6	5.5	5.6	5.5	5.0
Employees	3.6	3.3	3.5	3.1	3.4	3.2	3.0	3.0	3.1
Total	29.0	27.6	26.3	26.2	28.1	27.7	27.3	27.5	28.0
B. Structure by level of government	% of total taxation								
Central government	62.4	63.1	60.9	63.2	64.0	63.5	64.0	64.4	66.7
Local government	4.0	3.2	3.5	4.0	3.8	3.6	3.7	3.6	3.4
Social security funds	33.2	33.2	35.2	32.5	31.9	32.5	32.0	31.7	29.5
EU Institutions	0.4	0.5	0.4	0.3	0.3	0.4	0.3	0.3	0.3

Πηγή: Taxation Trends in the European Union, 2017 edition; ec.europa.eu

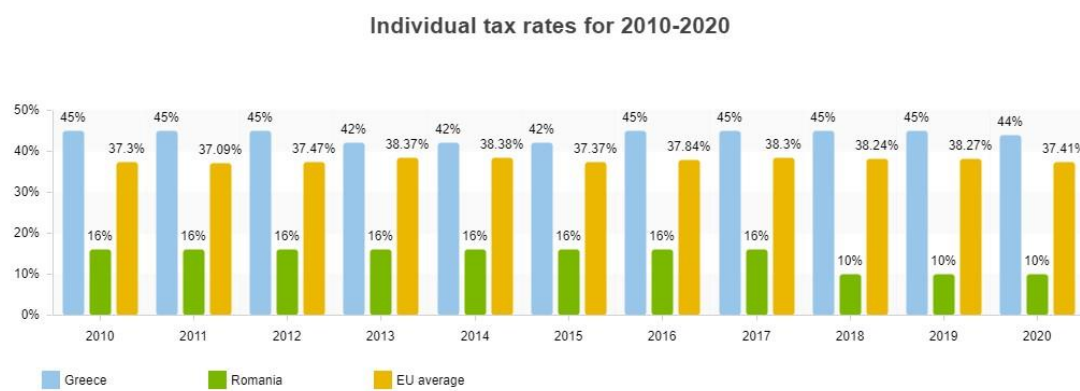
6.4 Φόρος εισοδήματος φυσικών προσώπων

Πίνακας 6.5 - Έσοδα φόρου εισοδήματος φυσικών προσώπων στη Ρουμανία 2000-2022

	Ως ποσοστό του ΑΕΠ	Ως ποσοστό συνολικών φόρων	Σε εκατομμύρια ευρώ
2000	3,5	11,3	1.405,0
2001	3,2	10,9	1.423,9
2002	2,7	9,5	1.320,6
2003	2,9	10,1	1.490,6
2004	3,0	10,5	1.786,4
2005	2,3	8,1	1.829,7
2006	2,9	9,7	2.776,6
2007	3,2	11,0	4.054,3
2008	3,2	11,8	4.728,8
2009	3,3	12,8	4.148,2
2010	3,2	12,0	4.074,9
2011	3,2	11,7	4.368,2
2012	3,3	12,3	4.548,9
2013	3,4	12,3	4.843,6
2014	3,5	12,8	5.305,0
2015	3,7	13,1	5.872,0
2016	3,7	13,8	6.215,6
2017	3,6	13,9	6.699,6
2018	2,4	8,9	4.874,9
2019	2,3	8,6	5.139,5
2020	2,4	9,0	5.293,5
2021	2,4	8,9	5.789,7
2022	2,5	9,2	7.204,8

Πηγή: Eurostat

Διάγραμμα 6.7 - Συντελεστές φόρου εισοδήματος φυσικών προσώπων 2010-2020 (Ελλάδα, Ρουμανία & Ε.Ε.)

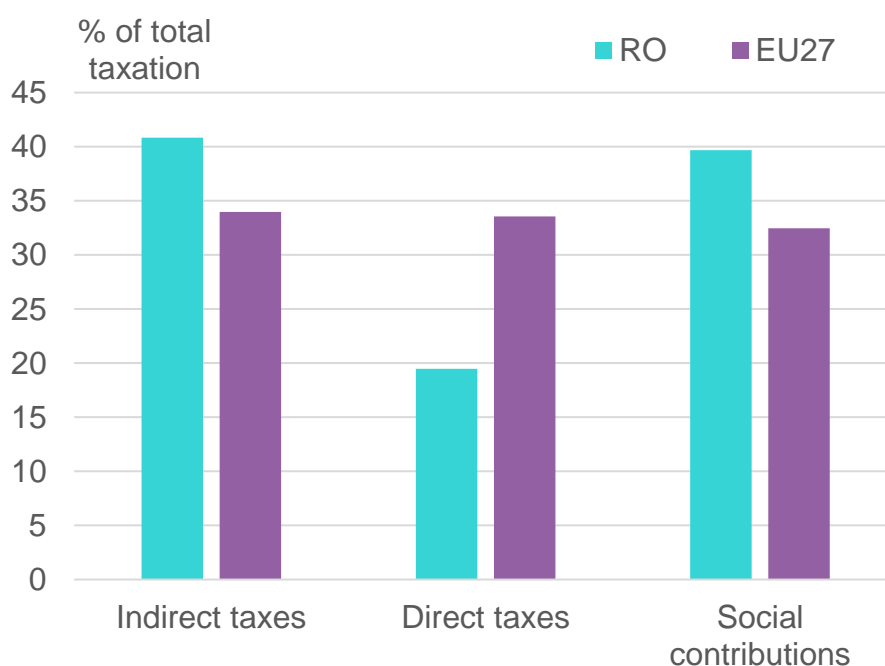

Πηγή: KPMG

Το ανώτερο κλιμάκιο του φόρου εισοδήματος φυσικών προσώπων στη Ρουμανία μέχρι το 2004 ήταν 40%. Το 2005, όταν θεσπίστηκε ο ενιαίος φόρος, ο συντελεστής φορολογία διαμορφώθηκε ανεξαρτήτως εισοδήματος στο 16%. Το ποσοστό αυτό παρέμεινε σταθερό μέχρι το 2017, καθώς από το 2018 μειώθηκε στο 10%. Από το 2005 έως το 2017 τα έσοδα του φόρου εισοδήματος ως ποσοστό του ΑΕΠ είναι κατά βάση σταθερά σε ποσοστό περίπου 3,3%. Σε απόλυτες τιμές τα έσοδα αυξάνονταν διαχρονικά. Η μείωση του φορολογικού συντελεστή στο 10% έχει ως αποτέλεσμα τη μείωση των εσόδων τα πρώτα έτη τόσο σε απόλυτους αριθμούς όσο και ως ποσοστό του ΑΕΠ το οποίο διαμορφώνεται στο 2,4%, ενώ μείωση παρατηρείται και στο μερίδιο του φόρου εισοδήματος φυσικών προσώπων στα συνολικά έσοδα.

Αναλύοντας τη δυναμική του μεριδίου των άμεσων φόρων στο συνολικό ΑΕΠ, διαπιστώνεται ότι η Ρουμανία αντιμετωπίζει πρόβλημα όσον αφορά τη φορολογική συμμόρφωση αλλά και με το φορολογικό σύστημα το οποίο χαρακτηρίζεται ως γραφειοκρατικό, αναποτελεσματικό και ξεπερασμένο όσον αφορά την εξέλιξη (Rădulescu et al., 2020).

Διάγραμμα 6.8 - Δομή φορολογικών εσόδων 2021 (Ρουμανία & Ε.Ε.-27)

Πηγή: European Commission, DG Taxation and Customs Union, based on Eurostat data

Διαχρονικά στην Ευρωπαϊκή Ένωση τα ποσοστά συμβολής στο ΑΕΠ τόσο των άμεσων όσο και των έμμεσων φόρων είναι ίσα. Τόσο στην Ελλάδα όσο και στη Ρουμανία το μερίδιο των έμμεσων φόρων στο συνολικό ΑΕΠ είναι σχεδόν διπλάσιο σε σχέση με τους άμεσους φόρους.

Οι έμμεσοι φόροι εισπράττονται ευκολότερα σε πραγματικό χρόνο ενώ δεν είναι περίπλοκος ο έλεγχος τους, με μικρό διοικητικό κόστος, συγχρόνως. Ωστόσο είναι περισσότερο “άδικοι” καθώς ζημιώνουν εξίσου πλούσιους και φτωχούς (διαΝΕΟσις, 2016). Τα φορολογικά συστήματα των πιο πολλών ανεπτυγμένων χωρών βασίζονται περισσότερο σε άμεσους παρά σε έμμεσους φόρους ενώ τα φορολογικά συστήματα αναπτυσσόμενων ή τριτοκοσμικών χωρών στηρίζονται περισσότερο στους έμμεσους φόρους.

Η μέση φορολογική επιβάρυνση στην Ε.Ε. φαίνεται να κατανέμεται σχεδόν εξίσου μεταξύ των άμεσων φόρων, των έμμεσων φόρων και των εισφορών κοινωνικής ασφάλισης. Οι κοινωνικές εισφορές της Ε.Ε. και της Ελλάδας την τελευταία δεκαετία κινούνται στο ίδιο ποσοστό περίπου της τάξης του 14,3% του ΑΕΠ ενώ η Ρουμανία έχει μικρότερο ποσοστό στο 10% λόγω των χαμηλότερων συντελεστών.

Πίνακας 6.6 - Φορολογικά έσοδα Ρουμανίας ως ποσοστό του ΑΕΠ ανά είδος φόρου 2008-2022

ΕΤΟΣ	ΑΜΕΣΟΙ ΦΟΡΟΙ	ΕΜΜΕΣΟΙ ΦΟΡΟΙ	ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΕΙΣΦΟΡΕΣ	ΦΟΡΟΙ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ	ΣΥΝΟΛΙΚΑ ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΑ ΕΣΟΔΑ	
					ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΑ ΕΣΟΔΑ	ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΑ ΕΣΟΔΑ
2008	6,4	11,2	9,6	0,0	17,6	27,3
2009	5,9	10,2	9,7	0,0	16,2	25,8
2010	5,7	11,6	9,2	0,0	17,3	26,4
2011	5,8	12,4	8,7	0,0	18,2	26,9
2012	5,5	12,6	8,4	0,0	18,1	26,5
2013	6,0	12,8	8,7	0,0	18,8	27,4
2014	6,2	12,7	8,5	0,0	18,9	27,5
2015	6,6	13,3	8,1	0,0	19,9	28,0
2016	6,5	11,5	8,9	0,0	18,1	27,0
2017	6,1	10,4	9,4	0,0	16,5	25,9
2018	4,9	10,4	11,3	0,0	15,2	26,5
2019	4,8	10,5	11,2	0,0	15,4	26,6
2020	4,7	10,3	11,8	0,0	15,0	26,8
2021	5,1	10,7	11,3	0,0	15,8	27,1
2022	6,1	10,6	10,7	0,0	16,7	27,4

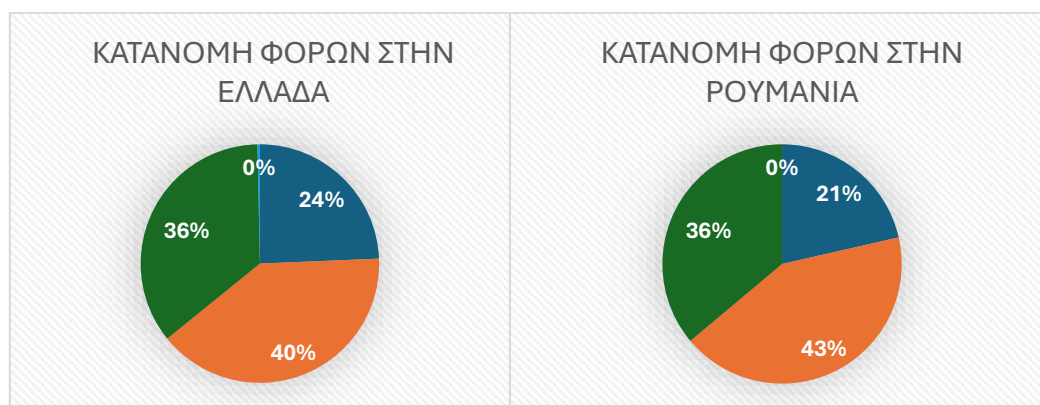
Πηγή: Eurostat

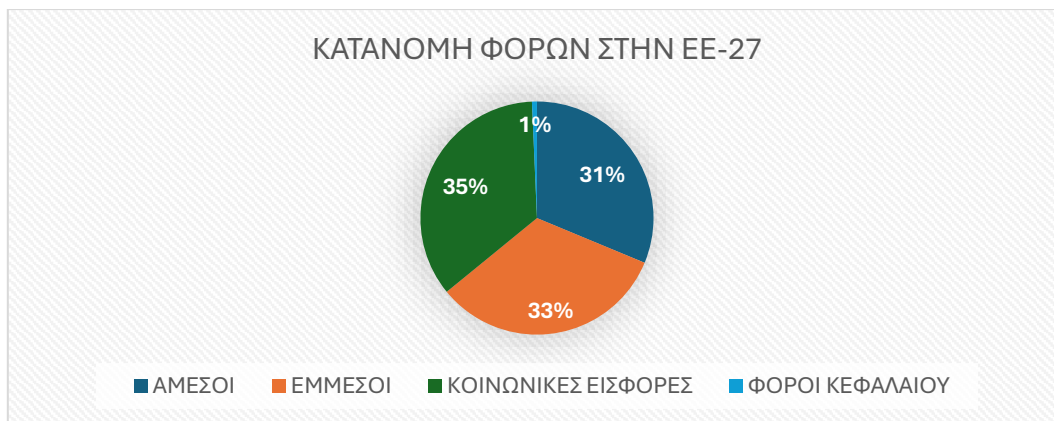
Πίνακας 6.7 - Φορολογικά έσοδα ΕΕ- 27 ως ποσοστό του ΑΕΠ ανά είδος φόρου 2008-2022

ΕΤΟΣ	ΑΜΕΣΟΙ ΦΟΡΟΙ	ΕΜΜΕΣΟΙ ΦΟΡΟΙ	ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΕΙΣΦΟΡΕΣ	ΦΟΡΟΙ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ	ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΑ ΕΣΟΔΑ	ΣΥΝΟΛΙΚΑ ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΑ ΕΣΟΔΑ
2008	12,5	12,8	13,9	0,2	25,6	39,4
2009	11,8	12,7	14,4	0,3	24,8	39,1
2010	11,7	12,9	14,1	0,2	24,9	38,9
2011	11,9	13,1	14,2	0,3	25,3	39,3
2012	12,4	13,4	14,3	0,2	26,0	40,3
2013	12,7	13,5	14,4	0,3	26,5	40,8
2014	12,7	13,6	14,4	0,3	26,5	40,9
2015	12,7	13,5	14,2	0,3	26,5	40,6
2016	12,8	13,5	14,3	0,3	26,5	40,7
2017	12,9	13,4	14,3	0,3	26,6	40,8
2018	13,0	13,5	14,3	0,3	26,7	40,9
2019	13,0	13,5	14,1	0,3	26,7	40,8
2020	13,0	13,2	14,6	0,3	26,4	40,9
2021	13,3	13,5	14,2	0,3	27,1	41,2
2022	13,4	13,3	13,9	0,3	27,0	40,9

Πηγή: Eurostat

Διάγραμμα 6.9 - Κατανομή φόρων στα συνολικά φορολογικά έσοδα στη Ρουμανία, την Ελλάδα και την Ευρωπαϊκή Ένωση (μέσος όρος των ετών 2008-2022)

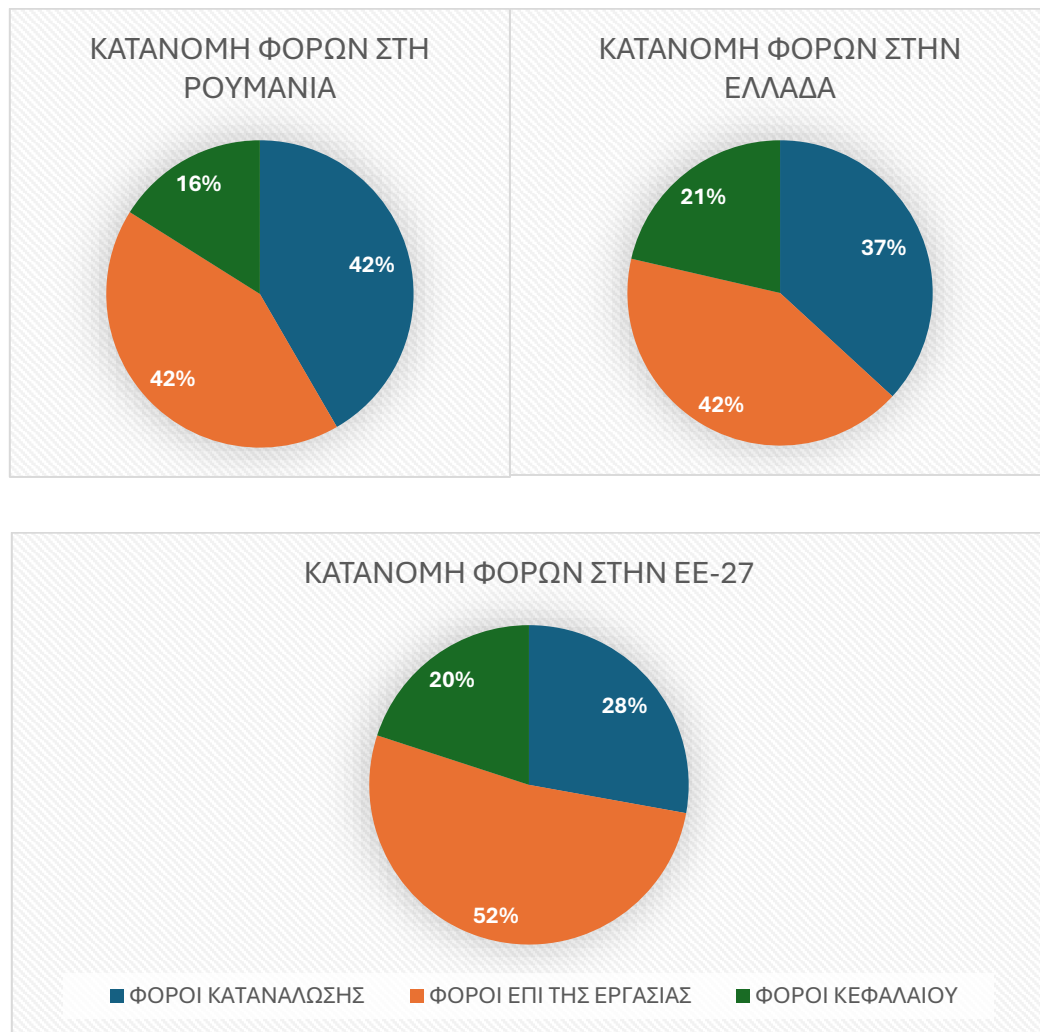
Πηγή: Eurostat

Είναι εμφανές ότι οι έμμεσοι φόροι υπερτερούν αρκετά στο σύνολο των φορολογικών εσόδων τόσο στη Ρουμανία όσο και στην Ελλάδα. Από τα διαγράμματα είναι ξεκάθαρο πως οι έμμεσοι φόροι έχουν διπλάσιο μερίδιο σε σχέση με τους άμεσους στα συνολικά φορολογικά έσοδα. Στην Ελλάδα η αναλογία αυτή αν και μικρότερη είναι αρκετά κοντά σε αυτήν της Ρουμανίας.

Παρατηρώντας τη δομή των φόρων του μέσου όρου της Ευρωπαϊκής Ένωσης ανά οικονομική λειτουργία παρατηρείται ότι οι φόροι επί της εργασίας αποτελούν τουλάχιστον το 50% των συνολικών εσόδων και ακολουθούν, περίπου ισάξια καταναλωμένοι, οι φόροι κατανάλωσης και οι φόροι κεφαλαίου. Στην περίπτωση της Ρουμανίας οι φόροι κατανάλωσης και εργασίας αποτελούν ένα ίσο ποσοστό της τάξεως του 42% στα συνολικά έσοδα ενώ οι φόροι κεφαλαίου αποτελούν το 16%. Στην περίπτωση της Ελλάδας επίσης οι φόροι κεφαλαίου αποτελούν το μικρότερο ποσοστό, με τους φόρους επί της εργασίας να καταλαμβάνουν το μεγαλύτερο μερίδιο στα συνολικά έσοδα και ακολουθούν με μικρή μόνο διαφορά οι φόροι κατανάλωσης.

Αν και μεταξύ Ελλάδας και Ρουμανίας υπάρχει μεγάλη διαφορά στο φορολογικό σύστημα καθώς αφενός το ένα έχει μεγαλύτερους φόρους οι οποίοι είναι πάνω από το μέσο όρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης και ακολουθεί την πολιτική της προοδευτικότητας της φορολογίας ενώ αυτό της Ρουμανίας έχει χαρακτηριστικό τόσο τους μικρούς συντελεστές φορολόγησης όσο και την πολιτική του ενιαίου φόρου, η δομή των φόρων και των φορολογικών εσόδων ανάλογα με τον τύπο της φορολογίας ή την οικονομική λειτουργία τείνουν να μοιάζουν αρκετά.

Διάγραμμα 6.10 - Κατανομή φόρων ανά οικονομική λειτουργία στη Ρουμανία, την Ελλάδα και την Ευρωπαϊκή Ένωση (μέσος όρος των ετών 2009-2021)

Πηγή: Eurostat

Τα κράτη της Ανατολικής Ευρώπης παράγουν σχετικά υψηλό μερίδιο των συνολικών εσόδων μέσω φόρων κατανάλωσης, ενώ στα κράτη της βόρειας και κεντρικής Ευρώπης, τα έσοδα προέρχονται κυρίως από φόρους επί της εργασίας (Stoilova, 2017).

Πίνακας 6.8 - Φόρος ακίνητης περιουσίας ως ποσοστό του ΑΕΠ (Ελλάδα, Ρουμανία & Ε.Ε.-27)

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
ΕΛΛΑΔΑ	3,3	3,6	3,2	3,5	3,5	3,5	3,3	3,3	3,4	3,2
ΡΟΥΜΑΝΙΑ	0,8	0,9	0,9	0,9	0,8	0,7	0,6	0,6	0,6	0,6
ΕΕ-27	2,1	2,2	2,3	2,3	2,3	2,3	2,2	2,2	2,2	2,2

Πηγή: European Commission, DG Taxation and Customs Union, based on Eurostat data

Αναφορικά με το φόρο ακίνητης περιουσίας η Ρουμανία δεν αξιοποιεί το φόρο αυτό καθώς το μερίδιο του φόρου αυτού στο ΑΕΠ είναι πολύ πιο κάτω από το μέσο όρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

6.5 Συμπεράσματα αναφορικά με το ρουμανικό φορολογικό σύστημα

Το ρουμανικό φορολογικό σύστημα έχει κατηγορηθεί έντονα για την αναποτελεσματικότητά του, τις παρωχημένες διαδικασίες και, τέλος, για την υπερβολική του γραφειοκρατία (Rădulescu et al., 2020).

Η Ρουμανία είναι μια χώρα ανεπαρκώς ανεπτυγμένη όσον αφορά τα έσοδα στον κρατικό προϋπολογισμό, τον βαθμό είσπραξης φόρων επί των κερδών, του εισοδήματος και του ΦΠΑ. Η αύξηση των φορολογικών εσόδων στο ΑΕΠ μπορεί να επιτευχθεί με τη μείωση του ποσοστού ανεργίας, τη μείωση της παραοικονομίας και την καταπολέμηση της φοροδιαφυγής. Εξάλλου, ο μικρός λόγος φορολογικών εσόδων προς ΑΕΠ στη Ρουμανία δείχνει σημαντικές δυνατότητες βελτίωσης της είσπραξης φόρων, σε αντίθεση με πολλά κράτη μέλη της ΕΕ, όπου ο λόγος φορολογικών εσόδων προς ΑΕΠ είναι πολύ ανώτερος (Daianu et al, 2012).

Λόγω της εκτεταμένης φοροδιαφυγής, το φορολογικό σύστημα στη Ρουμανία είναι ένα από τα λιγότερο αποτελεσματικά στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Ο κύριος λόγος για τον οποίο ο λόγος εσόδων προς ΑΕΠ είναι σχετικά χαμηλός στη Ρουμανία είναι ότι η φορολογική συμμόρφωση είναι πολύ αδύναμη. Επιπλέον, η φορολογική βάση είναι στενή και υπάρχουν πολλές απαλλαγές (Canagarajah et al., 2012).

Τα μέτρα δημοσιονομικής χαλάρωσης δεν ήταν αρκετά για να υπάρξει αποτελεσματικότητα στην είσπραξη. Είναι απαραίτητη η ενθάρρυνση της συμμόρφωσης των φορολογουμένων (Rădulescu et al., 2020).

Τα έσοδα του ΦΠΑ ως το 2015 ήταν μεγαλύτερα από τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης και έφταναν σε ποσοστά μεγαλύτερα του 8%. Μετέπειτα μειώθηκαν κάτω από 6,5% λόγω της μείωσης του κανονικού συντελεστή ΦΠΑ. Το έλλειμμα του ΦΠΑ ωστόσο είναι το μεγαλύτερο στην Ευρώπη και οδηγεί σε μεγάλες απώλειες εσόδων. Αναφορικά με τους ειδικούς φόρους κατανάλωσης σε καύσιμα, αλκοόλη και τσιγάρα στη Ρουμανία απαντώνται οι χαμηλότεροι στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Η εταιρική φορολογία η οποία είναι στο 16% αποδίδει περισσότερα έσοδα ως προς το ΑΕΠ σε σχέση με την Ελλάδα που επικρατούν μεγαλύτεροι συντελεστές με

εξαίρεση την περίοδο 2015-2019. Ως μερίδιο των συνολικών φορολογικών εσόδων Τα έσοδα της εταιρικής φορολογίας υπερβαίνουν τόσο της Ελλάδας όσο και της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ο φόρος εισοδήματος φυσικών προσώπων ήταν στο 16% μέχρι το 2018 όταν και μεταβλήθηκε σε 10%, φορολογικοί συντελεστές πολύ χαμηλότεροι από τα υπόλοιπα κράτη μέλη όπως αναλογικά και τα ποσοστά εσόδων.

Είναι φανερό ως προς τη δομή ότι οι έμμεσοι φόροι υπερβαίνουν τους άμεσους ενώ στις περισσότερες χρονικές περιόδους έχουν διπλάσιο ποσοστό εν αντιθέσει με την Ευρωπαϊκή Ένωση τα ποσοστά είναι ίσα.

Συνεπώς, το φορολογικό σύστημα της Ρουμανίας έχει μεγάλες διαφορές ως προς τους φορολογικούς συντελεστές τη δομή και τα έσοδα σε σχέση με την Ελλάδα και την Ευρωπαϊκή Ένωση. Ο ενιαίος φόρος ο οποίος διαφοροποιεί από τη βάση του το φορολογικό σύστημα, καθιερώθηκε για να αυξηθεί τόσο η συμμόρφωση όσο και ο ανταγωνισμός. Η ανάγκη αύξησης το συνολικών εσόδων απαιτεί την αναδιοργάνωση της φορολογικής διοίκησης και τη μείωση της γραφειοκρατίας για να ελαχιστοποιηθούν τα περιθώρια μη συμμόρφωσης και να αυξηθεί η φορολογική συνείδηση. Εξάλλου οι συντελεστές βρίσκονται σε χαμηλά επίπεδα σε σχέση με την Ευρωπαϊκή Ένωση οπότε το όφελος του φορολογουμένου να αποφύγει την πληρωμή του φόρου είναι μικρό.

7. Δημόσιο χρέος

7.1 Βασικές έννοιες

7.1.1 Το πρωτογενές πλεόνασμα ή έλλειμμα.

Είναι η διαφορά εσόδων και δαπανών στις οποίες δεν περιλαμβάνονται οι τόκοι και τα χρεολύσια. Το πρωτογενές αποτέλεσμα περιλαμβάνει τις δαπάνες για κατανάλωση, επενδύσεις και μεταβιβάσεις εισοδήματος ή κεφαλαίου (Καραβίτης, 2008). Η αποτελεσματικότητα της δημοσιονομικής πολιτικής έγκειται στον περιορισμό του πρωτογενούς ελλείμματος ή την αύξηση του πρωτογενούς πλεονάσματος (Δαλαμάγκας, 2010). Είναι το αποτέλεσμα απορρόφησης των πόρων της οικονομίας από το δημόσιο που είτε δαπανώνται, είτε αναδιανέμονται σε επιχειρήσεις και νοικοκυριά. Ουσιαστικά, δείχνει το πόσο τακτοποιημένα είναι τα δημόσια οικονομικά της χώρας (Καραβίτης, 2008). Η ύπαρξη υψηλών πρωτογενών πλεονασμάτων συνεχόμενα στον προϋπολογισμό είναι πρωταρχικής σημασίας για τη μείωση του δημοσίου χρέους ως ποσοστό του ΑΕΠ (Δαλαμάγκας, 2010).

7.1.2 Το καθαρό δημοσιονομικό αποτέλεσμα

Το καθαρό αποτέλεσμα ή ισοζύγιο γενικής κυβέρνησης είναι η διαφορά μεταξύ των συνολικών δαπανών, συμπεριλαμβανομένων των τόκων, και των συνολικών εσόδων. Άρα, είναι το πρωτογενές πλεόνασμα μειωμένο κατά το ποσό των τόκων ή το πρωτογενές έλλειμμα αυξημένο κατά το ποσό των τόκων (Δαλαμάγκας, 2010). Το καθαρό αποτέλεσμα αποτελεί τις «καθαρές δανειακές ανάγκες του δημοσίου». Εκφράζει την ανάγκη του δημοσίου για νέους χρηματικούς πόρους εκτός αυτό που χρειάζονται για εξόφληση παλαιότερων υποχρεώσεων (Καραβίτης, 2008). Η διατήρηση του αρνητικού καθαρού αποτελέσματος ή αλλιώς καθαρού ελλείμματος της γενικής κυβέρνησης, κάτω του 3% του ΑΕΠ αποτελεί υποχρέωση που απορρέει από το Σύμφωνο σταθερότητας και ανάπτυξης

7.1.3 Δημόσιο χρέος

Το δημόσιο χρέος είναι το άθροισμα των δημοσιονομικών ελλειμμάτων του παρελθόντος ή διαφορετικά, η συσσωρευμένη αξία όλων των ανεξόφλητων δανείων που έχουν εκδοθεί με τη μορφή κυρίως κρατικών ομολόγων από της συστάσεως του κράτους μέχρι και σήμερα (Δαλαμάγκας, 2010). Το δημόσιο χρέος μπορεί να διακριθεί σε καθαρό και ακαθάριστο.

Ακαθάριστο είναι το σύνολο των υποχρεώσεων του δημοσίου και υποδηλώνει όλες τις δεδουλευμένες εξωτερικές χρηματοοικονομικές υποχρεώσεις (OECD, 2017) ενώ καθαρό χρέος είναι το σύνολο των υποχρεώσεων του δημοσίου μειωμένο κατά το ποσό των απαιτήσεων που έχει έναντι τρίτων. Το χρέος μπορεί να είναι εγχώριο ή προς την αλλοδαπή αναλόγως του τόπου κατοικίας των πιστωτών και σε εθνικό νόμισμα ή σε συνάλλαγμα αναλόγως του νομίσματος που έχει γίνει η έκδοση χρέους (Καραβίτης, 2008).

7.2 Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης

Το Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης (ΣΣΑ) θεσπίστηκε στο πλαίσιο του τρίτου σταδίου της οικονομικής και νομισματικής ένωσης. Σχεδιάστηκε για να διασφαλίσει ότι τα κράτη μέλη της ΕΕ θα διατηρούν υγιή δημόσια οικονομικά μετά την εφαρμογή του ενιαίου νομίσματος.

Το σύμφωνο αρχικά περιλάμβανε ένα ψήφισμα της 17^{ης} Ιουνίου 1997 και δύο κανονισμούς του Συμβουλίου που προσδιόριζαν λεπτομερώς τις τεχνικές κατευθύνσεις για την υποστήριξη της εποπτείας της δημοσιονομικής κατάστασης, το συντονισμό των οικονομικών πολιτικών και ρυθμίσεις για την επιτάχυνση και τη διασάφηση της εφαρμογής της διαδικασίας υπερβολικού ελλείμματος (Ευρωπαϊκή Ένωση).

Βασικά χαρακτηριστικά του ΣΣΑ αποτελούν, η υποχρέωση των κρατών να τηρούν τουλάχιστον ισοσκελισμένους προϋπολογισμούς, αν όχι πλεονασματικούς και η διατήρηση του δημόσιου χρέους και του ελλείμματός σε τιμές που δεν πρέπει να υπερβαίνουν τα όρια του 60% και 3% αντίστοιχα (Χατζηγιάννης, 2008). Το όριο του 3% δεν έχει τεθεί τυχαία καθώς έχει εκτιμηθεί ότι οι δημόσιες επενδύσεις στις προηγμένες χώρες αντιπροσωπεύουν κατά μέσο όρο το 3% του ΑΕΠ (Δαλαμάγκας, 2010).

Την περίοδο μετά τη συγκρότηση της ΟΝΕ, το 1999 και της κυκλοφορίας του ενιαίου νομίσματος το 2001 παρατηρήθηκε ότι η πλειοψηφία των κρατών εμφάνισε δημοσιονομική χαλαρότητα λόγω της κόπωσης από την μακροχρόνια προσπάθεια ώστε να διατηρηθεί η οικονομική πειθαρχία. Οι προβλεπόμενες κυρώσεις δεν επιβλήθηκαν, αντίθετα αποφασίστηκε μεγαλύτερη ευελιξία, δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στα εθνικά οικονομικά χαρακτηριστικά.

Κατόπιν συζητήσεων σχετικά με τη λειτουργία του ΣΣΑ, , σημειώνεται η πρώτη του μεταρρύθμιση το 2005. Ωστόσο, η επιβολή ήταν ασθενής, με αποτέλεσμα σοβαρές δημοσιονομικές ανισορροπίες σε ορισμένα κράτη μέλη, τα οποία βρέθηκαν εκτεθειμένα όταν

εκδηλώθηκε η οικονομική και χρηματοπιστωτική κρίση το 2008, οπότε και πάρθηκαν αποφάσεις αυστηρότερης δημοσιονομικής επιτήρησης και πειθαρχίας.

Μετά την κρίση οι κανόνες οικονομικής διακυβέρνησης της ΕΕ ενισχύθηκαν μέσω οκτώ κανονισμών της ΕΕ και μίας διεθνούς συνθήκης:

Με τη δέσμη των έξι μέτρων (six pack) το 2011 θεσπίστηκε ένα σύστημα για την παρακολούθηση ευρύτερων οικονομικών πολιτικών, ώστε να εντοπίζονται έγκαιρα τα προβλήματα και τη λήψη δεσμευτικών πολιτικών άσκησης δημοσιονομικής πολιτικής.

Σύμφωνα με τη δέσμη δύο μέτρων (two pack) το 2013 , τα μέλη της ευρωζώνης δεσμεύονται να υποβάλλουν τα μεσοπρόθεσμα δημοσιονομικά τους προγράμματα κάθε φθινόπωρο στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή καθώς και τα εθνικά προγράμματα μεταρρυθμίσεων όπου αναλύονται κυρίως οι πολιτικές για την απασχόληση για τους επόμενους δώδεκα μήνες, με εξαίρεση όσες υπάγονται σε πρόγραμμα μακροοικονομικής προσαρμογής.

Σύμφωνα με ένα κανονισμό της δέσμης δύο μέτρων προβλέπεται ότι για να αιτηθεί ένα κράτος χρηματοδοτική βοήθεια από τους ευρωπαϊκούς μηχανισμούς σταθεροποίησης και στήριξης όπως ο Ευρωπαϊκός Μηχανισμό Χρηματοοικονομικής Σταθεροποίησης, το Ευρωπαϊκό Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας και ο Ευρωπαϊκός Μηχανισμός Σταθερότητας, απαιτείται να συνταχθεί προηγουμένως από την Επιτροπή έκθεση βιωσιμότητας χρέους κατόπιν διαβούλευσης με την ΕΚΤ και ενδεχομένως με τη συνδρομή του ΔΝΤ.

Ακόμα, στον κανονισμό αναφέρονται τρεις κατηγορίες κρατών. Εκείνα τα οποία τελούν υπό ενισχυμένη εποπτεία λόγω έλλειψης χρηματοοικονομικής σταθερότητας, αυτά που υπόκεινται σε πρόγραμμα χρηματοοικονομικής προσαρμογής και λαμβάνουν οικονομική βοήθεια για την ανακεφαλαιοποίηση των χρηματοπιστωτικών τους ιδρυμάτων και σε αυτά που ολοκληρώνουν πρόγραμμα οικονομικής προσαρμογής.

Στη Σύνοδο του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου στις 2 Μαρτίου 2012, υπογράφηκε η διακυβερνητική Συνθήκη για τη Σταθερότητα, το Συντονισμό και τη Διακυβέρνηση (Δημοσιονομικό Σύμφωνο) η οποία εισήγαγε αυστηρότερες δημοσιονομικές διατάξεις από ό,τι το ΣΣΑ. Βασικότερο συστατικό του Δημοσιονομικού Συμφώνου αποτελεί η νομική υποχρέωση κάθε κράτους για διασφάλιση ισοσκελισμένων ή πλεονασματικών εθνικών προϋπολογισμών. Σε περίπτωση τυχόν απόκλισης από τον κανόνα περί ισοσκελισμένου

προϋπολογισμού θα λαμβάνονται αυτομάτως διορθωτικά μέτρα, ενώ απαλλαγή από το κανόνα θα είναι δυνατή σε εξαιρετικές περιπτώσεις, όπως σε σοβαρή οικονομική ύφεση.

Προβλέπεται το περιθώριο διαρθρωτικού ελλείμματος, το οποίο μπορεί να φτάνει το 0,5% του ΑΕΠ της κάθε χώρας. Το διαρθρωτικό έλλειμμα δε σχετίζεται με τον οικονομικό κύκλο και με έκτακτες δαπάνες αλλά αφορά τα σταθερά μακροοικονομικά μεγέθη. Έτσι το διαρθρωτικό έλλειμμα είναι το γενικό έλλειμμα μείον την επίπτωση του οικονομικού κύκλου στις κρατικές δαπάνες και τα έσοδα (Ευρωπαϊκή Ένωση).

Αν το δημόσιο χρέος είναι υψηλότερο του 60% του ΑΕΠ, το κράτος υποχρεούται να το ελαττώσει κατά 1/20 σε σχέση με την τιμή αναφοράς. Ενώ, αν το δημόσιο χρέος είναι χαμηλότερο του 60% του ΑΕΠ, το διαρθρωτικό έλλειμμα μπορεί να ανέρχεται τουλάχιστον στο 1% του ΑΕΠ.

Επίσης, η διακυβερνητική συμφωνία έχει σκοπό την αναβάθμιση στον συντονισμό των εθνικών οικονομικών πολιτικών. Έτσι απαιτείται από τα κράτη να αναφέρουν το πλάνο τους για την έκδοση δημόσιου χρέους ώστε οι οικονομικές μεταρρυθμίσεις να συζητούνται, να αναλύονται και να συντονίζονται εκ των προτέρων (Ευρωπαϊκή Ένωση).

Τον Νοέμβριο του 2022, η Επιτροπή εξέδωσε ανακοίνωση σχετικά με τις κατευθυντήριες γραμμές για τη μεταρρύθμιση του πλαισίου οικονομικής διακυβέρνησης της ΕΕ, στην οποία συνιστάται μεταρρύθμιση του μελέτης και της λειτουργίας του ΣΣΑ.

Τον Μάρτιο του 2023 η Επιτροπή εξέδωσε ανακοίνωση για την παροχή στα κράτη μέλη κατευθύνσεων σχετικά με την άσκηση και τον συντονισμό της δημοσιονομικής πολιτικής το 2024.

7.3 Ελληνικό Δημόσιο χρέος

7.3.1 Πορεία ελληνικού δημόσιου χρέους

Η παγκόσμια κρίση φαίνεται να είναι μια κρίση δημόσιου χρέους καθώς μέρος του ιδιωτικού χρέους μετατράπηκε σε δημόσιο και οδήγησε σε κρίση αφερεγγυότητας λόγω της ανόδου των επιτοκίων (Zisimopoulos et al, 2018). Το ακαθάριστο δημόσιο χρέος ως ποσοστό του ΑΕΠ στις αναπτυγμένες οικονομίες συνέχισε να αυξάνεται ξεπερνώντας το 100% για πρώτη φορά το 2011. Στην Ευρωπαϊκή Ένωση το ακαθάριστο δημόσιο χρέος έχει αυξηθεί σημαντικά τα

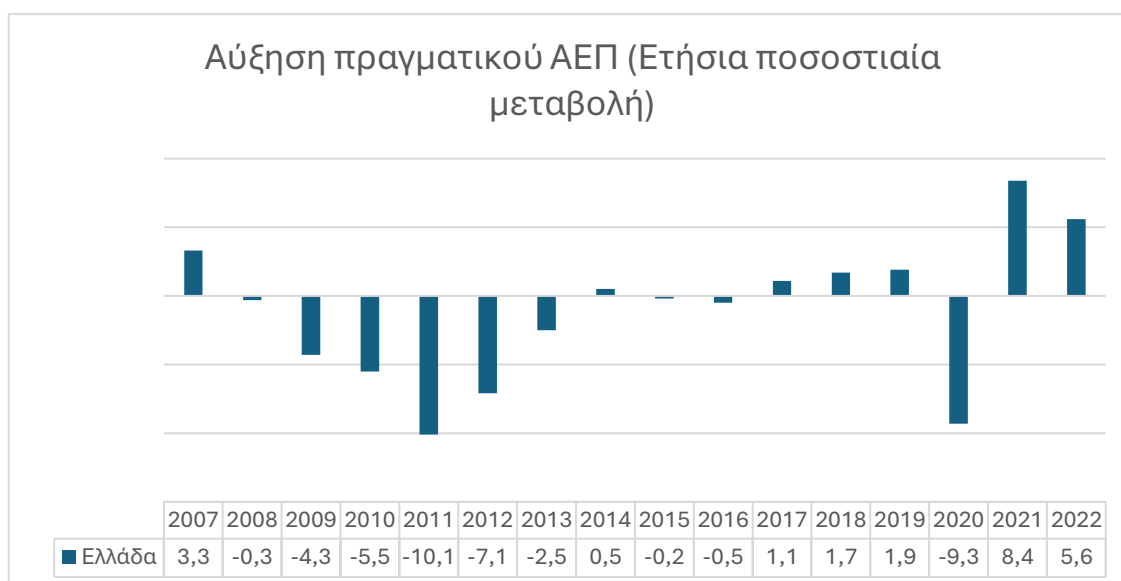
τελευταία χρόνια. Κατά την χρηματοπιστωτική κρίση του 2008 το δημόσιο χρέος στην Ε.Ε.-27 ήταν 65,2% όταν το 2014 μεγεθύνθηκε, φτάνοντας στο 87,2% σύμφωνα με τη Eurostat. Ωστόσο, το ελληνικό δημόσιο χρέος στο ποσοστό του ΑΕΠ είναι το υψηλότερο στην Ευρωπαϊκή Ένωση και πολύ πιο πάνω από το μέσο όρο της. Οι αντίστοιχες τιμές ήταν 109,42% του ΑΕΠ το 2008 και 180,34% το 2014. Εξάλλου, η πορεία των δημοσιονομικών οικονομικών ήταν μη βιώσιμη ήδη κατά την περίοδο 2001-2009 και σε συνδυασμό με την έλλειψη εξωτερικής ανταγωνιστικότητας τα βασικότερα μακροοικονομικά μεγέθη είχαν επιδεινωθεί (Arghyrou & Tsoukalas, 2011)

Από τα μέσα της δεκαετίας του 1990 ως και το 2007 υπήρχαν ευνοϊκές συνθήκες για τη μείωση του χρέους. Υπήρχε ο υψηλός βαθμός οικονομικής ανάπτυξης, η πτώση επιτοκίων ως το 2005, τα υψηλά πρωτογενή πλεονάσματα ως το 2001 καθώς και έσοδα από αποκρατικοποιήσεις. Αντίθετα, παρατηρήθηκαν λανθασμένοι χειρισμοί από την πλευρά της κυβέρνησης που οδηγούσαν σε δαπάνες και εμποδίζαν την παραγωγή του πλούτου καθώς και κατασπατάληση της μείωσης των επιτοκίων δανεισμού μετά την είσοδο στην ευρωζώνη το 2001 (Καζάκος κ.α., 2016). Το 2004 ενεργοποιήθηκε η διαδικασία υπερβολικού ελλείμματος η οποία παραπέμπει σε περιοριστική δημοσιονομική πολιτική.

Η ελληνική οικονομία σημείωσε αρνητικούς ρυθμούς ανάπτυξης την περίοδο μεγάλης ύφεσης για όλες τις δυτικές οικονομίες, το 2008-2009 με αποτέλεσμα τη δραματική επιδείνωση της δημοσιονομικής κατάστασης (Ξαφά, 2017). Η δυναμική του χρέους ενισχύθηκε καθώς επιβραδύνθηκε ο ρυθμός της οικονομικής ανάπτυξης

Η Ελληνική κρίση έχει σχετιστεί άμεσα τόσο με την πορεία του χρέους ως ποσοστό του ΑΕΠ όσο και με τις διακυμάνσεις στις τιμές των ελληνικών κρατικών ομολόγων (Χιόνης, 2014).

Διάγραμμα 7.1 - Αύξηση πραγματικού ΑΕΠ 2007-2022

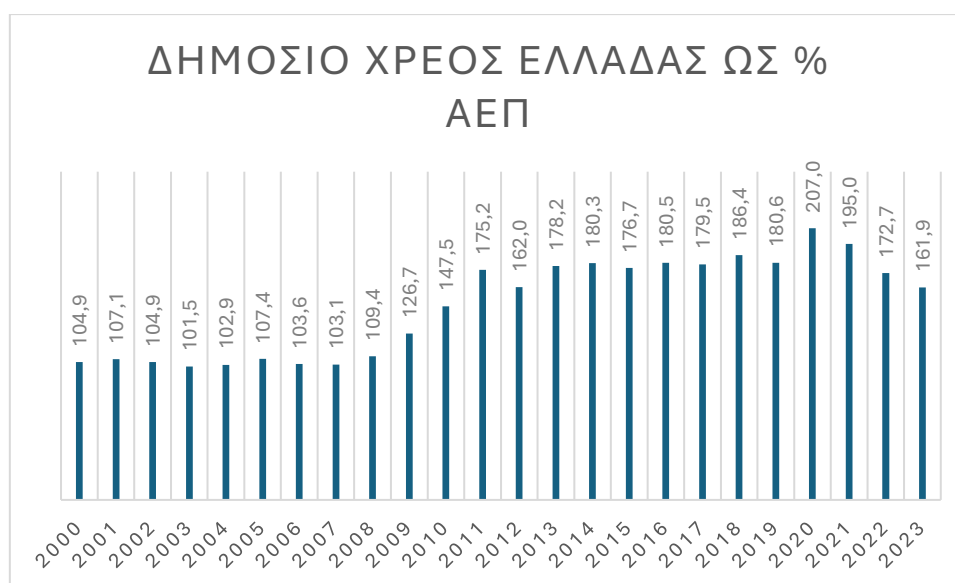

Πηγή:IMF

Το πρωτογενές ισοζύγιο ήταν ο κύριος παράγοντας στην απότομη αύξηση του δημόσιου χρέους στην Ευρωπαϊκή Ένωση την περίοδο 2008-2010 (Cafiso, 2012).

Στην Ελλάδα, η καθαρή εθνική αποταμίευση ήταν αρνητική για όλη σχεδόν τη δεκαετία του 2000 ενώ η ακαθάριστη εθνική αποταμίευση δεν αρκούσε για να χρηματοδοτηθούν οι συνολικές επενδύσεις και η διαφορά καλύφθηκε από το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών.

Διάγραμμα 7.2 - Δημόσιο Χρέος Ελλάδας

Από το 2000 και μετά το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών διευρύνθηκε σημαντικά και το 2008 υπερέβη το 15% του ΑΕΠ σύμφωνα με στοιχεία της Eurostat, δηλαδή η Ελλάδα κατανάλωνε 15 ποσοστιαίες μονάδες του ΑΕΠ περισσότερο από ό,τι παρήγαγε. Η ύπαρξη ελλείμματος τρεχουσών συναλλαγών σημαίνει ότι η χώρα δαπανά περισσότερο από ό,τι παράγει άρα αντικατοπτρίζει την υπέρβαση της κατανάλωσης σε σχέση με το εισόδημα, τόσο στον ιδιωτικό όσο και στο δημόσιο τομέα.

Τα υψηλά και παρατεταμένα ελλείμματα εκφράζουν την ανεπάρκεια της ιδιωτικής και της δημόσιας αποταμίευσης και δημιουργούν αυξανόμενο εξωτερικό χρέος (Τράπεζα της Ελλάδος, Οκτώβριος 2010). Η έλλειψη των εθνικών αποταμιεύσεων αναλογικά με τις επενδύσεις και των φορολογικών εσόδων σε σχέση με τις δημόσιες δαπάνες, οδήγησαν σε υπερβολικό εξωτερικό δανεισμό ο οποίος ήταν εύκολα προσβάσιμος, εξωτερικό χρέος και τελικά, σε κρίσεις χρέους και πτωχεύσεις.

Διάγραμμα 7.3 - Ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών

Πηγή: Eurostat

Το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών της ελληνικής οικονομίας είναι σταθερά αρνητικό και επιδεινούμενο μέχρι το 2008 οπότε και αρχίζει να περιορίζεται το έλλειμμα του. Το 2009, το έλλειμμα περιορίστηκε στο 10%, όχι όμως λόγω βελτίωσης των οικονομικών παραγόντων αλλά εξαιτίας της ύφεσης και της πτώσης των τιμών των πρώτων υλών διεθνώς (Τράπεζα της Ελλάδος, Ιούλιος 2010) άρα και της μείωσης του εμπορικού ελλείμματος που δεν οφειλόταν όμως στην αύξηση των εξαγωγών. Το 2015 παρ' ολίγον να καταγράψει θετικό πρόσημο εξαιτίας της οικονομικής ύφεσης αλλά και των μνημονιακών πολιτικών.

Σύμφωνα με την Τράπεζα της Ελλάδας (Ιούλιος 2010) το ελλειμματικό ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών είναι απόρροια της αρνητικής αποταμίευσης του δημοσίου, της πτώσης της αποταμίευσης των ιδιωτών και της έλλειψης ανταγωνιστικότητας της οικονομίας.

Η χρηματοδότηση των ελλειμμάτων του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών πριν από την κρίση βασιζόταν κυρίως στην άντληση κεφαλαίων από τη διεθνή χρηματοπιστωτική αγορά, ιδίως μέσω της έκδοσης ομολόγων και εντόκων γραμματίων που δημιουργούσαν χρέος και όχι σε άμεσες ξένες επενδύσεις, οι εισροές των οποίων ήταν ασήμαντες (Τράπεζα της Ελλάδος, 2012).

Επομένως, η συγκυρία της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης (2007-2008), τα συνεχώς ελλείμματα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών και το μεγάλο δημόσιο χρέος της ελληνικής οικονομίας εμπόδισαν την ανάπτυξη.

Στην Ελλάδα η κρίση εμφανίστηκε ως δίδυμη (εμπορική και δημοσιονομική) κρίση ελλειμμάτων (Economakis et al, 2016) καθώς τόσο το δημοσιονομικό ισοζύγιο όσο και το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών ήταν κατά κανόνα αρνητικά. Μαζί με την αρνητική καθαρή αποταμίευση η οποία δεν επαρκούσε για το ελάχιστο των επενδύσεων, ήταν δυσμενής η εγχώρια χρηματοδότηση του δημόσιου χρέους.

Συνοψίζοντας, η οικονομία της χώρας από το 2000 κι έπειτα χαρακτηριζόταν από διαρθρωτικές αδυναμίες και μακροοικονομικές ισορροπίες, όπως το αυξανόμενο δημοσιονομικό έλλειμμα, τη συσσώρευση χρεών, τη διόγκωση του κράτους, την αυξανόμενη ιδιωτική κατανάλωση, τη μείωση της εθνικής αποταμίευσης, την έλλειψη ανταγωνιστικότητας, τον αυξανόμενο δανεισμό ιδιωτών και κράτους λόγω χαμηλών επιτοκίων, την τάση για φοροδιαφυγή και την ανικανότητα της κυβέρνησης να συλλέγει φόρους. Επομένως, το δημόσιο χρέος αποτελεί μια όψη του προβλήματος και όχι το καθαυτό οικονομικό πρόβλημα.

Η χρεοκοπία ήρθε το Μάιο του 2010 όταν έληγαν 10 δις ομόλογα του Ελληνικού Δημοσίου που οι κεφαλαιαγορές δεν ήθελαν να αναχρηματοδοτήσουν.

Η έναρξη της κρίσης ξεκίνησε με την απώλεια πρόσβασης στις αγορές (Χιόνης, 2014) ενώ κατέστη σαφές ότι το τεράστιο χρέος σε τράπεζες, θεσμικούς επενδυτές και ιδιώτες επενδυτές δεν μπορούσε να εξυπηρετηθεί (Αργείτης, 2012).

Στην Ελλάδα προσφέρθηκε υπέρμετρη δανειοδότηση καθώς υπήρχαν δανειστές που δεν έλαβαν υπόψη τον πιστωτικό κίνδυνο στον οποίο εκτίθενται και προσέφεραν «πιστωτική

αφθονία» (Αργεΐτης, 2012). Μετά την ένταξη στην ΟΝΕ υπήρχαν ευνοϊκές νομισματικές συνθήκες χαμηλά επιτόκια άρα υπήρχε δυνατότητα για εύκολο και φτηνό δανεισμό τόσο δημόσιο όσο και ιδιωτικό ο οποίος κάλυπτε την αύξηση ιδιωτικής κατανάλωσης και τα ελλείμματα εξωτερικού ισοζυγίου.

Αναφορικά με τις τιμές των ομολόγων, το διάστημα 2000-2007 οι αποδόσεις των ελληνικών ομολόγων είχαν μικρή διαφορά με των αντίστοιχων γερμανικών καθιστώντας τα σχεδόν τέλεια υποκατάστατα τους. Όμως, τους πρώτους μήνες του 2008 υπήρχε αυξητική πορεία των spreads τα οποία από 35 μονάδες βάσης έφτασαν τις 230 το Δεκέμβριο του 2008 (Χιόνης, 2014).

Ο λόγος χρέους προς ΑΕΠ είχε ξεπεράσει το 100%, οπότε υπήρχαν αμφιβολίες για την εξυπηρέτηση του χρέους και η ελληνική οικονομία υποβαθμίστηκε από τους οίκους αξιολόγησης. Το δημοσιονομικό έλλειμμα το 2009 σύμφωνα με τη ΕΛΣΤΑΤ ήταν 15,6% του ΑΕΠ παρά το γεγονός ότι αρχικά εκτιμήθηκε στο 7% κι έπειτα αναθεωρήθηκε στο 12%.

Τις υποβαθμίσεις ακολούθησαν οι αυξήσεις των spreads τα οποία έφτασαν το Μάιο του 2010 στις 1280 μονάδες βάσης από 130 το Σεπτέμβριο 2009. Το Φεβρουάριο του 2009 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή αποφάνθηκε ότι η εφαρμογή ενός συμβατικού προγράμματος δημοσιονομικής σταθεροποίησης θα επανάφερε την ελληνική οικονομία σε τροχιά ανάπτυξης (Χιόνης, 2014).

Το πρόβλημα του ελληνικού χρέους έγινε θέμα μεταξύ Ελλάδας και Γερμανίας λόγω αδυναμίας των ευρωπαϊκών θεσμών να αντιμετωπίσουν το πρόβλημα ελλείπει «ενός μηχανισμού ικανού να διαχειριστεί τις δημοσιονομικές κρίσεις σε χώρες-μέλη» (Ξαφά, 2017). Βασικό μέλημα της διεθνούς κοινότητας ήταν η αποφυγή της μετάδοσης της κρίσης σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες. Η επίσημη αντίδραση πραγματοποιήθηκε με τρία μνημόνια και δύο αναδιαρθρώσεις του χρέους.

Πριν ξεσπάσει η ελληνική κρίση χρέους η Ευρωπαϊκή Ένωση δεν διέθετε κανένα μηχανισμό διάσωσης. Σύμφωνα με το άρθρο 125 της συνθήκη της Λισαβόνας ορίζεται η ρήτρα μη διάσωσης σύμφωνα με την οποία τόσο η Ευρωπαϊκή Ένωση όσο και τα κράτη-μέλη δεν ευθύνονται για τις δημοσιονομικές υποχρεώσεις που αναλαμβάνουν τα άλλα κράτη-μέλη .

Ωστόσο, για την αντιμετώπιση και τη διαχείριση της κρίσης χρέους στην Ευρωζώνη δημιουργήθηκαν νέοι οικονομικοί μηχανισμοί παρακάμπτοντας την αυστηρότητα της ρήτρας μη διάσωσης και συμβάλλοντας σε ένα νέο πλαίσιο οικονομικής διακυβέρνησης.

7.3.2 Το πρώτο μνημόνιο (05/2010-03/2012)

Η απομάκρυνση από τους αγορές, η αδυναμία εξυπηρέτησης του χρέους και χρηματοδότησης τρεχόντων ελλειμμάτων, οδήγησαν στην υπογραφή του μνημονίου τον Μάιο του 2010. Αφορούσε τη συνθήκη συνεργασίας μεταξύ της Ελλάδας και ενός τριμερούς οργάνου, την τρόικα, που αποτελούνταν από εκπροσώπους της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του ΔΝΤ. Το ύψος της χρηματοδότησης της εθνικής οικονομίας ανήλθε στα 110 δις ευρώ. Από αυτά τα 80 δις ήταν η συμμετοχή της Ευρωπαϊκής Ένωσης και τα 30 δις η συμμετοχή του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου. Τελικά εκταμιεύθηκαν 52,9 δις ευρώ μέσω των διμερών δανείων και το συμπληρωματικό ποσό των 20 δις ευρώ από το ΔΝΤ. Η οικονομική στήριξη αντιστοιχούσε στο 48% του ΑΕΠ της Ελλάδας αντικατοπτρίζοντας το «δυσθεώρητο ύψος των μακροοικονομικών ανισορροπιών» της χώρας (Ξαφά, 2012). Προϋποθέσεις χρηματοδότησης ήταν η εκπλήρωση ενός τριετούς σταθεροποιητικού προγράμματος δημοσιονομικής προσαρμογής και διαρθρωτικές αλλαγές για αύξηση της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας.

Υπήρχαν νωρίς αμφιβολίες για την πορεία του ελληνικού προγράμματος καθώς η δημοσιονομική προσαρμογή οδήγησε σε βαθιά ύφεση και οι πιέσεις στην αγορά ομολόγων δεν αποκλιμακώθηκαν.

Το πρώτο πρόγραμμα χρηματοδότησης της ελληνικής οικονομίας δεν προέβλεπε αναδιάρθρωση του χρέους και απέδιδε το κόστος της κρίσης χρέους αποκλειστικά στην Ελλάδα (Αργείτης, 2012).

7.3.3 Το δεύτερο μνημόνιο (03/2012-06/2015)

Τον Ιούνιο του 2011 ξεκινάει η συζήτηση για την αναδιάρθρωση του ελληνικού χρέους καθώς εκφράζονται επιφυλάξεις για τη βιωσιμότητα του ελληνικού χρέους και την επιστροφή της Ελλάδας στις αγορές. Η αναδιάρθρωση έλαβε χώρα τον Μάρτιο του 2012 με το πρόγραμμα περικοπής ομολόγων που κατείχαν ιδιώτες γνωστού ως PSI (Private Sector Involvement) οπότε και υπογράφηκε νέο μνημόνιο. Το παλαιό χρέος ανταλλάχθηκε με νέα ομόλογα με ονομαστική αξία στο 46,5% των παλαιών (Ξαφά, 2017). Με το νέο πακέτο δανεισμού εκταμιεύθηκαν 141,8 δις από τον EFSF (European Financial Stability Facility - Ευρωπαϊκό Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας) και 12 δις ευρώ από το ΔΝΤ και η χώρα αναγκάστηκε σε ανανεωμένο πρόγραμμα οικονομικής προσαρμογής .

Το Ευρωπαϊκό Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας ήταν ένα όργανο ειδικού σκοπού που έχει τη δυνατότητα να δανειστεί από τις αγορές στηριζόμενο στους εγγυήσεις που παρείχαν τα κράτη μέλη. Είχε περιορισμούς στη ρευστότητά που διέθετε και αδυναμία μόχλευσης των κεφαλαίων του. Ήταν μηχανισμός μεταφοράς δανειακών κεφαλαίων και όχι παροχής ρευστότητας (Αργείτης, 2012). Αντικαταστάθηκε το 2013 από τον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Σταθερότητας (ESM-European Stability Mechanism).

Το νέο μνημόνιο περιλάμβανε τη διαγραφή μέρους του χρέους αλλά και την επέκταση των περιόδων αποπληρωμής και τη μείωση των επιτοκίων δανεισμού. Επίσης, καθόριζε ενισχυμένη εποπτεία και διευρυμένη τεχνική βοήθεια (Καζάκος κ.α., 2016).

Το χρέος μειώθηκε σημαντικά το 2012 ως απόλυτο μέγεθος και ως ποσοστό του ΑΕΠ (Ξαφά, 2017). Η καθαρή μείωση του χρέους από το PSI ανήλθε στα 68 δις (34% ΑΕΠ) καθώς διαγράφηκε χρέος 106 δις ευρώ αλλά προκλήθηκαν απώλειες για τις ελληνικές τράπεζες που κατείχαν ομόλογα του Ελληνικού Δημοσίου ύψους 38 δις ευρώ (Ξαφά, 2017).

Αρχικά, η αναδιάρθρωση τού χρέους είχε αποκλειστεί ωστόσο η αναδιάρθρωση χρέους του Μάρτιου του 2012 ήταν η πρώτη αναδιάρθρωση χρέους στην Ευρώπη μετά το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο και από τις μεγαλύτερες στην πρόσφατη ιστορία ενώ αποτέλεσε τη μεγαλύτερη μεταφορά χρέους από τον ιδιωτικό στο δημόσιο τομέα.

Μετά την αναδιάρθρωση του δημόσιου χρέους για την αποπληρωμή των δανειακών υποχρεώσεων βασικός στόχος είναι η δημιουργία πλεονάσματος εγχώριων πόρων μέσω της περικοπής εγχώριων δαπανών. Το μέσο για την πληρωμή του εναπομείναντος χρέους είναι η εσωτερική υποτίμηση που έχει ως στόχο τη μείωση της εγχώριας κατανάλωσης και την αύξηση εθνικής αποταμίευσης και ρευστότητας για να εξυπηρετηθούν οι δανειακές υποχρεώσεις της χώρας (Αργείτης, 2012).

Εννέα μήνες μετά την αναδιάρθρωση του χρέους, τον Δεκέμβριο του 2012, η ελληνική κυβέρνηση αποφάσισε την επαναγορά μέρος των ομολόγων που είχαν κυκλοφορήσει τον Μάρτιο του 2012 με δάνεια από τον EFSF (buy back). Με αυτό τον τρόπο θα μπορούσε να μειωθεί η ονομαστική αξία του χρέους χωρίς να χρειαστεί η διαγραφή μέρους του.

Η δεύτερη αναδιάρθρωση ήταν επιβεβλημένη καθώς δεν επιτεύχθηκαν οι δημοσιονομικοί και αναπτυξιακοί στόχοι από τους οποίους εξαρτώνταν η δυνατότητα επανόδου στις αγορές

(Χιόνης, 2014). Εκτός από την επαναγορά του χρέους, η νέα συμφωνία, γνωστή ως επικαιροποιημένο μνημόνιο 2, προέβλεπε τη μείωση των επιτοκίων προηγούμενων δανείων, την επέκταση του χρόνου αποπληρωμής τους και επιμήκυνε την περίοδο προσαρμογής κατά 2 έτη (Καζάκος κ.α., 2016).

Τα δύο πρώτα έτη του προγράμματος επιτεύχθηκε σημαντική δημοσιονομική προσαρμογή και περιορίστηκε σημαντικά το έλλειμμα τρεχουσών συναλλαγών.

7.3.4 Το τρίτο μνημόνιο (08/2015-08/2018)

Ωστόσο, τόσο με την αναδιάρθρωση του Μαρτίου 2012 όσο και με την επαναγορά του Δεκεμβρίου του 2012, δεν εξασφαλίστηκε η επιστροφή της Ελλάδας σε βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη. Τον Αύγουστο του 2015 συμφωνήθηκε με τον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Σταθερότητας και τους θεσμούς μια νέα δανειακή σύμβαση δηλαδή ένα τρίτο μνημόνιο ύψους 86 δις ευρώ. Εκταμιεύτηκαν τελικά 61,9 δις ευρώ. Αυτό είχε ως στόχο τη διασφάλιση της χρηματοπιστωτικής σταθερότητας, την αύξηση της ανταγωνιστικότητας και τον εκσυγχρονισμό της δημόσιας διοίκησης.

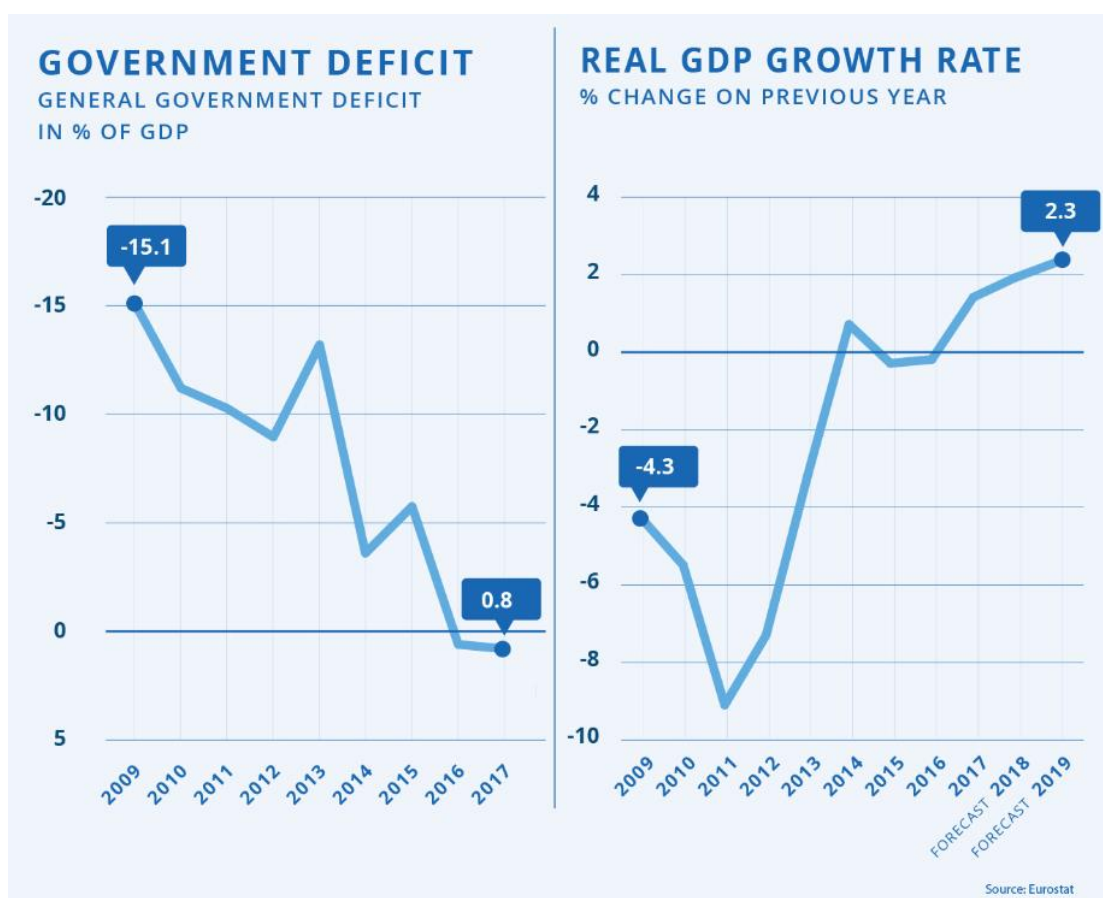
Ο Ευρωπαϊκός Μηχανισμός Σταθερότητας (ESM) ιδρύθηκε το 2012 ως μόνιμος μηχανισμός διαχείρισης κρίσεων των κρατών μελών της Ευρωζώνης. Σκοπός του είναι η διασφάλιση παροχής οικονομικής βοήθειας για τα κράτη μέλη που αντιμετωπίζουν οικονομικές δυσκολίες,

Τον Ιούνιο του 2016 υπεγράφη ένα συμπληρωματικό μνημόνιο συνεννόησης για να εκταμιευθούν οι επόμενες δόσεις της δανειακής σύμβασης αφού αναπροσαρμόστηκαν τα προαπαιτούμενα και προσδιορίστηκαν εκ νέου τα προσδοκώμενα αποτελέσματα.

Οι μεταρρυθμίσεις συμπεριλαμβάνουν την αποκατάσταση της δημοσιονομικής βιωσιμότητας με την επίτευξη μεσοπρόθεσμου πρωτογενούς πλεονάσματος της τάξης του 3,5% του ΑΕΠ, τη διασφάλιση της χρηματοπιστωτικής σταθερότητας μέσω της ανακεφαλαιοποίησης των τραπεζών και μεταρρυθμίσεων στην αγορά εργασίας και προϊόντων. Επίσης προωθήθηκε πρόγραμμα ιδιωτικοποιήσεων και προγράμματα για συγχρονισμό του κράτους και της δημόσιας διοίκησης (Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, 2019).

Μετά τον Αύγουστο του 2018, η χώρα μπήκε σε μεταμνημονιακή εποπτεία. Το τέλος της κρίσης ταυτοποιείται με τη δυνατότητα εξυπηρέτησης του χρέους εξολοκλήρου από τον ελληνικό προϋπολογισμό και την επιστροφή της οικονομίας στις διεθνείς κεφαλαιαγορές.

Εικόνα 7.1 - Εξέλιξη ελλείμματος και πραγματικού ρυθμού αύξησης του ΑΕΠ

Πηγή: European Council

7.4 Δημόσιο χρέος Ρουμανίας

7.4.1 Πορεία ρουμανικού δημόσιου χρέους

Το 1980 ήταν σημείο καμπής για τη ρουμανική οικονομία η οποία ήταν χρεωμένη από το εξωτερικό. Επιβλήθηκαν πολλοί δυσμενείς όροι από ξένους πιστωτές για την αναδιάρθρωση του χρέους. Οι ρουμανικές αρχές αποφάσισαν να εξοφλήσουν εκ των προτέρων το χρέος. Η μείωση του δημόσιου χρέους ήταν απολύτως συνεπής παρά τις αρνητικές επιπτώσεις στην οικονομική ανάπτυξη.

Το 1990 το χρέος ήταν σχεδόν ασήμαντο. Αυτό οδήγησε στην έλλειψη προσεκτικής μέριμνας των αρχών για την πολιτική του χρέους.

Η διαμόρφωση νομικού πλαισίου του δημόσιου χρέους πραγματοποιήθηκε αργά και με μικρά βήματα όπως σε εξέλιξη της ρουμανικής κοινωνίας. Η πρώτη ρύθμιση για το χρέος εγκρίθηκε

το 1993 η οποία ήταν απόρροια της ευνοϊκής συνθήκης του χαμηλού δημόσιου χρέους το 1990. Ο νόμος αποδείχθηκε ανεπαρκής οπότε το 1999 τέθηκε σε ισχύ ένας νέος νόμος για το δημόσιο χρέος. Το νομικό του πλαίσιο ωστόσο είχε πολλές ελλείψεις και κενά που συνάδουν με την ποιότητα της πολιτικής χρέους. Η συμμόρφωση με τις απαιτήσεις μιας ανεπτυγμένης κεφαλαιαγοράς απαιτούσε τη ρύθμιση με ένα νέο νομικό πλαίσιο που τέθηκε σε ισχύ το 2005 ήταν εναρμονισμένο με το κοινωνικό κεκτημένο. Ο νέος νόμος καθόρισε για πρώτη φορά, τις επιδιώξεις-στόχους του κράτους κατά τη διαχείριση του χαρτοφυλακίου δημόσιου χρέους, τα μέσα που πρέπει να χρησιμοποιηθούν για το σκοπό αυτό και τις ευθύνες των εμπλεκόμενων δημόσιων οργανισμών

Κατά τη διάρκεια μιας περιόδου σταθερής οικονομικής ανάπτυξης, συνεχίζει να επιβαρύνεται με χρέη, με δυνητικά επικίνδυνες δομές. Οι στρατηγικές που ενσωματώνονται στο νομικό πλαίσιο για το δημόσιο χρέος αποτελούν απλές αναφορές και όχι στρατηγικά σχέδια δράσης.

Η Ρουμανία στη φάση της δημοκρατικής και οικονομικής μετάβασης έγιναν οικονομικές και κοινωνικές μεταρρυθμίσεις, προωθήθηκε η μετάβαση στην οικονομία της αγοράς και η προσαρμογή στις απαιτήσεις της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Τα οικονομικά και κοινωνικά χάσματα και οι κατασχέσεις ήταν φυσικά φαινόμενα κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου. Το δημόσιο χρέος της Ρουμανίας σημείωσε σημαντική αύξηση μετά το 1989, όπως και άλλες πρώην κομμουνιστικές χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης (Oprea et al., 2014).

Από το 1990 έως το 2004, η ονομαστική του αξία αυξανόταν συνεχώς, ενώ ο λόγος του προς το ΑΕΠ αυξήθηκε από 0,9% το 1990 σε 6,6% το 1995 και σε 22,5% το 2000 και στη συνέχεια μειώθηκε σε 11,95% το 2007 σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα.

Υπό τις επιπτώσεις της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης, το ισοζύγιο της γενικής κυβέρνησης επιδεινώθηκε σημαντικά. Σύμφωνα με τη μεθοδολογία της ΕΕ, το έλλειμμα της γενικής κυβέρνησης ανήλθε σε 8,5% του ΑΕΠ το 2009 και η Ρουμανία τέθηκε υπό τη διαδικασία υπερβολικού ελλείμματος. Ως αποτέλεσμα, οι ανάγκες της δημόσιας χρηματοδότησης αυξήθηκαν κάτι που οδήγησε περαιτέρω στην επανάληψη της ανοδικής τάσης του δημόσιου χρέους και το χρέος αυξήθηκε από 12,3% το 2008 σε 21,8% του ΑΕΠ το 2009 και 32,35% του ΑΕΠ το 2011.

Η περίοδος 2004-2008, αποτέλεσε φάση υψηλής ανάπτυξης η οποία ήταν ευνοϊκή για δημοσιονομική εξυγίανση επομένως θα έπρεπε να αποτελεί προτεραιότητα η μείωση του όγκου του δημόσιου χρέους (Oprea et al., 2014).

Ως άμεσο αποτέλεσμα της έλλειψης υγιούς στρατηγικού οράματος, συνέχισε να αυξάνεται, σηματοδοτώντας μια δυσμενή θέση για την επερχόμενη κρίση, όταν το δημόσιο χρέος αυξήθηκε από 12,33% σε 32,35% του ΑΕΠ 2008-2011.

Όλες οι χώρες που βρίσκονταν σε μεταβατικό στάδιο από την Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη κατέγραψαν υψηλά δημοσιονομικά ελλείμματα και αυξανόμενο δημόσιο χρέος την περίοδο 1990-2004 καθώς βρίσκονταν σε φάση μεταρρύθμισης και αναδιάρθρωσης.

Ωστόσο, η συνέχιση του χρέους ακόμη και σε περιόδους υψηλής οικονομικής ανάπτυξης (2004-2008) δείχνουν την ένδεια μιας μακροπρόθεσμης στρατηγικής δημόσιου χρέους η οποία θα συσχετίζεται με τις φάσεις του οικονομικού κύκλου. Τόσο οι δημόσιες αρχές όσο και οι ιδιωτικοί φορείς κατανάλωναν το πρόσθετο εισόδημα που προέκυπτε από την αύξηση του ΑΕΠ, θεωρώντας το ως μια άξια ανταμοιβή για τις θυσίες που υπέστησαν τα προηγούμενα χρόνια (Oprea et al., 2014).

Ως αποτέλεσμα, η Ρουμανία αναγκάστηκε κατά τη διάρκεια της κρίσης να υιοθετήσει ένα πρόγραμμα λιτότητας σύμφωνα με το οποίο ο ΦΠΑ αυξήθηκε κατά 5%, οι μισθοί του δημόσιου μειώθηκαν κατά 25%, ορισμένες συντάξεις μειώθηκαν όπως και το κόστος του δημόσιου τομέα απολύοντας 100.000 άτομα μετά από εξετάσεις, ενεργώντας αντίθετα με τις γνωστές θεωρίες ανάπτυξης που βασίζονται στη ζήτηση.

Επιπλέον, η χρηματοδότηση δημόσιων δαπανών που, αν και μειωμένες, υπερέβαιναν τα έσοδα του προϋπολογισμού λόγω των πολύ χαμηλών επιπέδων φορολογικής συμμόρφωσης και είσπραξης φόρων, ανάγκασε τις δημόσιες αρχές να δανειστούν περαιτέρω συμβάλλοντας έτσι σε υψηλούς ρυθμούς αύξησης του δημόσιου χρέους.

Γενικότερα, η ευπάθεια της βιωσιμότητας του δημόσιου χρέους εξακολουθεί να επηρεάζεται από διάφορους άλλους παράγοντες που συνέβαλαν στη συσσώρευση δημοσιονομικών ελλειμμάτων, απαιτώντας έτσι δημόσιο χρέος, όπως ο χαμηλός βαθμός είσπραξης δημοσίων εσόδων, η σημαντική φοροδιαφυγή, οι χαμηλές επενδύσεις, η ανάληψη αμφισβητήσιμων

κοινωνικών δαπανών και δημόσιων συμβάσεων, οι αδιαφανείς διοικητικές μεταβιβάσεις κ.λπ. (Bilan & Roman, 2009).

Τα στοιχεία για το δημόσιο χρέος δείχνουν ικανοποιητική συμμόρφωση με τα όρια που καθορίζονται από το Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης που προβλέπει όριο αναφοράς του χρέος στο 60% του ΑΕΠ. Το σημείο αναφοράς του 60% είναι a priori αποδεκτό ως βιώσιμο επίπεδο δημόσιου χρέους, αν και μελέτες επιβεβαιώνουν ότι οι αναπτυσσόμενες χώρες, όπως η Ρουμανία, θα πρέπει να θεωρούν ως στρατηγικό σημείο αναφοράς ένα πολύ χαμηλότερο επίπεδο δημόσιου χρέους, περίπου 25% του ΑΕΠ (IMF, 2003), επίπεδο που η χώρα έχει ήδη ξεπεράσει.

Το όριο του 60% είναι ένα λογικό επίπεδο για τις ανεπτυγμένες χώρες, αλλά στην περίπτωση της Ρουμανίας πρέπει να είναι σημαντικά χαμηλότερο, λαμβάνοντας υπόψη τη σχετικά περιορισμένη πρόσβαση στις διεθνείς κεφαλαιαγορές. Ένα δημόσιο χρέος υψηλότερο από το 40% του ΑΕΠ είναι πιθανό να δημιουργήσει αβεβαιότητα στους επενδυτές με άμεσο αντίκτυπο στις συνθήκες χρηματοδότησης, δεδομένου ότι ένα σημαντικό μέρος του δημόσιου χρέους συρρικνώνεται βραχυπρόθεσμα. Η κυριαρχία της βραχυπρόθεσμης χρηματοδότησης, το γεγονός ότι το κράτος εξακολουθούσε να δανείζεται χρήματα με υψηλά επιτόκια σε σύγκριση με τις ανεπτυγμένες χώρες και η χαμηλή ανάπτυξη της εγχώριας χρηματοπιστωτικής αγοράς αποτελούν ισχυρά επιχειρήματα σύμφωνα με τα οποία το δημόσιο χρέος στη Ρουμανία πρέπει να διατηρηθεί σε επίπεδο πολύ χαμηλότερο από αυτό που αναφέρεται στη Συνθήκη του Μάαστριχτ.

Μέχρι το 2004 ο λόγος του εξωτερικού χρέους προς το συνολικό δημόσιο χρέος υπερέβαινε σημαντικά αυτόν του εγχώριου χρέους καθώς στα πρώτα χρόνια της μετάβασης, η Ρουμανία είχε στραφεί στον εξωτερικό δανεισμό. Ο εγχώριος δανεισμός υπήρξε λύση η οποία ήταν ανεπαρκώς αξιοποιημένη λόγω της περιορισμένης ανάπτυξης της εγχώριας κεφαλαιαγοράς (Oprea et al., 2014).

Την περίοδο 2008-2011, το δημόσιο χρέος αυξήθηκε σχεδόν τρεις φορές, αντίστοιχα από το επίπεδο του 12,3% του ΑΕΠ στην αρχή της κρίσης στη Ρουμανία σε επίπεδο 32,3% στο τέλος του 2011, λόγω των υψηλών πρωτογενών ελλειμμάτων (το 2009 έφτασε στο 7,53% του ΑΕΠ) και τις οικονομικής ύφεσης η οποία επιδείνωσε το δημοσιονομικό ισοζύγιο.

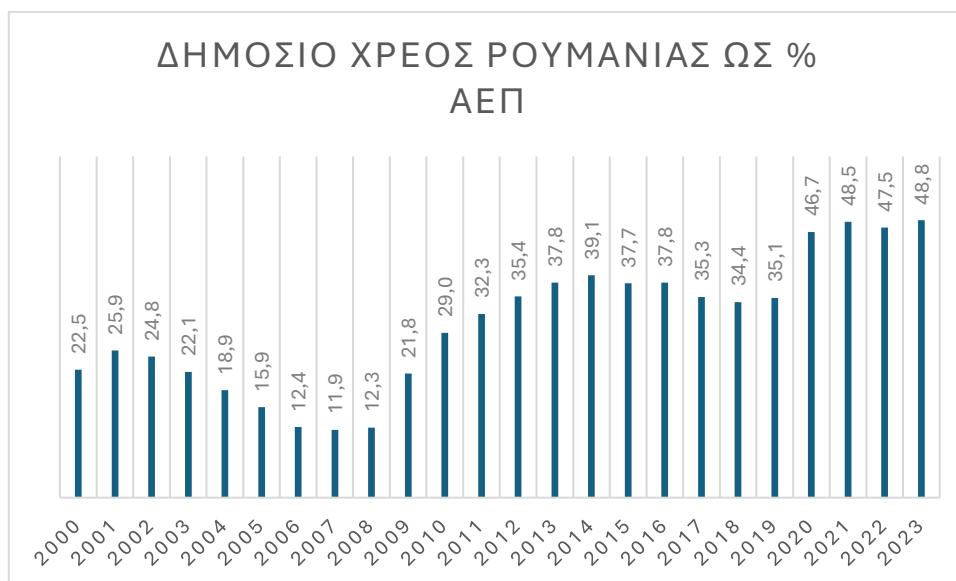
Η οικονομική ανάπτυξη συνέβαλε κατά μέσο όρο 0,67 ποσοστιαίες μονάδες στη μείωση του

δημόσιου χρέους (εκφρασμένο ως ποσοστό του ΑΕΠ) αλλά η χρηματοπιστωτική κρίση έδειξε τη δυσκολία σταθεροποίησης του επιπέδου του σε συνθήκες σοβαρής ύφεσης.

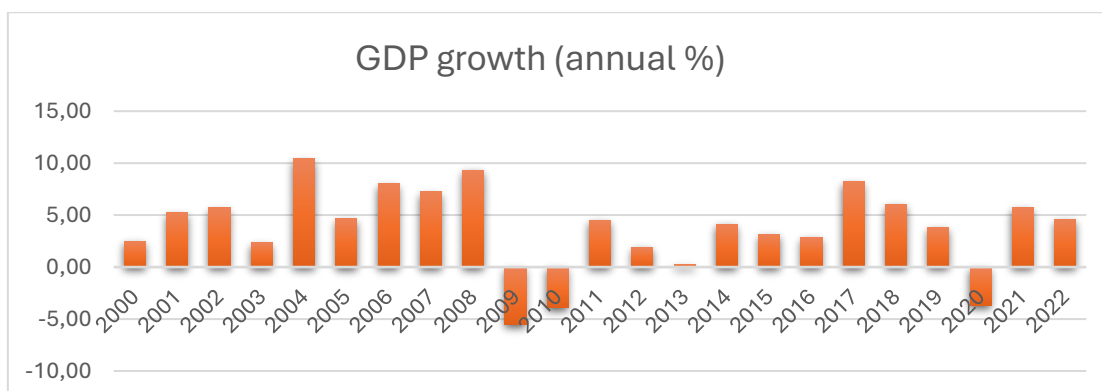
Η δημοσιονομική εξυγίανση που επιτεύχθηκε μετά το 2011 συνέβαλε στη σταθεροποίηση του δημόσιου χρέους, το οποίο όμως αυξήθηκε σε 46,7% το 2020, προσεγγίζοντας το 48,8% το 2023 σύμφωνα με τη Eurostat.

Διάγραμμα 7.4 - Δημόσιο Χρέος Ρουμανίας

Πηγή: Eurostat

Διάγραμμα 7.5 - Ετήσια μεταβολή του ΑΕΠ στη Ρουμανία

Πηγή: World Bank

7.4.2 Χρηματοδοτική συνδρομή προς τη Ρουμανία

Σύμφωνα με στοιχεία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής το δημοσιονομικό έλλειμμα της Ρουμανίας ήταν το 2009 στο 5,7% του ΑΕΠ ενώ το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών ανερχόταν στο 11,6% του ΑΕΠ. Είχε δημιουργηθεί μεγάλη ανησυχία στους συμμετέχοντες στην αγορά και προκλήθηκε κλίμα απροθυμίας ανάληψης κινδύνων με αποτέλεσμα τη μείωση εισροών κεφαλαίων και την υποτίμηση της συναλλαγματικής ισοτιμίας του εθνικού νομίσματος RON έναντι του ευρώ. Επομένως, οι ρουμανικές αρχές υπέβαλαν αίτηση χρηματοδοτικής συνδρομής την άνοιξη του 2009 στην ΕΕ, το ΔΝΤ και άλλα διεθνή χρηματοπιστωτικά ιδρύματα.

Σύμφωνα με τη συνθήκη για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης προβλέπεται η δυνατότητα παροχής αμοιβαίας βοήθειας σε χώρα της ΕΕ που αντιμετωπίζει δυσκολίες στο ισοζύγιο πληρωμών της. Η αρωγή που προσφέρθηκε αφορά τη διευκόλυνση για την παροχή μεσοπρόθεσμης οικονομικής βοήθειας και προσφέρεται σε χώρες που ανήκουν σε αυτήν αλλά βρίσκονται εκτός της ζώνης του ευρώ. Η βοήθεια του BoP λαμβάνει τη μορφή μεσοπρόθεσμων δανείων που εξαρτώνται από την εφαρμογή πολιτικών που έχουν σχεδιαστεί για την αντιμετώπιση των υποκείμενων οικονομικών προβλημάτων.

Η Ρουμανία αιτήθηκε στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή και το συμβούλιο να κάνει χρήση της βοήθειας του BoP περιγράφοντας τις πολιτικές το πρόκειται να ακολουθήσει για την αντιμετώπιση των προβλημάτων του ισοζυγίου πληρωμών της.

Έπειτα, υπογράφηκε ένα μνημόνιο συνεννόησης (Memorandum of Understanding-MoU) που περιέγραφε τους όρους οικονομικής πολιτικής που πρέπει να πληρούνται για να αποδεσμευτούν τα κεφάλαια και μια δανειακή σύμβαση, που περιγράφει λεπτομερώς τη διαδικασία δανεισμού και τους οικονομικούς όρους του δανείου.

Αυτό το Μνημόνιο Συνεννόησης περιλαμβάνει όρους οικονομικής πολιτικής που συνήθως περιλαμβάνουν μέτρα για τη διασφάλιση της ευρωστίας των δημόσιων οικονομικών και της σταθερότητας του χρηματοπιστωτικού τομέα, διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις για τη βελτίωση της οικονομικής ανταγωνιστικότητας και ανάπτυξης και διασφαλίσεις κατά της απάτης.

Έτσι, τον Μάιο του 2009 επιτεύχθηκε συμφωνία για την παροχή πολυμερούς χρηματοδοτικής συνδρομής στη Ρουμανία συνολικού ύψους 20 δισεκατομμυρίων ευρώ. Συμμετέχοντες ήταν η

Ευρωπαϊκή Κοινότητα με συνδρομή 5 δισ. ευρώ στο πλαίσιο του προγράμματος στήριξης του ισοζυγίου πληρωμών (BoP -Balance of Payments- assistance programme), το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, με 11,44 δισεκατομμύρια SDR² (περίπου 12,95 δισεκατομμύρια ευρώ) στο πλαίσιο συμφωνίας stand-by του ΔΝΤ που εγκρίθηκε στις 4 Μαΐου 2009, ποσό που αντιστοιχεί στο 1.110,77 % της ποσόστωσης της Ρουμανίας, η Παγκόσμια Τράπεζα, με 1 δισεκατομμύριο ευρώ στο πλαίσιο δανείου αναπτυξιακής πολιτικής και η Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων με την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Ανασυγκρότησης και Ανάπτυξης, με 1 δισ. ευρώ μαζί.

Μεγάλο μέρος αυτών των πόρων χρησιμοποιήθηκε για τη χρηματοδότηση δημοσιονομικών ελλειμμάτων, άλλοι για την εξυγίανση των συναλλαγματικών αποθεμάτων και τη στήριξη των αναπτυξιακών πολιτικών (Oprea et al., 2014).

Η εκταμίευση έγινε σε 5 δόσεις, από τον Ιούλιο του 2009 μέχρι τον Ιούνιο του 2011 ενώ οι αποπληρωμές ξεκίνησαν το 2015 και ολοκληρώθηκαν το 2019. Το μέσο επιτόκιο για τα ποσά που εκταμιεύθηκαν από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή ήταν περίπου 3%.

Τον Φεβρουάριο του 2011 ζητήθηκε ένα κοινό πρόγραμμα χρηματοδοτικής συνδρομής ΕΕ/ΔΝΤ που οι αρχές αντιμετώπισαν ως προληπτική. Στόχος ήταν επανεκκίνηση της οικονομικής ανάπτυξης με έμφαση στις διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις, ώστε να ενισχυθεί η δημοσιονομική βιωσιμότητα και η χρηματοπιστωτική σταθερότητα.

Ακόμα ένα πρόγραμμα προληπτική συνδρομής συμφωνήθηκε τον Οκτώβριο του 2013. Στόχος του προγράμματος ήταν να στηρίζει τη Ρουμανία στην εδραίωση της μακροοικονομικής, δημοσιονομικής και χρηματοπιστωτικής σταθερότητας, στην αύξηση της ανθεκτικότητας και του αναπτυξιακού δυναμικού της οικονομίας της, στην ενίσχυση της διοικητικής ικανότητάς της, στη μεταρρύθμιση της φορολογικής διοίκησης, στη βελτίωση της διαχείρισης των δημόσιων οικονομικών και στην αναδιάρθρωση κρατικών επιχειρήσεων.

Τα προγράμματα χρηματοδοτικής συνδρομής του ισοζυγίου πληρωμών του 2011 και 2013 αντιμετωπίστηκαν προληπτικά και δεν πραγματοποιήθηκαν εκταμιεύσεις.

---

² Το SDR είναι ένα διεθνές αποθεματικό ενεργητικού. Το SDR δεν είναι νόμισμα, αλλά η αξία του βασίζεται σε ένα καλάθι πέντε νομισμάτων—το δολάριο ΗΠΑ, το ευρώ, το κινεζικό ρενμίνμπι, το γιεν Ιαπωνίας και η βρετανική λίρα στερλίνα.

Η μεταπρογραμματική εποπτεία ξεκίνησε την 1η Οκτωβρίου 2015, με τη λήξη του προγράμματος BoP 2013-2015 και περιλάμβανε τακτική ροή πληροφοριών προς την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και εξαμηνιαίες επισκέψεις στη Ρουμανία για την αξιολόγηση της οικονομικής, δημοσιονομικής και χρηματοπιστωτικής κατάστασης της χώρας. Κύριος στόχος είναι να αξιολογηθεί η ικανότητα της Ρουμανίας να αποπληρώσει το δάνειο ύψους 5 δισ. ευρώ που χορηγήθηκε στο πλαίσιο του πρώτου προγράμματος χρηματοδοτικής συνδρομής του ισοζυγίου πληρωμών το 2009 και, εάν χρειαστεί, να εισηγηθεί διορθωτικά μέτρα

Η μεταπρογραμματική εποπτεία έληξε τον Απρίλιο του 2018, καθώς η Ρουμανία είχε αποπληρώσει πάνω από το 70% του δανείου της στην ΕΕ. Η τελική πληρωμή ύψους 1 δισ. ευρώ πραγματοποιήθηκε τον Μάιο του 2019.

Η έκθεση της μεταπρογραμματικής εποπτείας το φθινόπωρο του 2017 από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή αναδείκνυε πως το συνολικό επίπεδο χρέους και οι επιδόσεις της δημόσιας χρηματοδότησης υποδήλωναν ότι οι κίνδυνοι που σχετίζονται με την αποπληρωμή του χρέους προς την ΕΕ ήταν πολύ χαμηλοί. Η οικονομική ανάπτυξη ήταν ισχυρή και ρυθμός ανάπτυξης του πραγματικού ΑΕΠ ήταν σε υψηλό επίπεδο μετά την κρίση. Η ανάπτυξη επιταχύνθηκε το 2017, με το πραγματικό ΑΕΠ να αυξάνεται κατά 6,9% σε ετήσια βάση τους πρώτους εννέα μήνες του έτους. Η ανάπτυξη οφείλεται κυρίως στην ιδιωτική κατανάλωση, η οποία ωθήθηκε από τις περικοπές έμμεσων φόρων, τις σημαντικές αυξήσεις τόσο των μισθών του δημόσιου όσο και του ιδιωτικού τομέα και τα χαμηλά ποσοστά πληθωρισμού.

8. Εξέλιξη οικονομικών μεγεθών στην Ελλάδα

Κατά την έναρξη των μνημονίων 2010 το δημόσιο χρέος η 147,5%. Η πορεία του ήταν αυξητική παρά τις περικοπές και την αύξηση των φορολογικών εσόδων μέχρι το 2020, έτος της παγκόσμιας υγειονομικής κρίσης, όπου και έφτασε το 207% του ΑΕΠ. Στην πορεία ξεκίνησε να φθίνει αλλά δεν έχει φτάσει στα επίπεδα προ κρίσης οπότε και ήταν λίγο περισσότερο από 100% του ΑΕΠ.

Ο ρυθμός οικονομικής ανάπτυξης από την έναρξη της χρηματοπιστωτικής κρίσης ήταν αρνητικός φτάνοντας στο 2011 στο -10,1%. Το 2014 ήταν η πρώτη χρονιά που σημειώθηκε θετικός ρυθμός οικονομικής ανάπτυξης που όμως ακολουθήθηκε από αρνητικούς ρυθμούς. Την τριετία 2017-2019 οι ρυθμοί ήταν θετικοί από 1% έως 2%, ενώ το 2020 ο αρνητικός ρυθμός έφτασε το 9,3% ενώ το 2021 ήταν θετικός στο 8,4% οπότε και άρχισε να φθίνει για να φτάσει σήμερα στο 2%.

Η ελληνική οικονομία κατέγραφε πρωτογενή ελλείμματα μέχρι το 2013 με αποκορύφωμα το 2009 οπότε και έφτασε το 10,2% του ΑΕΠ περίπου. Τα έτη 2016-2019 καταγράφονται πλεονάσματα περίπου στο 4% τα οποία δίνουν τη θέση τους σε ελλείμματα τα έτη 2020 και 2021 της τάξεως του 6,8 και 4,5 αντίστοιχα. Έπειτα ακολουθείται πορεία μικρών πλεονασμάτων.

Όσον αφορά το δημοσιονομικό αποτέλεσμα, μέχρι το 2015 παρουσιάζεται έλλειμμα με αποκορύφωμα το 2009 που βρέθηκε στο 15,2% και το 2013 στο 13,5%. Τα έτη 2016-2019 καταγράφεται δημοσιονομικό πλεόνασμα το οποίο συμπίπτει με θετικούς ρυθμούς οικονομικής ανάπτυξης ενώ από το 2020 και μετά υπάρχει και πάλι έλλειμμα το οποίο όμως μειώνεται στην πορεία.

9. Εξέλιξη οικονομικών μεγεθών στη Ρουμανία

Τα φορολογικά έσοδα της Ρουμανίας σε απόλυτες τιμές έχουν αυξητική τάση με εξαίρεση τα έτη 2009 και 2010 όταν έγινε λήψη του δανείου μέσω του μηχανισμού ισοζυγίου πληρωμών. Ως ποσοστό του ΑΕΠ παρατηρείται πτώση το 2017 λόγω μείωσης του ΦΠΑ καθώς και του μεγάλου ρυθμού αύξησης του ΑΕΠ. Αναφορικά με το δημόσιο χρέος το 2009 παρουσιάστηκε απότομη αύξηση 9,5 μονάδων φτάνοντας στο 21,8%. Το δημόσιο χρέος συνεχίζει να αυξάνεται μέχρι το 2014 που φτάνει το 39,1% το 2019 είναι αυτό το τελευταίο έτος κατά το οποίο το δημόσιο χρέος θα είναι κάτω του 40% . Το 2023 το δημόσιο χρέος έφτασε στο 48,8%

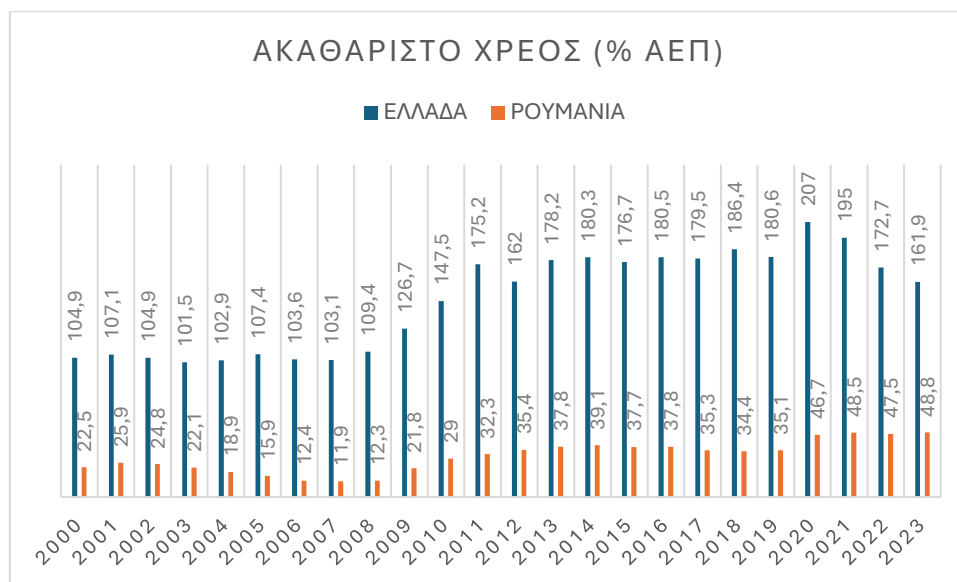
Η ρουμανική οικονομία παρουσιάζει υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης που έφτασαν το 2004 στο 10,4% και το 2008 στο 9,3%. Ακολουθούν αρνητικοί ρυθμοί ανάπτυξης το 2009-2010 λόγω των οικονομικών δυσχερειών και της παγκόσμιας ύφεσης, έπειτα ακολουθούν θετικοί ρυθμοί με το μεγαλύτερο το 2017, στο 8,2%. Το 2020, έτος της υγειονομικής κρίσης σημειώνεται αρνητικός ρυθμός ανάπτυξης, στο -3,7% τον οποίο ακολουθούν θετικοί ρυθμοί μέχρι σήμερα.

Το πρωτογενές αποτέλεσμα τείνει να είναι αρνητικό από το 2006 και μετά με εξαίρεση τα έτη 2014-2015 οπότε και βελτιώθηκε μετά την οικονομική βοήθεια τους διεθνείς οργανισμούς. Το 2015 καταγράφεται πρωτογενές πλεόνασμα 1%. Τα χαμηλότερα ελλείμματα καταγράφηκαν το 2009 στο 7,5% και το 2020 στο 7,88%. Κατά τα επόμενα έτη το πρωτογενές αποτέλεσμα αν και αρνητικό τείνει να φθίνει.

Η ρουμανική οικονομία παρουσιάζει συνεχώς δημοσιονομικά ελλείμματα με αυξομειώσεις στο μέγεθος τους μετά τα ανώτερα να καταγράφονται το 2009 με 9,53% και το 2020 με 9,27%. Το μικρότερο έλλειμμα παρουσιάστηκε το 2005 οπότε και ήταν 0,8% και το 2015 με 0,54%. Μετά την συνδρομή του ΔΝΤ τα δημοσιονομικά ελλείμματα ξεκίνησαν να ελαττώνονται, το 2015 άλλαξαν κατεύθυνση και το 2021 ξεκίνησαν να μειώνονται ξανά.

10. Σύγκριση οικονομικών μεγεθών Ελλάδας και Ρουμανίας

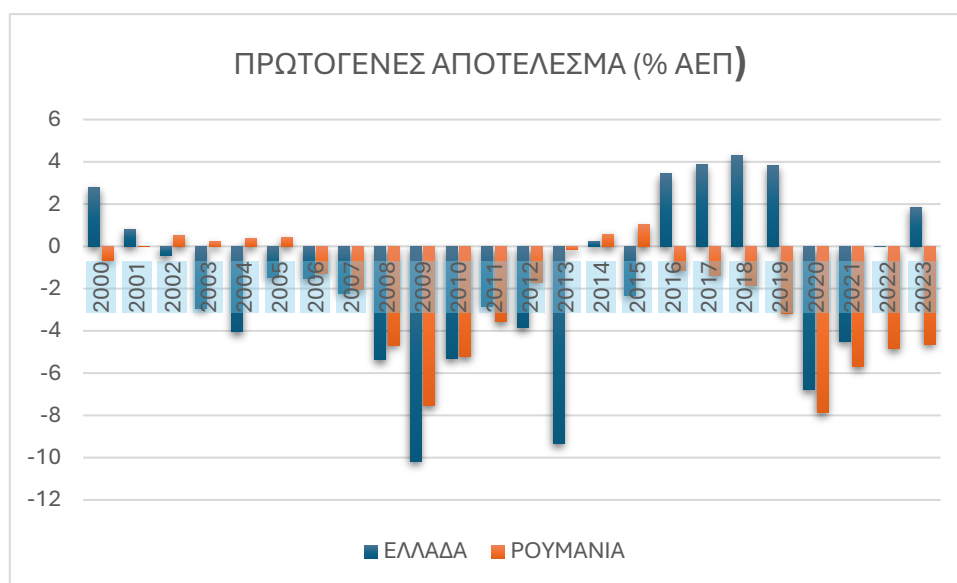
Διάγραμμα 10.1 - Ακαθάριστο χρέος ως ποσοστό του ΑΕΠ (Ελλάδα, Ρουμανία)

Πηγή: Eurostat

Το ακαθάριστο δημόσιο χρέος στην Ελλάδα υπερβαίνει το 150% του ΑΕΠ και παρά την προσφυγή σε δάνεια δεν επέστρεψε σε προ κρίσης επίπεδα. Στη Ρουμανία αυξήθηκε απότομα μεταξύ 2008 και 2011, κατά 21% του ΑΕΠ, λόγω των μεγάλων δημοσιονομικών ελλειμμάτων που προέκυψαν κατά την περίοδο αυτή οδηγώντας την σε προσφυγή βοήθειάς από το ΔΝΤ. Το χρέος, αυτό καθαυτό, δεν σηματοδοτεί σημαντικούς κινδύνους για τη βιωσιμότητα του χρέους και βρίσκεται εντός του ανώτατου ορίου του 60% του ΑΕΠ στο Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης (Canagarajah et al., 2012). Εν αντιθέσει, η Ελλάδα έχει υπερβεί κατά πολύ το όριο αυτό και μόνο τα τελευταία χρόνια δείχνει σημάδια μείωσης.

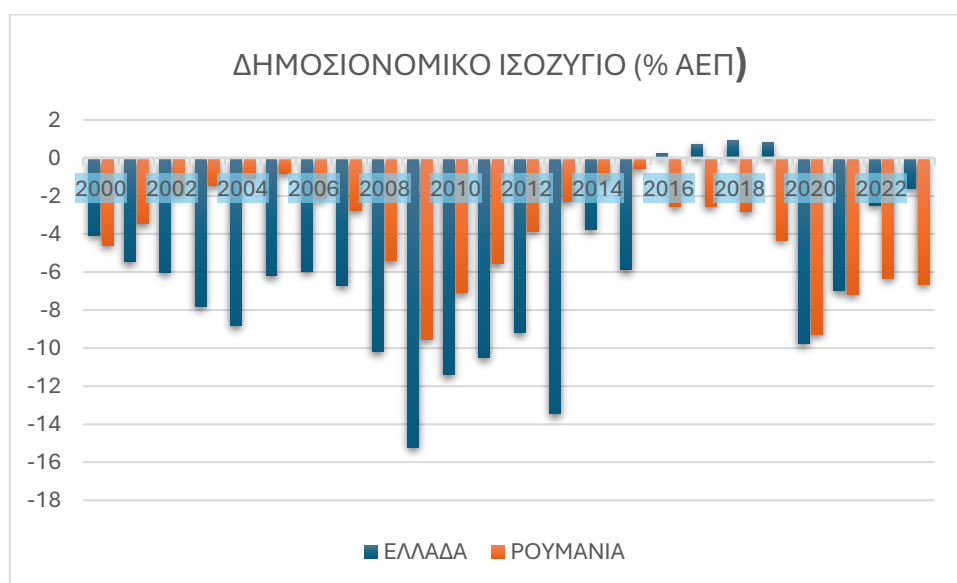
Διάγραμμα 10.2 Πρωτογενές αποτέλεσμα (Ελλάδα, Ρουμανία)

Πηγή: ECB

Και οι δύο χώρες χαρακτηρίζονται από υψηλά πρωτογενή ελλείμματα τα οποία αυξάνονται κατά τα έτη της ύφεσης. Η Ρουμανία παρουσιάζει πλεόνασμα το 2014 και 2015 ενώ η Ελλάδα μεγαλύτερο πλεόνασμα τα έτη 2016-2019. Το 2020 και μετά παρουσιάζονται ελλείμματα τα οποία στην πορεία μειώνονται για την Ελλάδα με μεγαλύτερους ρυθμούς ώστε φτάνει σε πλεόνασμα το 2023. Το τελευταίο ασκεί θετική επίδραση στο δημόσιο χρέος το οποίο κατά το έτος αυτό μειώνεται.

Διάγραμμα 10.3 - Δημοσιονομικό Ισοζύγιο (Ελλάδα, Ρουμανία)

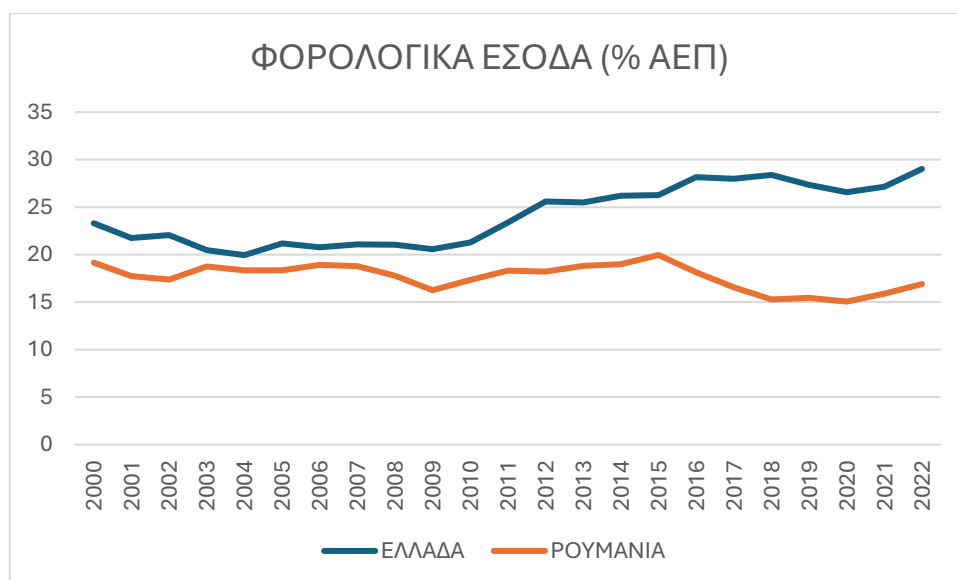

Πηγή: ECB

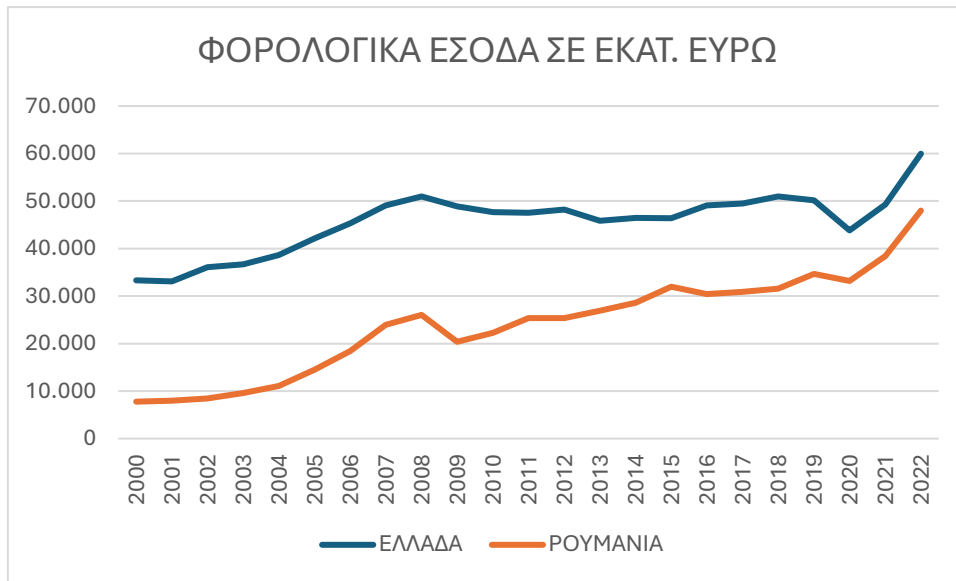
Χαρακτηριστικό και των δύο χωρών είναι τα δημοσιονομικά ελλείμματα τα οποία σημειώνουν αύξηση κατά την κρίση. Η οικονομική κρίση είχε τον μεγαλύτερο αντίκτυπο στην εξέλιξη του δημοσιονομικού ελλείμματος της Ρουμανίας με το έλλειμμα να καταγράφει τιμές πολύ πάνω από το 3% την περίοδο 2008-2012 παρεκκλίνοντας από το ανώτατο όριο δημοσιονομικού ελλείμματος κάτω του 3% του ΑΕΠ στο Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης. Η Ελλάδα παρά του ότι σημειώνει μεγαλύτερα ελλείμματα μέχρι το 2020 σημείωσε δημοσιονομικά πλεονάσματα κατά τα έτη 2016-2019. Μετά Το 2020 μειώνει τα ελλείμματα της καθιστώντας τα μικρότερα από εκείνα της Ρουμανίας και κάτω από το στόχο του 3% του ΑΕΠ.

Διάγραμμα 10.4 - Φορολογικά έσοδα ως ποσοστό του ΑΕΠ (Ελλάδα, Ρουμανία)

Πηγή: Eurostat

Διάγραμμα 10.5 - Φορολογικά έσοδα σε εκατ. ευρώ (Ελλάδα, Ρουμανία)

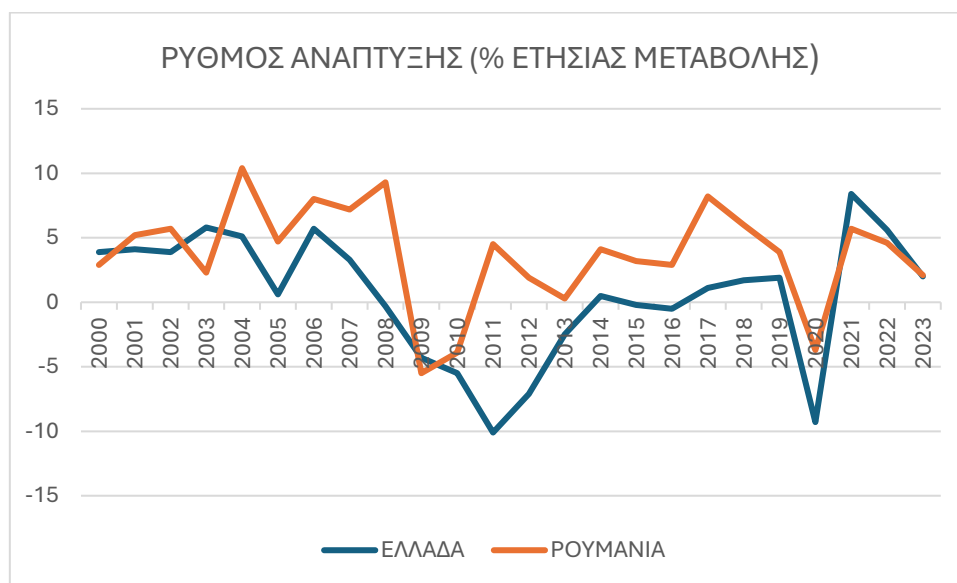

Πηγή: Eurostat

Τα δημόσια έσοδα εμφανίζουν πτώση του 2009 ως αποτέλεσμα της ύφεσης ενώ έπειτα λαμβάνονται μέτρα και από τις δύο χώρες για τη δημοσιονομική εξυγίανση. Η Ελλάδα αυξάνει τόσο τον ανώτατο συντελεστή φορολογίας φυσικών προσώπων όσο και το κανονικό ΦΠΑ κατά 4 μονάδες. Ως ποσοστό του ΑΕΠ τα έσοδα αυξάνονται ενώ κατά απόλυτους αριθμούς σημειώνουν πτώση εν αντιθέσει με τη Ρουμανία που διαχρονικά αυξάνονται σε απόλυτες τιμές. Τα μέτρα λιτότητας που εφαρμόστηκαν στη Ρουμανία περιλαμβάνουν την αύξηση του ΦΠΑ κατά 5 ποσοστιαίες μονάδες ενώ οι συντελεστές άμεσων φορών παραμένουν σταθεροί και σύμφωνοι με το γραμμικό σύστημα. Διαχρονικά υπάρχει χάσμα στα φορολογικά έσοδα μεταξύ Ελλάδας και Ρουμανίας όντας η Ρουμανία νέο κράτος μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Τα νέα κράτη μέλη έχουν επικεντρωθεί λιγότερο σε κοινωνικά ζητήματα και περισσότερο σε οικονομικά, αναπτυξιακά και θέματα ανταγωνιστικότητας, παρέχοντας ένα φορολογικό περιβάλλον με ελαφρύτερη φορολογική επιβάρυνση. Η εντονότερη εναρμόνιση στον τομέα της έμμεσης φορολογίας ανάγκασε τη διατήρηση ενός ορισμένου επιπέδου φορολογίας της κατανάλωσης ενώ η άμεση φορολογία, όπου η εναρμόνιση καθυστέρησε, σημείωσε μείωση των φορολογικών συντελεστών, γεγονός που επηρέασε επίσης το συνολικό επίπεδο των φορολογικών εσόδων (Leonida et al, 2021). Αρνητικό αντίκτυπο στα φορολογικά έσοδα έχει και η μετανάστευση του ρουμανικού πληθυσμού σε άλλες χώρες καθώς και το ποσοστό ανεργίας τα οποία μειώνουν τη φορολογική βάση.

Η μείωση της φορολογικής βάσης είναι η αιτία και της μείωσης των φορολογικών εσόδων στην Ελλάδα μετά τα μέτρα λιτότητας, τη μείωση μισθών και την αύξηση των ποσοστών ανεργίας. Και οι δύο χώρες έχουν υψηλά ποσοστά φοροδιαφυγής και φοροαποφυγής λόγω έλλειψης μηχανισμών ελέγχων και φορολογικής συνείδησης του πληθυσμού. Η Ρουμανία έχει τον χαμηλότερο λόγο δημοσίων εσόδων προς ΑΕΠ στην ΕΕ.

Διάγραμμα 10.6 - Ρυθμός ανάπτυξης (Ελλάδα, Ρουμανία)

Πηγή: IMF

Η παγκόσμια οικονομική κρίση προκάλεσε σοβαρή ύφεση τόσο στην Ελλάδα όσο και στη Ρουμανία προκαλώντας και στις δύο χώρες παρόμοιους αρνητικούς ρυθμούς ανάπτυξης. Και οι δύο χώρες έλαβαν μέτρα λιτότητας με στόχο την δημοσιονομική εξυγίανση. Η Ελλάδα βυθίστηκε στην ύφεση έχοντας διαχρονικά αρνητικούς ρυθμούς με εξαίρεση την τριετία 2017-2019, με θετικούς ρυθμούς αύξησης του ΑΕΠ από 1% έως 2%. Η Ρουμανία ως επί το πλείστον πετυχαίνει θετικούς ρυθμούς ανάπτυξης με εξαίρεση το 2020 έτος της υγειονομικής κρίσης κατά την οποία η ύφεση ήταν παγκόσμια τάση.

Ένας χαμηλότερος μεσοπρόθεσμος ρυθμός αύξησης του ΑΕΠ έχει δυσμενείς επιπτώσεις στα δημοσιονομικά ισοζύγια. Τα έσοδα θα είναι χαμηλότερα λόγω της μικρότερης φορολογικής βάσης, τα ελλείμματα θα είναι μεγαλύτερα και το δημόσιο χρέος υψηλότερο. Η βραδύτερη αύξηση του πραγματικού ΑΕΠ υπονομεύει τη σταθεροποίηση του λόγου δημόσιου χρέους προς ΑΕΠ (Canagarajah et al., 2012).

11. Συμπεράσματα

Η Ελλάδα και η Ρουμανία είναι δύο από τις χώρες στις οποίες οι πολιτικές του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου (ΔΝΤ) και της Ευρωπαϊκής Ένωσης έχουν επιβληθεί μέσω προγραμμάτων προσαρμογής κατά τη διάρκεια της πρόσφατης παγκόσμιας οικονομικής κρίσης.

Μετά την είσοδό της Ελλάδας στην ευρωζώνη παρουσιάστηκε υψηλός ρυθμός ανάπτυξης με συνοδό όμως υψηλό έλλειμμα ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών το οποίο οδήγησε σε αύξηση του εξωτερικού δανεισμού. Η χρηματοδότηση του βασιζόταν κυρίως στην άντληση κεφαλαίων από τη διεθνή χρηματοπιστωτική αγορά και όχι από ξένες επενδύσεις. Ο μηχανισμός στήριξης της τρόικας αντικατέστησε το δανεισμό από τις διεθνείς αγορές που πλέον ήταν αδύνατο να πραγματοποιηθεί. Επομένως, η προσφυγή της Ελλάδας στο ΔΝΤ ήταν απόρροια τόσο του δημόσιου χρέους, το οποίο το 2010 κατά την είσοδό της στο πρώτο μνημόνιο ήταν 147,5% όσο και της έλλειψης ανταγωνιστικότητας, παράλληλα με τη συγκυρία της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης. Η Ελλάδα συνολικά έλαβε στήριξη από τους διεθνείς οργανισμούς ύψους 288,60 δις ευρώ. Το δημόσιο χρέος είναι υψηλό μέχρι σήμερα με τα ποσοστά του να υπερβαίνουν το 170% του ΑΕΠ ενώ το 2020 έφτασε το 207%.

Στην περίπτωση της Ρουμανίας, η οικονομική κρίση βασίζεται κυρίως στην υπερβολική κατανάλωση η οποία χρηματοδοτήθηκε από βραχυπρόθεσμο ιδιωτικό χρέος. Σε συνδυασμό με την παγκόσμια οικονομική κρίση κατά την οποία μειώθηκαν οι εξαγωγές της, υπήρχαν σοβαρά ελλείμματα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών. Για την εξυπηρέτηση του ιδιωτικού εξωτερικού χρέους ήταν απαραίτητη η στήριξη κατά την έναρξη της οποίας το ακαθάριστο χρέος της ρουμανικής κυβέρνησης ήταν κάτω από το 30% του ΑΕΠ πολύ χαμηλότερο από αυτό της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το ακαθάριστο χρέος συνεχίζει και σήμερα να είναι χαμηλότερο, σε ποσοστό κάτω του 50% πριν την πανδημία του κορονοϊού ενώ η ανάπτυξη καταγράφει θετικούς ρυθμούς από το 2011 και μετά, με μόνη εξαίρεση το 2020 όπως σε όλη την Ευρώπη. Η ρουμανική κυβέρνηση δανείστηκε περίπου 20 δισεκατομμύρια ευρώ από το ΔΝΤ, την Παγκόσμια Τράπεζα και την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Ανασυγκρότησης και Ανάπτυξης. Η ύφεση στη Ρουμανία ήταν διετής ενώ τα έτη που ακολούθησαν τη στήριξη του ΔΝΤ σημειώθηκε ανάπτυξη.

Η ύφεση στην Ελλάδα ήταν βαθιά και παρατεταμένη και ακολουθήθηκαν πολιτικές αυστηρών μέτρων λιτότητας με μείωση μισθών, μείωση παροχών και αύξηση συντελεστών φορολογίας ενώ η περίπτωση της Ρουμανίας περιλάμβανε και απολύσεις στο δημόσιο τομέα εκτός από τις αλλαγές στο φορολογικό σύστημα.

Το φορολογικό σύστημα της Ελλάδας διακρίνεται από πολυπλοκότητα, υψηλούς συντελεστές, πληθώρα απαλλαγών και εκπτώσεων. Οι φορολογικοί συντελεστές που επικρατούν είναι σε ανώτερα επίπεδα από το μέσο όρο των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης ωστόσο όλες οι κατηγορίες εσόδων παραμένουν σε χαμηλότερα επίπεδα από τα αντίστοιχα ευρωπαϊκά, παρά τους υψηλότερους φορολογικούς συντελεστές σε κάποιες από αυτές, με εξαίρεση τα έσοδα από τον ΦΠΑ. Το γεγονός αυτό υποδηλώνει τη μειωμένη φορολογική βάση αλλά και τα υψηλά επίπεδα φοροδιαφυγής. Η δομή των φόρων πριν και κατά τη διάρκεια της κρίσης δεν παρουσιάζει σημαντικές διαφορές. Σύμφωνα με μελέτη του διαΝΕΟσις και του IOBE (2018), το διάστημα 2008-2016 η απώλεια του ΑΕΠ της χώρας ήταν 27%, ενώ η μείωση στα συνολικά φορολογικά έσοδα του κράτους ήταν μόλις 7%. Είναι πρόδηλο πως αυτό οφείλεται στην αύξηση της φορολόγησης. Πέρα από την ύφεση η φορολογική πολιτική δημιούργησε περαιτέρω πίεση στον μέσο Έλληνα.

Από το 2016 και μετά τα φορολογικά έσοδα ως ποσοστό του ΑΕΠ υπερτερούσαν του μέσου όρου της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η υπέρβαση αυτή οφείλεται στους έμμεσους φόρους και συγκεκριμένα στον ΦΠΑ και στους ειδικούς φόρους κατανάλωσης, ενώ οι υπόλοιπες κατηγορίες φόρων εξακολουθούν να υπολείπονται του μέσου όρου των κρατών μελών. Οι φόροι εισοδήματος, ειδικά των φυσικών προσώπων, είναι αυτοί που εξακολουθούν να μειονεκτούν σημαντικά, παρά τη μικρή τάση για σύγκλιση, ενώ οι φόροι εισοδήματος νομικών προσώπων βρίσκονται ελαφρώς χαμηλότερα του μέσου όρου.

Η Ρουμανία βρίσκεται ανάμεσα στους χώρες με τους χαμηλότερους φορολογικούς συντελεστές στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Τα έσοδά της είναι αρκετά μειωμένα σε σχέση με τα υπόλοιπα κράτη μέλη εκτός από την περίπτωση του ΦΠΑ μέχρι το 2015, πριν τη μείωσή του στο 19% που παραμένει μέχρι σήμερα. Οι συντελεστές φορολόγησης εταιρικών κερδών όντας από τους χαμηλότερους της Ευρωπαϊκής Ένωσης δημιουργούν ένα θετικό επενδυτικό περιβάλλον που ενισχύει την επιχειρηματική δραστηριότητα και αυξάνει τον ανταγωνισμό και τις επενδύσεις.

Συγκριτικά με την Ελλάδα, οι συντελεστές εταιρικής φορολογίας έχουν ως επί το πλείστον διψήφιες διαφορές με αυτούς της Ρουμανίας να είναι μικρότεροι και σταθεροί στο 16%, τα έσοδα είναι είτε ίδια είτε μεγαλύτερα ακόμα και όταν οι συντελεστές της Ελλάδας ήταν 29%.

Η διαφορά συντελεστών φυσικών προσώπων από 26% έως 35% το 2018 κατά την εισαγωγή του ενιαίου φόρου, η διαφορά στα έσοδα τείνει να είναι από 1,2% του ΑΕΠ το 2010, στο 4% το 2018 και στο 3% του 2022. Υπάρχουν τόσο διαφορές στους φορολογικούς συντελεστές όσο και στα έσοδα που επιφέρουν οι φόροι αυτοί ωστόσο η διαφορά των συντελεστών θα εξηγούσε και μεγαλύτερη απόκλιση στα έσοδα.

Αναφορικά με το ΦΠΑ, ακόμα και όταν ο συντελεστής ήταν μεγαλύτερος κατά 1% στη Ρουμανία στερούνταν εσόδων σε σχέση με την Ελλάδα προβάλλοντας έτσι τη μειωμένη φορολογική συμμόρφωση, ενώ όταν ήταν μικρότερος κατά 4 ποσοστιαίες μονάδες η Ελλάδα αποκόμιζε 7% περισσότερα έσοδα. Η Ρουμανία έχει υψηλότερα ποσοστά φοροδιαφυγής λαμβάνοντας υπόψη το κενό συμμόρφωσης ΦΠΑ το οποίο είναι το μεγαλύτερο στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

Η αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής που υστερεί έσοδα και δημοσιονομικούς πόρους είναι απαραίτητη για τη διασφάλιση της βιωσιμότητας των δημόσιων οικονομικών ώστε και τα δυο κράτη να οδηγηθούν σε αναπτυξιακές προοπτικές.

Παρά τα πολύ υψηλά ποσοστά φοροδιαφυγής, είναι φανερό η ανάπτυξη της Ρουμανίας με θετικούς ρυθμούς αύξησης του ΑΕΠ που έφτασαν το 8,2% το 2017, σε αντίθεση με την Ελλάδα που είναι φανερό η υφεσιακή της πορεία. Η εικόνα ξεκινάει να διαφέρει μετά το 2020 όταν ο ρυθμός ανάπτυξης της Ελλάδας είναι μεγαλύτερος της Ρουμανίας και το δημόσιο χρέος της πρώτης ξεκινάει να μειώνεται.

Η διαφορά στο κατά κεφαλήν ΑΕΠ δύο χωρών μειώνεται διαχρονικά. Το 2008 η διάφορα είναι περίπου 15.500 ευρώ ενώ το 2020 η διαφορά έπεσε στο μισό, στα 7.150 ευρώ κάνοντας φανερό τον υψηλό ρυθμό ανάπτυξης της Ρουμανίας. Από την άλλη, η διαφορά του κατά κεφαλήν ΑΕΠ της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης αυξάνεται σταθερά με αποτέλεσμα η Ελλάδα να έχει απομακρυνθεί από το μέσο όρο της ΕΕ από το 2008 ως το 2020 κατά 7.000€. Το 2023 το κατά κεφαλήν ΑΕΠ ξεπέρασε το επίπεδο του 2011 για πρώτη φορά μετά από δώδεκα έτη. Τα μέτρα λιτότητας δεν ευνοούσαν την ανάπτυξη ενώ η μειωμένη ανταγωνιστικότητα, το

υπέρογκο δημόσιο χρέος και το αναποτελεσματικό φορολογικό σύστημα δυσχέραναν την κατάσταση.

Το 2018 είχαν το ίδιο ποσοστό αγοραστικής δύναμης με την Ελλάδα όταν το 2012 η τελευταία ήταν μπροστά κατά 14 ποσοστιαίες μονάδες ενώ μια δεκαετία αργότερα το 2022 η αγοραστική δύναμη της Ελλάδας ήταν στο 67% του Ευρωπαϊκού μέσου όρου ενώ της Ρουμανίας στο 76%, σύμφωνα με στοιχεία της Eurostat.

Η Ρουμανία αύξησε την ανταγωνιστικότητα της με τους χαμηλούς φορολογικούς συντελεστές, ενίσχυσε το ΑΕΠ μέσω της αύξησης των δηλωθέντων εισοδημάτων λόγω και της χαμηλής φορολόγησης των μικρών επιχειρήσεων με 1% επί των εσόδων και αύξησης των κινήτρων συμμετοχής στο εργατικό δυναμικό λόγω μείωσης του φόρου φυσικών προσώπων στο 10% .

Στην Ελλάδα η αύξηση των άμεσων φόρων μείωσε το διαθέσιμο εισόδημα νοικοκυριών και επιχειρήσεων και συνεπώς μειώθηκε η κατανάλωση και κατ' επέκταση οι επενδύσεις και η απασχόληση. Ο φόρος εισοδήματος θεωρείται ο πιο επιβαρυντικός για την ανάπτυξη. Από τους έμμεσους φόρους ο πιο σημαντικός είναι ο ΦΠΑ ο οποίος αυξήθηκε τα τελευταία χρόνια και παράγει περισσότερα έσοδα αλλά η πάταξη της φοροδιαφυγής μπορεί να βοηθήσει στην περαιτέρω αύξηση των εσόδων και να μην επηρεάζεται αρνητικά η ανταγωνιστικότητα των ελληνικών προϊόντων.

Αναφορικά με τη φορολογία των εταιρειών, σημειώθηκε αύξηση της φορολογίας μετά την κρίση γεγονός που έχει αρνητικές συνέπειες στην αύξηση των επενδύσεων ωστόσο είναι θετική η σταδιακή μείωση της τα τελευταία έτη.

Οι ρυθμοί μεγέθυνσης και η φορολογία έχουν αρνητική συσχέτιση σύμφωνα με εμπειρικές μελέτες ενώ συγκεκριμένα, σύμφωνα με μελέτη των Romer & Romer (2007) η αύξηση της φορολογίας κατά μία μονάδα του ΑΕΠ μειώνει το ΑΕΠ κατά δύο ποσοστιαίες μονάδες. Στην περίπτωση της Ελλάδας ήταν απαραίτητη η αύξηση των εσόδων για τη χρηματοδότηση του δημόσιου χρέους ωστόσο η αύξηση συντελεστών μείωσε την οικονομική δραστηριότητα.

Το σύστημα της Ρουμανίας καθίσταται ελκυστικότερο λόγω των χαμηλών συντελεστών και του ενιαίου συστήματος φορολογίας. Χαρακτηρίζεται από απλότητα και ευκολία και καθιστά αποδοτικότερη τη λειτουργία του φοροεισπρακτικού μηχανισμού. Επίσης, είναι λιγότερο

ευάλωτο στην φοροδιαφυγή και φοροαποφυγή αν και αυτές οι πράξεις καθοδηγούνται από τις ατομικές αξίες καθώς και την έλλειψη εμπιστοσύνης στους κρατικούς θεσμούς.

Η μείωση των συντελεστών και των κλιμακίων ενισχύουν τα κίνητρα για εργασία, επενδύσεις και επιχειρηματική δραστηριότητα. Ενισχύεται η αποτελεσματικότητα του φορολογικού συστήματος και περιορίζεται η φοροδιαφυγή καθώς αυξάνεται η εμπιστοσύνη στο σύστημα. Ο εκσυγχρονισμός και η εντατικότερη λειτουργία της φορολογικής διοίκησης οδηγεί στην ελαχιστοποίηση του κόστους διαχείρισης και στη μείωση του κόστους συμμόρφωσης των φορολογούμενων. Η απλοποίηση της φορολογικής νομοθεσίας και η χαμηλή συχνότητα μεταβολών της οδηγεί σε διαφάνεια και σταθερότητα, σε αντίθεση με την Ελλάδα που επικρατεί η πολυνομία.

Δεν είναι τυχαίο ότι η Ελλάδα κατατάσσεται συνολικά στην 25η θέση στον Διεθνή Δείκτη Φορολογικής Ανταγωνιστικότητας το 2022 και το 2023, ανάμεσα σε 38 χώρες του ΟΟΣΑ (Bray et al., 2023). Ο δείκτης αυτός έχει ως στόχο να μετρήσει τον βαθμό στον οποίο το φορολογικό σύστημα μιας χώρας προάγει την ανταγωνιστικότητα και την ουδετερότητα και προωθεί τη βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη και τις επενδύσεις. Στην ίδια κατεύθυνση κινείται και η κατάταξη Φορολογικής Πολιτικής 2023 (European Tax Policy Scorecard) που δίνει στη Ρουμανία τη δέκατη τέταρτη θέση και στην Ελλάδα την εικοστή πέμπτη (Mengden, 2023).

Το ελληνικό φορολογικό σύστημα διέπεται από πολλές αδυναμίες που δεν βοήθησαν τη χώρα να ανταπεξέλθει στις δύσκολες οικονομικές συνθήκες που πρόσταζε η οικονομική κρίση. Η επανεξέταση του φορολογικού πλαισίου για την ενίσχυση του φορολογικού ανταγωνισμού και την ενίσχυση των επενδύσεων και της απασχόλησης στα πλαίσια της αύξησης το ρυθμό μεγέθυνσης της οικονομίας θα βελτίωνε τα δημοσιονομικά μεγέθη.

Ο Poul Thomsen (τότε στέλεχος του ΔΝΤ) το 2016 παραδέχτηκε ότι δεν λειτούργησε η πολιτική επανειλημμένης αύξησης των ήδη υψηλών φορολογικών συντελεστών με σκοπό την ενίσχυση των εσόδων. Καταλληλότερη πολιτική ώστε το μεγαλύτερο φορολογικό βάρος να επωμίζονται όσοι έχουν μεγαλύτερα εισοδήματα, θα ήταν η διεύρυνση της φορολογικής βάσης με παράλληλη μείωση των υψηλών οριακών φορολογικών συντελεστών.

Βιβλιογραφία

Alstadsæter, A., Niels J., & Gabriel Z., (2019), 'Tax Evasion and Inequality.' *American Economic Review*, 109 (6): 2073-2103. DOI: 10.1257/aer.20172043

Alvaredo, F., Chancel L., Piketty, T., Saez, E. & Zucman. G., (2018), 'The Elephant Curve of Global Inequality and Growth', *AEA Papers and Proceedings*, 108: 103-08. DOI: 10.1257/pandp.20181073

ANAF (Agenția Națională de Administrare Fiscală) , Δημοσιονομικός κώδικας Ρουμανίας, Προσβάσιμο:

https://static.anaf.ro/static/10/Anaf/legislatie/Cod_fiscal_norme_30012019.htm#A335

(Ημερομηνία επίσκεψης: 1 Δεκεμβρίου, 2023)

Arghyrou, M., & Tsoukalas, J., (2011), 'The Greek Debt Crisis: Likely Causes, Mechanics and Outcomes', *The World Economy*. 34. 173 – 191

Asher, M. & Rajan, R., (1999) 'Globalization and tax systems: implications for developing countries with particular reference to Southeast Asia,' *Discussion Paper* No. 99/23, *Asean Economic Bulletin*. Doi: 10.1355/AE18-1J.

Bilan, I. & Roman, A. (2009). 'The formation of Romania's budget deficit in the context of the European integration'. *The Annals of the University of Oradea Economic Sciences Series*, Tome XVIII, vol. 3, 72-78. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2012.09.1020>.

Bray. S. & Mengden. A., (2023), 'European Tax policy scoreboard', Tax Foundation, Προσβάσιμο: [Πίνακας αποτελεσμάτων ευρωπαϊκής φορολογικής πολιτικής 2023 | Tax Foundation Ευρώπη](#), (Ημερομηνία επίσκεψης: 5 Απριλίου 2024)

Cafiso, G., (2012), 'Debt developments and fiscal adjustment in the EU', *Intereconomics: Review of European Economic Policy*, Springer47(1): 61 72.

Canagarajah, S., Brownbridge, M., Paliu, A., Dumitru, I., (2012). 'The Challenges to Long Run Fiscal Sustainability in Romania', *Policy Research Working Paper Series 5927*, The World Bank, <https://ideas.repec.org/p/wbk/wbrwps/5927.html>

Cloyne, J., Martinez, J., Mumtaz, H., Surico, P., (2022), ‘Short-Term Tax Cuts, Long-Term Stimulus’, *NBER Working Papers 30246*, National Bureau of Economic Research, Inc. <https://ideas.repec.org/p/nbr/nberwo/30246.html>

Daianu, D., Kallai, E., Lungu, L., (2012). ‘Tax policy under the curse of low revenues: The case of Romania (Part I)’, *Journal for Economic Forecasting, Institute for Economic Forecasting*, vol. 0(1), p. 156-186, <https://ideas.repec.org/a/rjr/romjef/vy2012i1p156-186.html>

Economakis. G., Frunzaru. V., & Zisimopoulos. I., (2016) ‘The economic crisis and industrial relations: Greece and Romania in comparison’, *Journal of Economics and Business* Vol.19 (1), 51-77

European Central Bank (ECB), 2007, *Flat taxes in Central and Eastern Europe*, Monthly Bulletin September 2007, Προσβάσιμο: https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/mb200709_focus10.en.pdf (Ημερομηνία επίσκεψης: 5 Απριλίου 2024)

European Central Bank (ECB), 2017, *Euro area fiscal stance*, Occasional paper series, no. 182, Brussels, January. Προσβάσιμο: <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/scpops/ecbop182.en.pdf> , (Ημερομηνία επίσκεψης: 2 Μαρτίου 2024)

European Central Bank (ECB), *Fiscal and monetary policy in a monetary union*, Προσβάσιμο: (<https://www.ecb.europa.eu/home/search/review/html/monetary-fiscal-policies.el.html>), (Ημερομηνία επίσκεψης: 22 Φεβρουαρίου 2024)

European Commission, (2011). *Tax reforms in EU member states: Tax policy challenges for economic growth and fiscal sustainability*, European Economy series 5/2011. doi:10.2765/15419

European Commission, (2017), Directorate-General for Economic and Financial Affairs *Post-Programme Surveillance Report Romania*, Autumn 2017

European Commission, (2023), CASE, Poniatowski, G., Bonch-Osmolovskiy, M., Śmietanka, A., Sojka, A., ‘VAT gap in the EU – Report 2023’, Publications Office of the European Union, Luxembourg

European Commission, *Balance of payments (BoP) assistance facility, Information on how the EU offers BoP assistance to EU countries outside the euro area*. Προσβάσιμο: https://economy-finance.ec.europa.eu/eu-financial-assistance/non-euro-area-countries/balance-payments-bop-assistance-facility_en, (Ημερομηνία επίσκεψης: 22 Φεβρουαρίου 2024)

European Commission, Directorate General Taxation and Customs Union, (2016). ‘Study and Reports on the VAT Gap in the EU-28 Member States: 2016 Final Report’, Warsaw, 23 August.

European Commission, *Financial assistance to Romania, Information about financial assistance programmes for Romania from 2009 onwards, and about post programme surveillance*. Προσβάσιμο: https://economy-finance.ec.europa.eu/eu-financial-assistance/non-euro-area-countries/financial-assistance-romania_en, (Ημερομηνία επίσκεψης: 22 Φεβρουαρίου 2024)

European Commission, Romania - Growth momentum maintained amid fiscal deterioration, Brussels: The EU Commission. Προσβάσιμο: https://economy-finance.ec.europa.eu/economic-forecast-and-surveys/economic-forecasts/spring-2017-economic-forecast_en, (Ημερομηνία επίσκεψης: 23 Φεβρουαρίου 2024)

European Commission, *Taxes in Europe Database v4*, Προσβάσιμο: [Taxes in Europe Database v4 - Homepage \(europa.eu\)](https://taxation.ec.europa.eu/taxes-in-europe-database-v4-homepage) (Ημερομηνία επίσκεψης: 30 Απριλίου 2024)

Franks, 2009, IMF Survey: Romania Receives Support from IMF to Counter Crisis, Προσβάσιμο: <https://www.imf.org/en/News/Articles/2015/09/28/04/53/soint050409a> (Ημερομηνία επίσκεψης: 24 Φεβρουαρίου 2024)

Gechert, S., Heimberger, P., (2022), ‘Do corporate tax cuts boost economic growth?’, *European Economic Review*, Volume 147, <https://doi.org/10.1016/j.euroecorev.2022.104157>

Gillis, M., Perkins, H., (2001), *Οικονομική της Ανάπτυξης τ.Β*, Εκδόσεις: Τυπωθήτω-Δαρδανός Γιώργος

Hamm, F., (1908). ‘Zur Grundlegung und Geschichte der Steuermoral’, Trier: Druck und Verlag der Paulinus-Druckerei

Hillman L. A., (2013), *Δημόσια οικονομική και δημόσια πολιτική, αρμοδιότητες και περιορισμοί του κρατικού παρεμβατισμού*, εκδόσεις Παπαζήση

Homorodean, A. P., Sirbu, R. M., Mocan, C., (2014), ‘Sustainability of tax system in Romania’, *Practical Application of Science Volume II, Issue 3*

Ibadula, B., Vlad, C., Ioniță, C., & Brezeanu, P. (2017). ‘Direct taxation trends in European Union and Romania, the influence of direct taxation on budget deficit’. *Revista Economica*, 69(4), 118-128

IMF (2003). ‘Public debt in emerging markets’. *World Economic Outlook* . Προσβάσιμο: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2003/02/index.htm>.

Joumard, I., (2001), ‘Tax Systems in European Union Countries’. Available at <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.276868>

Leonida, I., (2021). ‘Evolution and Trends in the structure of Taxation in the European Union and Romania’, *Journal of Financial and Monetary Economics, Centre of Financial and Monetary Research "Victor Slavesco"*, vol. 9(1), p. 50-58, October. <https://ideas.repec.org/a/vls/rojfm/v9y2021i1p50-58.html>

Mara, E. R., Achim, M., & Filip, A., (2010). ‘Analysis of the taxation system in Romania in the economic Crisis Context’. *Annals of University of Craiova - Economic Sciences Series*. 2. 8-8.

McGregor, O. R. (1956). ‘Sociology and Welfare’. *The Sociological Review*, 4(1_suppl), 33-44.

Mengden. A., 2023, *Δείκτης Διεθνούς Φορολογικής Ανταγωνιστικότητας*, ΚΕΦΙΜ (Κέντρο Φιλελεύθερων Μελετών) & Tax Foundation

Ministry of Public Finance (2010). The fiscal-budgetary strategy 2011-2013. Προσβάσιμο: www.mfinante.ro, (Ημερομηνία επίσκεψης: 1 Φεβρουαρίου 2024)

Mirrlees, J., Adam, S., Besley, T., Blundell, R., Bond, S., Chote, R., Gammie, M., Johnson, Myles G., & Poterba J., ‘Tax by Design’, *The Mirrlees Review Chapter 20 Conclusions and*

Recommendations for Reform, Institute for Fiscal Studies 7 Ridgmount Street London WC1E 7AE

OECD (2010), *Education at a Glance 2010: OECD Indicators*, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/eag-2010-en>

OECD (2017) *Tax Policy Reforms 2017: OECD and Selected Partner Economies*, OECD Publishing, Paris

Oprea, F., & Bilan, I., Stoica, O., (2012). ‘Public Debt in Romania Over the Past Two Decades: Did We Have a Coherent Debt Policy?’. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*. 58. P. 434–443. DOI:[10.1016/j.sbspro.2012.09.1020](https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2012.09.1020)

Papadakis, S., Eriotis, N., & Missiakoulis, S., & Vasiliou, D., (2021). ‘Greek tax reality and the VAT gap: Influential factors.’ *Journal of Accounting and Taxation*. 13. 28-44. 10.5897/JAT2020.0438.

PwC, Greece, *Corporate - Other taxes*, Προσβάσιμο: [Greece - Corporate - Other taxes \(pwc.com\)](https://www.pwc.com/greece/corporate-other-taxes), (Ημερομηνία επίσκεψης: 1 Φεβρουαρίου 2024)

Rădulescu, C. V., Bodislav, D. A., Mihaela, D., Oancea, N., (2020), ‘Increasing the Efficiency of the Fiscal System – a Parallel between Poland and Romania’, *The 20th International Scientific Conference Globalization and its Socio-Economic Consequences 2020*, SHS Web of Conferences Volume 92

Romer C. D. and D. H. Romer, (2007). ‘The macroeconomic effects of tax changes: estimates based on a new measure of fiscal shock’. *National Bureau of Economic Research*, WP 13264, July

Schneider, F., Hofreither, M., (1986). Measuring the Size of the Shadow Economy. Can the Obstacles Be Overcome? *Economic Affairs* Volume 7, Issue 2, p. 18-23

Schneider. F., Assalani Pe, A., (2022), ‘Taxation of the Informal Economy in the EU European Parliament’, *Study Requested by the FISC committee*, Policy Department for Economic, Scientific and Quality of Life Policies Directorate-General for Internal Policies PE 734.007- November 2022

Šinkūnienė, K., (2005), 'Taxation Principles in Tax Culture: Theoretical and Practical Aspects'. *Management of Organizations: Systematic Research*, 2005, Issue 35, p.177

Slemrod, J., (2002), 'Tax systems', *National Bureau of Economic Research*, The Reporter No. 3, September 2002

Slemrod, J., Yitzhaki, S., (2002), 'Tax Avoidance, Evasion, and Administration', *Handbook of Public Economics*, Volume 3, Elsevier, p.1423-1470, [https://doi.org/10.1016/S1573-4420\(02\)80026-X](https://doi.org/10.1016/S1573-4420(02)80026-X)

Stanchev, K., (2023), 'The Fate of Flat Tax in the EU countries', mBank-CASE Seminar Proceedings No. 175/2023, Publisher / Wydawca CASE – Centrum Analiz Społeczno-Ekonomicznych – Fundacja Naukowa ul. Zamenhofa 5/1b 00-165 Warszawa

Stiglitz E., J., (1992), 'Capital markets and economic fluctuations in capitalist economies', *European Economic Review*, Volume 36, Issues 2-3, April 1992, p. 269-306

Stoilova, D., (2017). 'Tax structure and economic growth: Evidence from the European Union', *Contaduría y Administración*, vol. 62(3), pages 1041-1057, <https://doi.org/10.1016/j.cya.2017.04.006>

Suárez Serrato, J. C., Zidar, O., (2023), 'How Do Corporate Taxes Affect Economic Activity?', *15th Annual Martin Feldstein Lecture The Next Flight of the Bumblebee: The Path to Common Fiscal Policy in the Eurozone*. p.8-13, National Bureau of Economic Research

Thomsen P., (2016), 'The Case for Making the Greek Budget More Growth Friendly' (Ημερομηνία επίσκεψης: 5 Απριλίου 2024) Προσβάσιμο: <https://www.imf.org/external/np/blog/2016/pdf/Greece-TN-121216.pdf>, (Ημερομηνία επίσκεψης: 5 Απριλίου 2024)

Wagenknecht, S., (2004), *Εγγραφο εργασίας σχετικά με τη Συμβολή της φορολογικής πολιτικής στη στρατηγική της Λισαβόνας*, Επιτροπή Οικονομικών και Νομισματικών Θεμάτων, Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο 14.2.2007

Zisimopoulos, I. & Economakis. G., (2018), 'The Class Dimension of the Greek Public Debt Crisis in 'Crisis, movement, strategy: The Greek experience', Chapter 3, p. 67–86, Brill https://doi.org/10.1163/9789004280892_005

Αργεΐτης. Γ. (2012), *Χρεοκοπία και οικονομική κρίση, αποτυχία και κατάρρευση του ελληνικού μοντέλου καπιταλισμού*, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια

Γεωργακόπουλος. Θ. (2012), *Εισαγωγή στη Δημόσια Οικονομική*, Εκδόσεις Μπένου

Γκίνογλου, Δ. (2004), *Φορολογική Λογιστική*, Εκδόσεις Ανικούλα

Δαλαμάγκας, Β. (2010), *Εισαγωγή στη δημόσια οικονομική - Αναθεωρημένη έκδοση*, Εκδόσεις: Κριτική ΑΕ πρώτη έκδοση 2003

διαΝΕΟσις & IOBE, (2018), *Η φορολογία Εισοδήματος στην Ελλάδα Συγκριτική Ανάλυση και Προτάσεις Αναμόρφωσης*, Αθήνα, Απρίλιος. Ανακτήθηκε από: https://www.dianeosis.org/wp-content/uploads/2018/05/Forologia_Eisodimatos_Stin_Ellada_Upd_090518.pdf (Ημερομηνία επίσκεψης: 1 Φεβρουαρίου 2024)

διαΝΕΟσις (2016). *Η Φοροδιαφυγή στην Ελλάδα – Αιτίες, Έκταση και Προτάσεις Καταπολέμησής της*. Αθήνα, Ιούνιος. Ανακτήθηκε από: https://www.dianeosis.org/wp-content/uploads/2017/03/Tax_Evasion_diaNEOsis_Upd_17_03_2017.pdf (Ημερομηνία επίσκεψης: 1 Φεβρουαρίου 2024)

Δράκος, Γ. Ε. (1998), *Εισαγωγή στη Δημόσια Οικονομική*, Εκδόσεις Α. Σταμούλης

Ευρωπαϊκή Ένωση, *Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης*, Προσβάσιμο: <https://eur-lex.europa.eu/EL/legal-content/glossary/stability-and-growth-pact.html>), (Ημερομηνία επίσκεψης: 22 Φεβρουαρίου 2024)

Ευρωπαϊκή Ένωση, *Συνθήκη για τη σταθερότητα, τον συντονισμό και τη διακυβέρνηση στην οικονομική και νομισματική ένωση (γνωστή επίσης ως δημοσιονομικό σύμφωνο)*, Προσβάσιμο: [EUR-Lex - 1403_3 - EN - EUR-Lex \(europa.eu\)](https://eur-lex.europa.eu/EL/legal-content/glossary/stability-and-growth-pact.html)), (Ημερομηνία επίσκεψης: 22 Φεβρουαρίου 2024)

Καζάκος, Π., Λιαργκόβας, Π. & Ρεπούσης, Σ. (2016), *Το δημόσιο χρέος της Ελλάδας*, Εκδόσεις Παπαζήση

Κανελλόπουλος, Χ. (1995), *Μάνατζμεντ αποτελεσματική διοίκηση*, Εκδόσεις CEMS Centre of European management studies

Καραβίτης, Ν. (2008), *Δημόσιο Χρέος και Έλλειμμα*, Εκδόσεις Διόνικος

Κωνσταντίνου, Κ. (2005), *Πολιτική Οικονομία και Δημόσια Οικονομική*, Εκδόσεις Μπόνια

Ν. 2859/2000. *Κύρωση Κώδικα Φόρου Προστιθέμενης Αξίας*. (ΦΕΚ Α' 248/07-11-2000)

Ν. 4819/2021. *Ολοκληρωμένο πλαίσιο για τη διαχείριση των αποβλήτων - Ενσωμάτωση των Οδηγιών 2018/ 851 και 2018/852 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 30ής Μαΐου 2018 για την τροποποίηση της Οδηγίας 2008/98/ΕΚ περί αποβλήτων και της Οδηγίας 94/62/ΕΚ περί συσκευασιών και απορριμμάτων συσκευασιών, πλαίσιο οργάνωσης του Ελληνικού Οργανισμού Ανακύκλωσης, διατάξεις για τα πλαστικά προϊόντα και την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος, χωροταξικές - πολεοδομικές, ενεργειακές και συναφείς επείγουσες ρυθμίσεις*. (ΦΕΚ Α' 129/23.07.2021)

Ν. 4172/2013. *Φορολογία εισοδήματος, επείγοντα μέτρα εφαρμογής του ν. 4046/2012, του ν. 4093/2012 και του ν. 4127/2013 και άλλες διατάξεις*. (ΦΕΚ Α' 167/23.07.2013)

Ν. 4646/2019. *Φορολογική μεταρρύθμιση με αναπτυξιακή διάσταση για την Ελλάδα του αύριο*. (ΦΕΚ Α' 201/12.12.2019)

Ν. 5079/2023. *Οργανωτικές και διαδικαστικές διατάξεις για την ανάπτυξη, παρεμβάσεις για την ενίσχυση της δίκαιης αναπτυξιακής μετάβασης και άλλες επείγουσες διατάξεις*. (ΦΕΚ Α' 215/22.12.2023)

Ξαφά, Μ. (2012), Ένας χρόνος μνημόνιο, Σε *Απρονοησία και Νέμεση, Ελληνική κρίση 2001-2011*, σελ. 133-145, Athens Review of books

Ξαφά, Μ. (2017), *Δημόσιο χρέος*, Εκδόσεις Παπαδόπουλος

Τάτσος, Ν. (2012), *Θεωρία των φόρων και φορολογική πολιτική*, Εκδόσεις Κριτική

Τράπεζα της Ελλάδας, Απρίλιος 2010, Έκθεση του Διοικητή για το έτος 2009

Τράπεζα της Ελλάδας, Απρίλιος 2011, Έκθεση του Διοικητή για το έτος 2010

Τράπεζα της Ελλάδας, Απρίλιος 2012, Έκθεση του Διοικητή για το έτος 2011

Τράπεζα της Ελλάδας, Απρίλιος 2019, Έκθεση του Διοικητή για το έτος 2018

Τράπεζα της Ελλάδας, Απρίλιος 2021, Έκθεση του Διοικητή για το έτος 2020

Τράπεζα της Ελλάδας, Απρίλιος 2022, Έκθεση του Διοικητή για το έτος 2021

Τράπεζα της Ελλάδας, Απρίλιος 2023, Έκθεση του Διοικητή για το έτος 2022

Τράπεζα της Ελλάδας, Μάρτιος 2020, Έκθεση του Διοικητή για το έτος 2019

Τράπεζα της Ελλάδας, Μάρτιος 2020, Έκθεση του Διοικητή για το έτος 2019

Τράπεζα της Ελλάδας, Φεβρουάριος 2013, Έκθεση του Διοικητή για το έτος 2012

Τράπεζα της Ελλάδας, Φεβρουάριος 2014, Έκθεση του Διοικητή για το έτος 2013

Τράπεζα της Ελλάδας, Φεβρουάριος 2015, Έκθεση του Διοικητή για το έτος 2014

Τράπεζα της Ελλάδας, Φεβρουάριος 2016, Έκθεση του Διοικητή για το έτος 2015

Τράπεζα της Ελλάδας, Φεβρουάριος 2017, Έκθεση του Διοικητή για το έτος 2016

Τράπεζα της Ελλάδας, Φεβρουάριος 2018, Έκθεση του Διοικητή για το έτος 2017

Υπουργείο Οικονομίας και Ανάπτυξης, Δελτίο Τύπου, *Ανάπτυξη σε περίοδο υψηλού δημοσίου χρέους*, Ομιλία Υπ. Οικονομίας Δ. Παπαδημητρίου στο 2ο Οικονομικό Φόρουμ των Δελφών

Φινοκαλιώτης, Κ. (2014), *Φορολογικό δίκαιο*, 5η έκδ., Εκδόσεις Σάκκουλα

Φλώρος, Γ. Α. (2005), *Φορολογική λογιστική, Φορολογία εισοδήματος φυσικών και νομικών προσώπων: Λογιστική και πρακτική αντιμετώπιση*, Σύγχρονη Εκδοτική

Χατζηγιάννης, Κ. (2018), *Το Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης (ΣΣΑ) και η εξέλιξή του*, Κείμενα Οικονομικής & Διεθνοπολιτικής Ανάλυσης, Εργαστήριο Οικονομικής Επιστήμης & Στρατηγικού Σχεδιασμού, Τμήμα Οικονομικών Επιστημών, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Χιόνης, Δ. (2014), *Ελληνική Κρίση: Η Περιπέτεια του Ελληνικού Χρέους*, εκδόσεις Παπασωτηρίου

Χριστοδουλάκης. Ν., Νεκτάριος. Μ., Θεοχάρης . Χ., Αξιόγλου. Χ., Κουρής. Π. & Συμεωνίδης. Γ. (2018), *Επανεκκίνηση της Ελληνικής Οικονομίας Πώς η Μείωση Φόρων, Εισφορών και Πλεονάσματος Οδηγεί σε Ανάπτυξη, Απασχόληση και Βιώσιμο χρέος*, διαΝΕΟσις, Φεβρουάριος 2018

Υπεύθυνη Δήλωση Συγγραφέα:

Δηλώνω ρητά ότι, σύμφωνα με το άρθρο 8 του Ν.1599/1986, η παρούσα εργασία αποτελεί αποκλειστικά προϊόν προσωπικής μου εργασίας, δεν προσβάλλει κάθε μορφής δικαιώματα διανοητικής ιδιοκτησίας, προσωπικότητας και προσωπικών δεδομένων τρίτων, δεν περιέχει έργα/εισφορές τρίτων για τα οποία απαιτείται άδεια των δημιουργών/δικαιούχων και δεν είναι προϊόν μερικής ή ολικής αντιγραφής, οι πηγές δε που χρησιμοποιήθηκαν περιορίζονται στις βιβλιογραφικές αναφορές και μόνον και πληρούν τους κανόνες της επιστημονικής παράθεσης.